

noorteseire
aastaraamat

2016

MITTE- JA
INFORMAALNE
ÕPPIMINE



Autorid: Airi-Alina Allaste, Mai Beilmann, Liisa Martma
Raili Nugin, Reelika Pirk, Marti Taru, Peeter Vihma
Keeletoimetamine: Evelin Kivimaa
Tehniline toimetamine: Aivar Joorik
Trükk: AS Pakett

Autoriõigus:

Eesti Noorsootöö Keskus, 2017
Tallinna Ülikool, 2017
peatükkide autorid, 2017

Käesolev kogumik on valminud noorte eluolu seiresüsteemi raames. Kogumiku elektrooniline versioon on kättesaadav noorteseire kodulehel www.noorteseire.ee.



HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM



TALLINNA ÜLIKOO



Noorteseire aastaraamatu väljaandmist toetavad Haridus- ja Teadusministeerium koos Eesti Noorsootöö Keskusega.

Noorteseire aastaraamatu väljaandmine toetab haridus- ja teadusministri kinnitatud ning Eesti Noorsootöö Keskuse poolt elluviidava ESF-ist kaasrahastatud programmi „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ kirjeldatud tegevust 6.4. „Teadmiste suurendamine noortest ja noortele suunatud tegevuste mõjust“.

ISBN 978-9985-9894-3-2 (trükis)

ISBN 978-9985-9894-4-9 (pdf)

HEA LUGEJA!

Valminud on Noorteseire uus aastaraamat, mille peateemaks on seekord mitte- ja informaalne õpe. Kuivõrd mitte- ja informaalne õpe pakuvad formaalõppest üsna erinevat kogemust, siis defineeritakse neid sageli formaalharidusest eristumise kaudu. Kui mitteformaalset õppimist seostatakse pigem eesmärgistatud tegevustega, siis informaalne õppimine võib sageli toimuda vähem teadvustatult, teiste tegevuste kõrvalt. Nii on formaalharidusest väljapoole jääv õppimine üsna laiahaardeline tegevus, mis võib sisaldada erinevaid õppimise viise, tööalasest täienduskursusest kuni sotsiaälvõrgustikes suhtlemiseni. Antud kogumiku keskmes on mitte- ja informaalne õppe avaldumine noorsootöös, arvestades noorsootöö osana ka osalemist noortega seotud organisatsioonides.

Käesolev aastaraamat koosneb kuuest peatükist. Esimene peatükk annab ülevaate noorte eluolus toimunud muudatustest 2015. ja 2016. aastal, võttes aluseks erinevaid näitajaid (noorte arv ja seisund ühiskonnas, sotsiaalne staatus ja majanduslik toimetulek, tervis, noorsootöö, turvalisus, kaitsetahe ja hoiakud).

Kogumiku ülejäänud artiklid keskenduvad mitte- ja informaalne õppega seotud teemade analüüsile. Teine peatükk käsitleb arvestamist teoreetilises võtmes, pakkudes

vastuseid järgnevatele küsimustele. Kuidas erinevaid õpikäsitlusi defineeritakse? Millised on mitteformaalse õppe arvestamise raamistik ja rahvusvahelised standardid? Millised on Eesti võimalused ja arengusuunad mitte- ja informaalne õppe arvestamisel?

Kolmas, neljas, viies ja kuues peatükk tuginevad Eestis läbi viidud uurimustele ning analüüsivad mitte- ja informaalne õppe erinevaid tahke, käsitledes järgnevaid küsimusi. Kuidas mõjutab noorsootöös osalemine noorte tulevikuplaane? Kuidas toimub noorte pädevuste omandamine erinevates keskkondades nii noorte kui ka noorsoopoliitika kujundajate vaatenurgast? Millised on mitte- ja informaalne õppe regionaalsed erinevused ja sellest sõltuvad planeerimise eripärad? Kuidas mõistavad noorsootöö eesmärgid ning mitte- ja informaalne õppe vorme noorsootöoga seotud spetsialistid?

Küsimused mitte- ja informaalne õppe arvestamisest muutuvad järjest päevakohasemaks. Loodame, et see aastaraamat suunab lugejaid sel teemal kaasa mõtlema, eriti just noori silmas pidades.

Noorteseire meeskond

1. ÜLEVAADE MUUTUSTEST NOORTE ELUOLUS

SISSEJUHATUS	7
NOORTE ARV JA SELLE MUUTUS	7
NOORTE SEISUND ÜHISKONNAS	10
NOORTE SOTSIAALNE STAATUS JA MAJANDUSLIK TOIMETULEK	16
NOORTE TERVIS	16
NOORSOOTÖÖ	21
ÕIGUS JA TURVALISUS	25
KAITSETAHE JA HOIAKUD	25
KOKKUVÕTE	29

2. MITTEFORMAALSE JA INFORMAALSE ÕPPE ARVESTAMINE. RAHVUSVAHELISED ARENGUD JA EESTI VÄLJAKUTSED

SISSEJUHATUS	35
FORMAALNE, MITTEFORMAALNE JA INFORMAALNE ÕPE	35
MITTEFORMAALSE JA INFORMAALSE ÕPPE ARVESTAMINE	36
ARVESTAMISEGA KAASNEVAD PROBLEEMID	38
TEISTE RIIKIDE KOGEMUSED	40
NOORTE MITTEFORMAALSE ÕPPE ARVESTAMISE HETKESEIS	41
KOKKUVÕTE	44

3. NOORSOOTÖÖS OSALEMISE MÕJU NOORTE HARIDUS- JA TÖÖPLAANIDELE NING VÕIMELE HINNATA OMA PÄDEVUSI

SISSEJUHATUS	51
ANDMED JA ANALÜÜSIMEETOD	55
TULEMUSED	56
KOKKUVÕTE	59

4. ÜHISKONDLIKU AKTIIVSUSEGA SEOTUD KESKKONDADES ÕPPIMINE: NOORTE KOGEMUSED JA TÄISKASVANUTE ARUSAAMAD

SISSEJUHATUS	69
ANDMED JA ANALÜÜSIMEETOD	70
TEOREETILINE KONTEKST: SOTSIALISEERUMINE JA KODANIKUKS OLEMINE	71
ÜHISKONDLIKU AKTIIVSUSEGA SEOTUD KESKKONDADES ÕPPIMINE: NOORTE ARUSAAMAD JA TÄHENDUSED	73
NOORTE ÕPPIMINE ERINEVATES KESKKONDADES: TÄISKASVANUTE NÄGEMUSED	77
KOKKUVÕTE	82

5. GEOGRAAFILINE ASPEKT MITTEFORMAALSES ÕPPES, SH NOORSOOTÖÖS

SISSEJUHATUS	89
MAAPIIRKONDADE ARENG EESTI NOORSOOTÖÖ KONTEKSTIS	90
ANDMED JA ANALÜÜSIMEETOD	94
NOORSOOTÖÖ MAAPIIRKONDADES	94
KOKKUVÕTE	100

6. NOORSOOTÖÖTAJATE ARVAMUSED NOORSOOTÖÖST JA NOORSOOTÖÖTAJATEST

SISSEJUHATUS	107
KOLM VAATENURKA NOORSOOTÖÖLE	108
NOORSOOTÖÖTAJATE TÖÖ RAAMISTAMINE EESTIS	111
ANDMED JA ANALÜÜSIMEETOD	112
TULEMUSED JA ANALÜÜS	113
KOKKUVÕTE	119

7. KOKKUVÕTTEKS

8. VALIK 2015–2016. A VALMINUD NOORTE ELUOLUSSE PUUTUVAID UURINGUID JA ANALÜÜSE	135
---	-----



A young man with dark hair is shown in profile, looking upwards and to the right. His hand is resting on his head. The image is overlaid with a semi-transparent green filter. On the left, there is a grey and white geometric shape. On the right, there is a white geometric shape. The text is in white, bold, uppercase letters.

ÜLEVAADE MUUTUSTEST NOORTE ELUOLUS



ÜLEVADE MUUTUSTEST NOORTE ELUOLUS

Liisa Martma

Sissejuhatus

Teie ees on seitsmes noorteseire aastaraamat, mille teemaks on mitteformaalne ja informaalne õpe. Aastaraamatut alustatakse noorte eluolus toimunud muutuste kajastamisega ning vaadeldakse valdkondade kaupa, kuidas on noorte elu muutunud võrreldes eelneva ajaga. Ülevaates kasutatud noorteseire indikaatorid tuginevad Statistikaameti, Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS), Eesti Noorsootöö Keskuse (ENTK), Eesti Töötukassa, SA Archimedese, Justiitsministeeriumi ja Kaitseministeeriumi andmetele. Andmed võivad olla kohati võrreldamatud tulenevalt sellest, et neid on kogunud erinevad asutused eri ajavahemike ja vanuserühmade kohta.

Noorte arv ja selle muutus

Statistikaameti andmetel oli 2016. aasta 1. jaanuaril Eesti arvestuslik rahvaarv 1 315 944. Rahvaarv suurenes 2016. aastaks võrreldes eelmise aastaga 0,2% ehk 2673 inimese võrra.

Kuigi üldine rahvaarv aastaga suurenes, siis noorte arv sel perioodil vähenes. 2015. aasta 1. jaanuari seisuga elas Eestis 7–26aastaseid noori 285 155. Aastal 2016 oli selles vanuses elanikke 283 350, mis on 0,6% (1805 noore) võrra vähem kui aasta varem. Noorte osakaal rahvastikus kahanes 21,7%-lt 21,5%-ni.

2015. aastal sündis 13 907 inimest ja suri 15 243. Võrreldes 2014. aastaga oli sünde 356 võrra rohkem ning surmi 241 võrra vähem. Surmade arv on vähenenud alates 1990. aastate keskpaigast.

2015. aastal tuli Eestisse rohkem inimesi, kui siit lahkus: sisse­rändajaid oli 15 413 ja väljarändajaid 13 003. Kui võrrelda 2015. aastat sellele eelnevaga, on märgata suuri muutusi: sisse­rännanuid on 74,7% rohkem (2014. aastal oli neid 3904) ja väljarännanuid 64,3% rohkem (2014. aastal oli neid 4637).

2016. aasta alguses oli Eesti meeste hulgas 7–26aastaste noorte meeste osakaal 23,7% (145 937 isikut) ja naiste hulgas noorte naiste osakaal 19,7% (137 413 isikut). Kõigist

7–26aastastest noortest moodustasid mehed 52% ja naised 48%. Noorte meeste suremuse kõrgest tasemest hoolimata oli mehi rohkem kui naisi 2015. aastal 6% võrra (146 963 vs. 138 192) ja 2016. aastal 5,8% võrra (145 937 vs. 137 413).

Rahvaarv suurenes 2016. aastaks Harju, Hiiu, Jõgeva, Järva, Lääne, Lääne-Viru, Põlva, Pärnu, Saare, Valga, Viljandi ja Võru maakondades. 7–26aastaste arv suurenes Harju, Hiiu, Järva, Jõgeva, Lääne, Lääne-Viru, Pärnu, Põlva, Rapla, Saare, Valga, Viljandi ja Võru maakonnas. Tartu maakonnas vähenes kõige enam nii kõigi elanike arv (4,2% võrra) kui ka noorte arv (1,7% võrra). 2015. aastal oli Tartu maakonnas noori 37 639 vs. 2016. aastaga, kui 7–26aastaste noorte arv vähenes 33 641-ni. Noorte arvu vähenedes kahanes ka nende osakaal maakondades. Kõikides maakondades vähenes noorte osakaal alla 2%. Hoolimata noorte arvu vähenemisest, on maakondade võrdluses nende osakaal endiselt kõige suurem Tartumaal (23,2%). Maakonna kogurahvastikust moodustavad noored jätkuvalt väikseima osa Ida-Virumaal (18,6%). Üldisest Eesti keskmisest (21,5%) väiksem on noorte osakaal veel Harju, Hiiu, Lääne ja Saare maakonnas, teistes maakondades on noorte osakaal keskmisest suurem.

2015. aastal suri 169 noort vanuses 5–29¹ eluaastat, mis moodustab 1,1% kõikidest surmadest. Seda on 0,3% vähem kui 2014. aastal, mil suri 219 noort. Võrreldes 2014. aastaga toimusid kõige suuremad muutused 2015. aastal 20–24aastaste vanuserühmas, kus surmade arv vähenes 52,1% (71-lt 34-ni), ja 25–29aastaste vanusegrupis, kus surmade arv vähenes 13,3% (98-lt 85-ni). Kõikidest noorte surmadest 50,2% moodustavad 25–29aastaste ja 20% 20–24aastaste surmad.

Soolise jaotuse järgi moodustavad noorte surmadest 70,4% meeste surmad (119 juhtumit vs. naiste 50). 5–24aastased

noored mehed hukuvad peamiselt õnnetusjuhtumite, mürgistuste ja traumade tõttu (2015. aastal 42 juhtumit, mis moodustab 24,9% kõikidest noorte surmapõhjustest), kuid suhteliselt palju on ka enesetappe (2015. aastal oli neid 22, mis moodustas 13% kõikidest surmapõhjustest). Kui meeste puhul moodustavad õnnetusjuhtumid, mürgistused ja traumad (42 juhtumit) 73,7% kõikidest 5–24aastaste noorte meeste surmapõhjustest, siis naiste puhul esineb neid harvem (55,6%, 15 juhtumit).

5–29aastaste surmadest 65,7% põhjustasid õnnetusjuhtumid, mürgistused ja traumad (111 juhtumit 169-st). Õnnetusjuhtumid moodustasid 39,1%, enesetapp (21,9%) sõidukiõnnetused (13%), juhuslik mürgistus (16,6%), juhuslik kukkumine (3%) ja uppumine (3,6%).

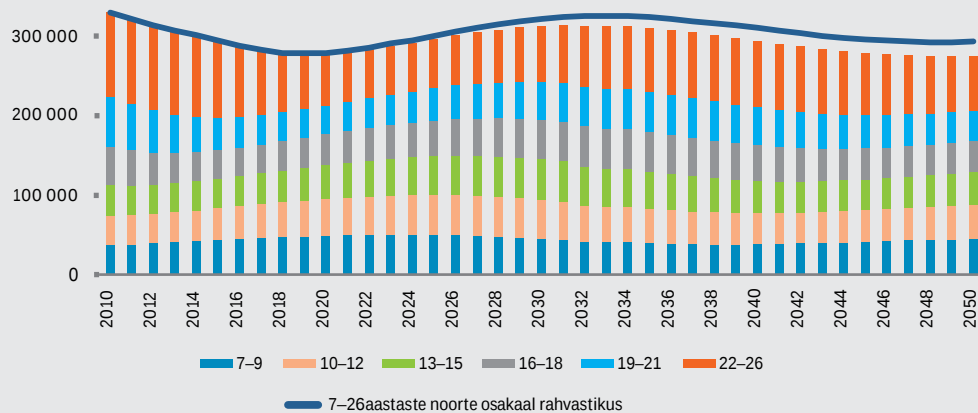
5–29aastaste noorte surmadest 34,3% põhjustas haigus (58 juhtumit). Surmaga lõppenud haiguste seas olid ülekaalus pahaloomulised kasvaja (7,7%), vereringeelundite (6%), närvisüsteemi- ja tundeelundite (4,8%) ja seedeelundite (4,8%) haigused ning HIV (3%).

Kuni 29aastaste noorte väljaränne kasvas: kui 2013. aastal rändas välja 3549 noort, siis 2015. aastal 5567. Samal ajal suurenes sisse- ja väljarändajate arv 2117-lt 6336-ni. Seega saabus 2015. aastal Eestisse 769 noort rohkem, kui siit lahkus.

Kui 2014. aastal oli Eestist väljarändajaid kõigis vanuserühmades kokku 4637, siis 2015. aastaks oli neid oluliselt rohkem: 13 003. Sealhulgas 2015. aastal moodustasid kõikide väljarändajate seast 0–14aastased 8,9% ning 15–29aastased 33,9%. 2014. aastal olid samad näitajad vastavalt 18,9% (0–14aastased) ja 31% (15–29aastased). Seega on kõigest Eestist väljarändajatest veidi alla poole (2015. aastal 42,8%) kas lapsed või noored.

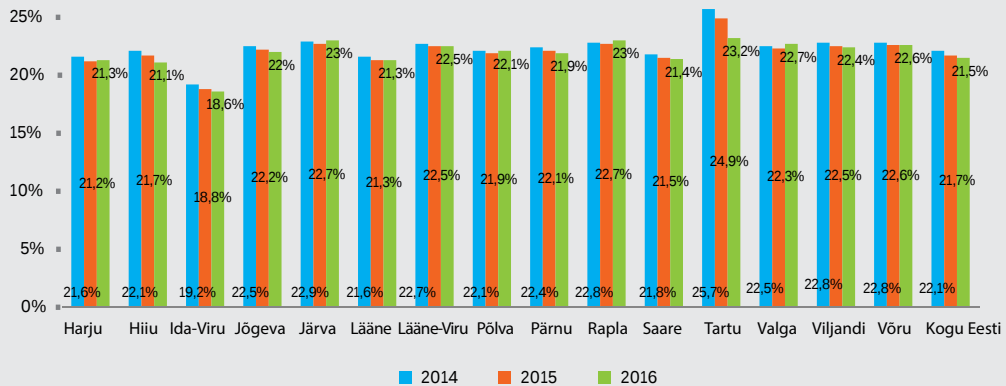
2015. aastal lahkus kuni 29aastaseid naisi Eestist veidi rohkem kui mehi (51,4% vs. 48,6%). Samas Eestisse elama asujaid on rohkem noorte meeste seas (52,7% vs. 47,2%). 0–14aastaste Eestist lahkujate hulgas on endiselt kõige

¹ Surmade statistika surmapõhjuste alusel on arvatud viie aasta suuruste vanuserühmade kaupa. Noorte vanuserühmad: 5–9, 10–14, 15–19, 20–24, 25–29 aastat.



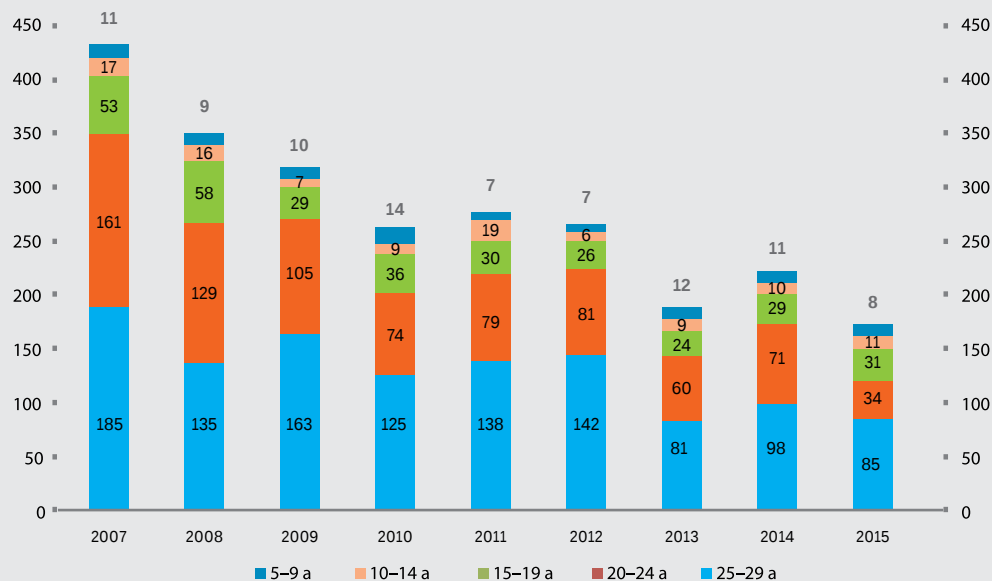
Joonis 1. 7–26aastaste noorte arv ja selle muutus aastatel 2010–2050.

(Aluseks 1. jaanuari 2006 rahvaarv). Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel



Joonis 2. 7–26aastaste noorte osakaal maakondade kogurahvastikus aastatel 2014–2016

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel



Joonis 3. Noorte suremus aastatel 2007–2015

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel

populaarsem sihtriik Soome, kuhu 2015. aastal suundus 540 noort (46,5% selle vanusegrupi väljarändajatest); 31,7% puhul pole sihtriik teada, Suurbritanniasse suundus neist 5,2%, Saksamaale 1,8% ja Venemaale 1,6%.

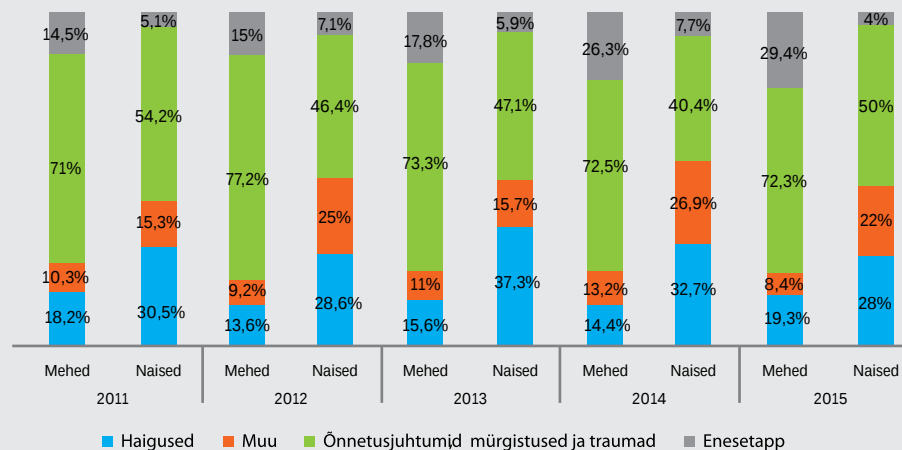
15–29aastastest väljarändajatest 63,9% puhul pole sihtriik teada, Soome läks 21,2%, Suurbritanniasse 4,6%, Saksamaale 1,5%, Venemaale 0,5% ja Ukrainasse 0,1%.

0–14aastastest sisseännanute 34% puhul pole teada, mis riigist Eestisse tuldi, 25,4% tuli Soomest, 10% Venemaalt, 5,8% Suurbritanniast, 3,1% Ukrainast ja 1,2% Saksamaalt.

15–29aastastest sisseännajatest 67,2% puhul pole teada, mis riigist nad Eestisse saabusid, 12% tuli Soomest, 4,1% Venemaalt, 4% Ukrainast, 2% Suurbritanniast ja 0,4% Saksamaalt.

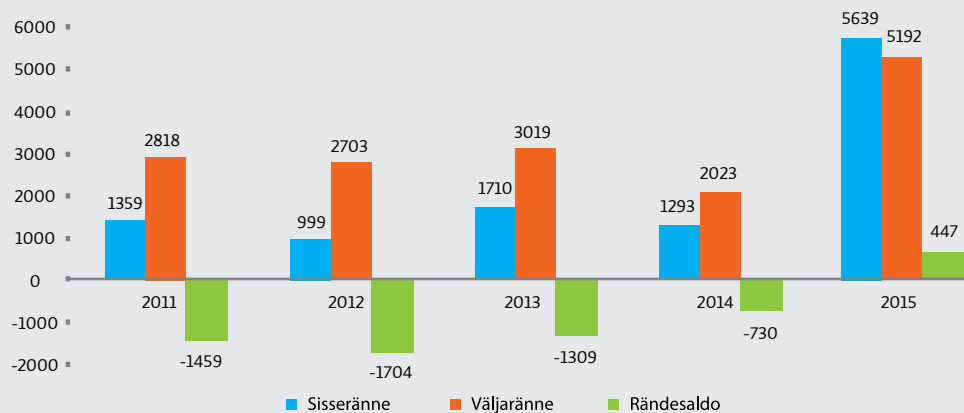
Noorte seisund ühiskonnas

15–26aastastest õppis 2016. aastal 93 300 isikut, selgub Eesti tööjõu-uuringu andmetest. Õppuritest 73,7%



Joonis 4. 5–29aastaste noorte surmapõhjused 2011–2015

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel



Joonis 5. 5–29aastaste noorte välisränne aastatel 2011–2015

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel

oli tööturul mitteaktiivseid², 23,3% tööga hõivatuid³ ja 3% töötuid. Mitteõppivaid noori oli 75 900, kellest 71,5% töötas, 18,7% oli mitteaktiivseid ja 9,7% töötuid⁴. Seega 2016. aastal töötas 15–26aastastest noortest 44,9% (76 000 inimest), mitteaktiivseid oli 49,1% (83 000) ja töötuid 6% (10 200).

2016. aastal vähenes õppivate noorte arv eelmise aastaga võrreldes 5,3% võrra, samas kui mitteõppivate noorte arv vähenes 4,3% võrra. Mitteaktiivsete ja mitteõppivate noorte arv vähenes 7,2% (15 300-lt 14 200-ni). Mitteõppivate töötavate noorte arv vähenes 4,9% võrra (57 100-lt 54 300-ni). Õppivate ja töötavate noorte arv kahanes 11% võrra (24 400-lt 21 700-ni). Mitteõppivate töötute arv suurenes aga 6,2% võrra (6900-lt 7400-ni). Töötute hulgas suurenes õppivate noorte arv 14,3% (2400-lt 2800-ni). Töötute arv suurenes eelmise aastaga võrreldes 8,8% (9300-lt 10 200-ni).

Eelnimetatud muutuste tulemusena vähenes mitteõppivate hõivatute osakaal 2,8% võrra ning õppivate mitteaktiivsete osakaal vähenes 2,9% võrra. Hõivatud noorte osakaal vähenes võrreldes 2015. aastaga 0,9% võrra (45,8%-lt 44,9%-ni) ja mitteaktiivsete noorte osakaal suurenes 0,2% võrra (48,9%-lt 49,1%-ni). Töötute osakaal suurenes 2016. aastaks 0,8% võrra (5,2%-lt 6%-ni).

Naiste hulgas kahanes õppivate noorte arv aastaga 9,9% ja meeste hulgas 0,6%. Mitteõppijate arv võrreldes eelneva aastaga naiste seas ei muutunud ja meeste seas vähenes 7,5%. 15–26aastaste hulgas on 2016. aastal õppimisega

² Mitteaktiivne rahvastik (majanduslikult passiivne rahvastik) – isikud, kes ei soovi töötada või ei ole selleks võimelised (Statistikaamet, „Mõisted ja metoodika“).

³ Töötaja ehk (tööga) hõivatu – isik, kes uuritava ajavahemikul töötas ja sai selle eest tasu kas palgatöötaja, ettevõtja või vabakutselisena, töötas pereettevõttes või oma talus otsese tasuta.

⁴ Töötu – isik, kelle puhul on üheaegselt täidetud kolm tingimust: on ilma tööta (ei tööta mitte kusagil ega puudu ajutiselt töölt); on töö leidmisel valmis kohe (kahe nädala jooksul) tööd alustama; otsib aktiivselt tööd (Statistikaamet, „Mõisted ja metoodika“).

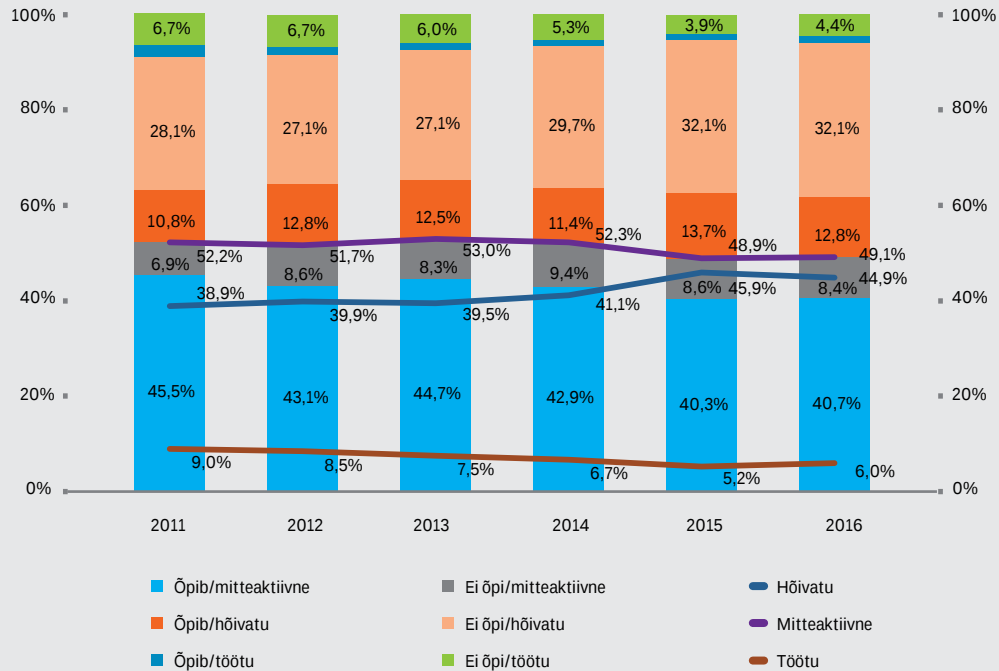
seotud endiselt veidi enam naisi kui mehi (vastavalt 50,4% ja 49,6%). Sooline erinevus on eriti märgatav hõivatute hulgas, kellest 54,3% on mehed. Kõikidest 15–26aastastest meestest 36,8% töötab ega õpi ning 22,3% töötavatest õpib, naiste vastavad osakaalunäitajad on 27,1% ja 36%. Mitte-eestlaste seas on mitteõppivaid noori 51,5% ja eestlaste seas 42,8%.

Noored haridussüsteemis

2013/2014. õppeaastal õppis üldhariduses 13–26aastaseid 61 170 ning 2016/2017. õa 61 134, seega õpilaste arv ei ole suuri muutusi toimunud. Alates 2005/2006. õppeaastast on näha trendi, et 13–26aastaste seas on õpingute lõpetajate arv üldhariduses igal aastal vähenenud. Ainuke erand on 2015/2016. õppeaasta, kui 13–26aastastest lõpetas üldhariduse õpingud 19 074 inimest, võrreldes 2014/2015. õppeaastaga, mil lõpetajaid oli 18 810.

Kutsehariduses oli kuni 26aastaseid õppureid 2013/2014. õppeaastal 20 093 ning 2016/2017. õa 17 502. Seega kutsehariduses osalevate õpilaste arv vähenes sellel perioodil 2591 võrra. 2016/2017. õppeaastal kutsehariduse lõpetanute ega katkestajate arv pole veel teada. Küll aga on näha, et kui 2013/2014. õa oli kutsehariduse katkestajaid 4461, siis 2015/2016. õppeaastaks oli nende arv vähenenud 3449-le, samuti vähenes lõpetanute arv (võrreldes katkestajate hulgaga siiski väiksemal määral). Seejuures tuleb siiski arvestada – nagu ka eelnevalt viidatud –, et katkestajate ja lõpetajate vähenemine sõltub sellest, et õpilaste arv kutsehariduses on üldiselt vähenenud.

Kui kõrghariduses õppis 2013/2014. õppeaastal kuni 26aastaseid 40 236, siis 2016/2017. õa oli neid 30 138, seega õppurite hulk vähenes 25% võrra. Viimased andmed kõrghariduse katkestajate ja lõpetajate kohta pärinevad 2015/2016. õppeaastast. Neist selgub, et kui 2013/2014. õa katkestas õpingud 5794 inimest, siis 2015/2016. õa tegi seda 4872 tudengit. Kõrghariduse lõpetanute hulgas on



Joonis 6. 15–26aastaste noorte jagunemine tööturul ja haridussüsteemis aastatel 2011–2016

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel

toimunud väiksemad muutused võrreldes katkestajatega. Kui 2013/2014. õa lõpetas 6507 isikut õpingud kõrghariduses, siis 2015/2016. õa oli lõpetajaid 6110, nii et nende hulk oli vähenenud 6% võrra.

Noored tööturul

2016. aastal oli Eestis hõivatud 76 000 noort eluaastates 15–26. Neist 54,3% (41 300 isikut) olid mehed ja 45,7% (34 700) naised. Tööjõu-uuringu andmetel oli 15–26aastaste noorte tööjõus osalemise määr võrreldes eelmise aastaga vähenenud 0,2% (50,9%-ni). 15–26aastaste naiste tööjõus osalemise määr oli eelmise aastaga võrreldes vähenenud 47,6%-lt 47%-ni ning noorte meeste sama näitaja tõusnud 54,4%-lt 54,6%-ni. 15–26aastaste noorte tööhõive määr langes 2015. aastast 2016. aastaks 1% võrra (44,9%-ni). Meeste tööhõive määr langes sellel ajaperioodil 1,3% ning naiste seas langes see 0,7% (42,3%-ni).

2016. aastal oli Eestis 15–26aastaseid töötuid 10 200, mida oli 900 võrra rohkem kui eelneval aastal. Noorte töötuse määr tõusis võrreldes eelmise aastaga 1,6% (11,8%-ni). 2016. aastal oli töötuid 15–26aastaseid mehi 6400 ning naisi 3800. Noorte meeste seas oli töötuse määr 2016. aastal kõrgem võrreldes noorte naistega (13,3% vs. 9,9%).

Noorte meeste töötuse määra vaadeldes näeme, et 2014. aastal oli see 17%, 2015. aastaks langes 10,6%-le, kuid 2016. aastal tõusis 2,7% võrra ehk 13,3%-ni. Samal ajaperioodil püsis naiste töötuse määr stabiilsemana: 2014. aastal oli see 10,3% ning 2016. aastal 9,9%. Noorte pikaajalise töötuse määr ehk nende noorte osakaal, kes on töötud olnud aasta või kauem, tõusis aastaga 1,9%-lt 2,2%-ni. Naiste seas see määr tõusis (1,4%-lt 2,2%-ni), meeste puhul aga natuke vähenes (2,2%-lt 2,1%-ni).

Mitte-eestlastest noorte kohta puuduvad 2016. aasta andmed, ent 2015. aastal oli nende pikaajalise töötuse määr ligi neli korda suurem kui eestlastel (4,5% vs. 1,1%). Samas

võrreldes 2014. aastaga vähenes nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste pikaajalise töötuse määr (vastavalt 2% ja 4,9% võrra).

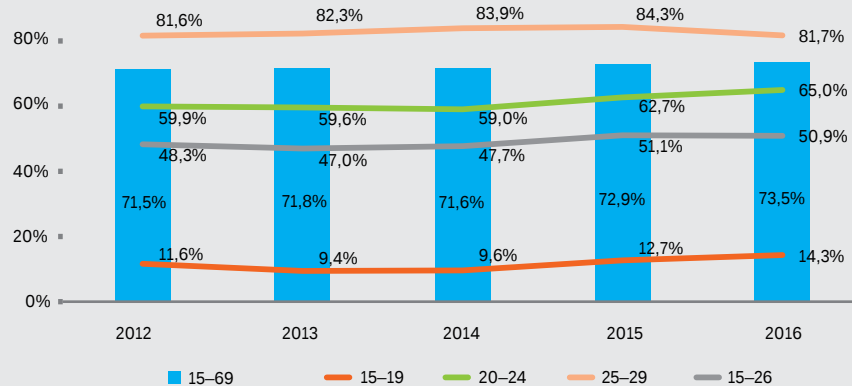
Kõige rohkem kasvas 15–26aastaste tööhõivemäär Valga maakonnas (23,8%-lt 32,1%-ni). Suurel määral alanes tööhõive määr Järva (47,9%-lt 36,1%-ni), Rapla (46%-lt 39,8%-ni) ja Saare maakonnas (43,1%-lt 36,2%-ni). Kõige madalam tööhõivemäär on Põlva (24,6%) ja Lääne-Viru (30,6%) maakonna noorte seas.

Noorte olukorrast tööturul annavad ülevaate ka Eesti Töötukassa andmed. 16–24aastaseid noori oli töötukassas arvel 2015. aasta I kvartali seisuga 4131, 2016. aasta I kvartalis 4055 ning sama aasta IV kvartalis 3190. 16–24aastaseid töötuid oli 2016. aastal arvel kokku 13 169, 2014. aastal aga 14 403.

Karjäärinõustamisel käinud 16–26aastaste töötute arv kahanes 2014. aastal võrreldes 2013. aastaga 492 noore võrra 4237-ni. Samas 2015. aastal suurenes nende hulk 90 võrra ehk 4372-ni. Karjäärinõustamisel käinud noortest oli naisi 2015. aastal 59,7% (2014. aastal 59,2%).

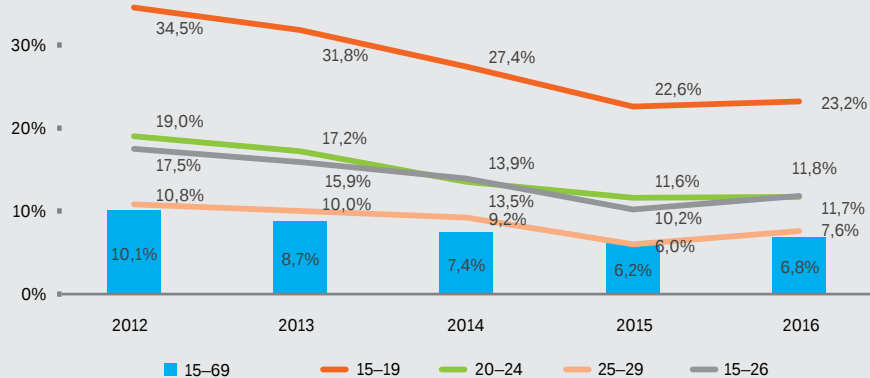
Tööturukoolitust saanute hulgas on alates 2009. aastast meeste osakaal olnud tunduvalt suurem võrreldes naistega. 2009. aastal koolituse saanutest oli 61,2% mehi ja 38,8% naisi ning 2015. aastal 61,5% mehi ja 38,5% naisi. 2015. aastal sai tööalast koolitust 2796 noort, mida on 29 võrra rohkem kui 2014. aastal, kuid 1106 võrra vähem kui 2013. aastal.

Maakonniti vähenes tööalast koolitust saanud noorte arv 2015. aastaks eelneva aastaga võrreldes Ida-Virumaal (6%), Jõgevamaal (24,1%), Läänemaal (42,6%), Lääne-Virumaal (7,2%), Valgamaal (18,4%) ning Harjumaal ja Tallinnas (13,4%). Tööalast koolitust saanud noorte arv suurenes 2015. aastaks Saaremaal (59,3%), Järvamaal (28,3%), Võrumaal (23,2%), Põlvamaal (22,8%), Tartumaal (10,1%), Viljandimaal (6,6%) ja Pärnumaal (5,6%).



Joonis 7. Noorte tööjõus osalemise määr vanusrühmade kaupa aastatel 2012–2016

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel



Joonis 8. Töötuse määr vanusrühmade kaupa aastatel 2012–2016

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel

15–26aastaste mitteaktiivsete noorte arv vähenes 2016. aastaks eelneva aastaga võrreldes 4,6%. Seega oli 2016. aastaks Eestis 83 000 mitteaktiivset noort, sealhulgas 43 400 naist ja 39 600 meest. Noorte mitteaktiivsuse peamine põhjus on õpingud, mille osakaal veidi vähenes võrreldes 2015. aastaga (82,9%-lt 82,4%-ni). Haiguste või vigastuste osakaal mitteaktiivsuse põhjusena vähenes aastaga 2,9%-lt 2,4%-ni. Rasedus-, sünnitus- või lapsehoolduspuhkus oli mitteaktiivsuse põhjus 9,5% juhtudel, mida oli 0,3% võrra rohkem võrreldes 2015. aastaga. Noortel olid mitteaktiivsuseks muud põhjused 5,7% juhtudel, mida oli 0,6% võrra rohkem kui eelneval aastal.

Noorte sotsiaalne staatus ja majanduslik toimetulek

2015. aastaks kasvas alla 25aastaste palgatöötajate kuu keskmine brutotulu 636,2 eurolt 677,8 euroni (6,1% võrra), mis oli 66,9% Eesti keskmisest palgast. Sealjuures noorte naiste kuu keskmine brutotulu kasvas eelmise aastaga võrreldes 7,5%, jõudes 595,5 euroni (aasta varem oli see 550,9). Noorte meeste tulu kasvas 5,2%, jõudes 762,6 euroni (2014. aastal oli see 722,9). Seega suurenes meeste ja naiste palgaerinevus veelgi: noormeeste kuu keskmine brutotulu oli 21,9% (167 euro) võrra suurem kui naistel.

2015. aastal suurenes Eesti elanike aasta ekvivalentnetosissetulek⁵ kõigis vanuserühmades, võrreldes eelneva aastaga. Kõige rohkem suurenes see 55–64aastastel (10,8%) ja 35–44aastastel (8,5%). 16–24aastaste ekvivalentsissetulek kasvas 7,1% ja kuni 15aastastel 9,2%. Kõige suurem ekvivalentsissetulek oli 25–34aastastel (12 018,55 eurot) ning kõige väiksem üle 55aastastel (7011,93 eurot). 16–24aastaste hulgas moodustas see näitaja Eesti keskmisest 95,7%, olles 9851,64 eurot.

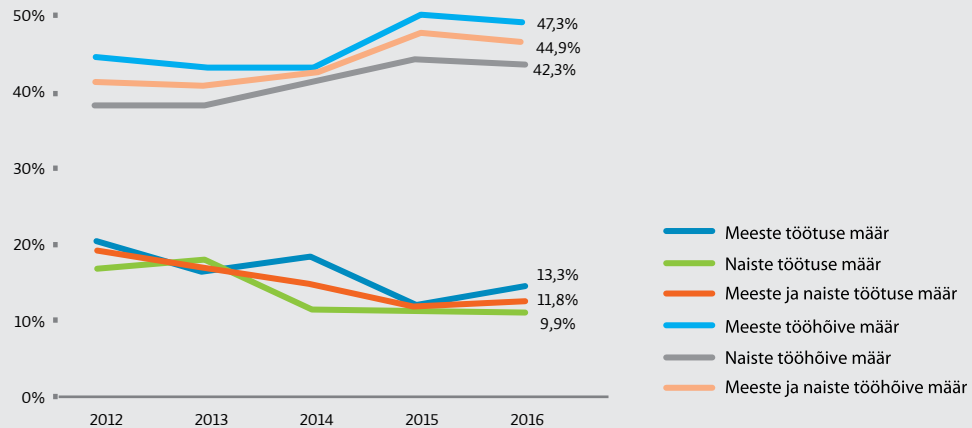
⁵ Leibkonna sissetulek, mis on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga (Statistikaamet, „Mõisted ja meetodika“).

Sissetulekute jagunemist ühiskonnas hinnatakse suhtelise vaesuse määra põhjal. Suhtelises vaesuses elas 2015. aastal 21,3% ja absoluutses vaesuses 3,9% Eesti elanikkonnast. Suhtelises vaesuses elavate noorte hulk vähenes veidi võrreldes 2014. aastaga: 16–24aastaste puhul 19,3%-lt 15,2%-ni ja 16–26aastaste puhul 20%-lt 18,6%-ni. Kuni 15aastastest noortest elas 2015. aastal suhtelises vaesuses 18,3% (aasta varem 19,2%). Maakonniti oli kuni 26aastaste noorte hulgas suhtelise vaesuse määr kõige kõrgem Valgamaal, kus 2014. aastal oli see 25,7%, kuid 2015. aastal oli tõusnud 38,4%-ni. Samuti oli noorte suhteline vaesus kõrge Põlva (26,3%) ja Ida-Viru (25,8%) maakonnas. Kõige madalam oli noorte vaesuse määr Harjumaal (11,6%). Märkimisväärselt langes see määr Viljandimaal (32,2%-lt 16,3%-ni).

16–26aastaste naiste vaesuse määr on püsinud suhteliselt stabiilne, olles 2014. aastal 18,7% ning 2015. aastal 18,5%. Noorte meeste seas kahanes samal ajavahemikul suhteline vaesus märgatavalt: 19,3%-lt 15,2%-ni. Üksikvanemate suhtelise vaesuse määr alanes sel perioodil 38,2%-lt 33,4%-ni. Lasterikastest peredest elas 2015. aastal suhtelises vaesuses 26%, mida on 1% võrra rohkem kui eelmisel aastal.

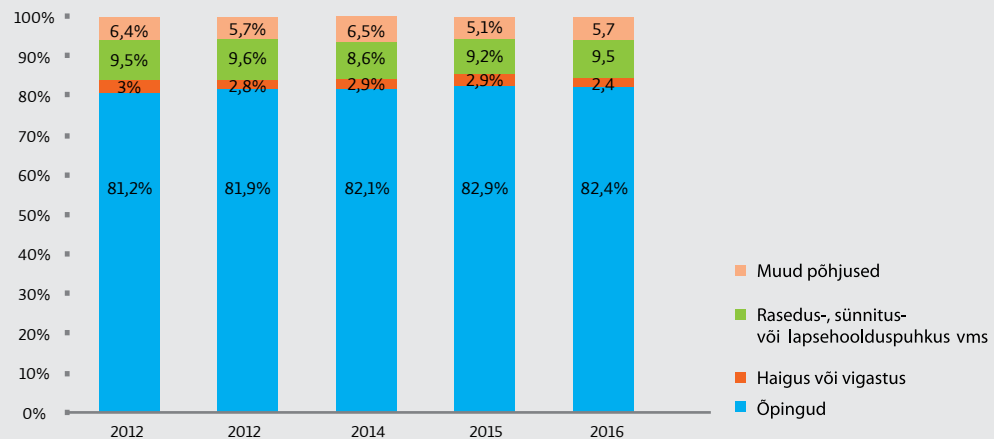
Noorte tervis

2013/2014. õppeaastal korraldas Tervise Arengu Instituut (TAI) kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu (HBSC) Eesti üldhariduskoolide 5., 7. ja 9. klassi õpilaste hulgas. 16–26aastaste vanuserühma andmeid on täiendatud 2014. aastal korraldatud Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringu (TKU) tulemustega. Kahe uuringu tulemused on üldjoontes omavahel võrreldavad, kuigi küsimuste sisu ja küsitluse korralduse meetodika on erinev. Järgnevalt on nendele uuringutele tuginedes esitatud ülevaade noorte tervisest ja tervisekäitumisest.



Joonis 9. 15–26aastaste tööhõive ja töötuse määr (%) aastatel 2012–2016

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel



Joonis 10. 15–26aastaste mitteaktiivsuse põhjused aastatel 2012–2016

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel

Noorte hinnang enda tervisele

Kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu (HBSC) järgi on Eesti 11–15aastaste koolinoorte hinnang oma tervisele ning Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringu (TKU) andmetel 16–26aastaste noorte hinnang oma tervisele paranenud. 2014. aastal pidas TKU andmetel oma tervist heaks või väga heaks 75,9%, keskmiseks 21,3% ja halvaks või väga halvaks 2,8% (2006. a tulemused olid vastavalt 63,8%; 30,8% ja 5,4%). Võrreldes 2012. aastaga on 16–26aastaste meeste hulgas märkimisväärselt kasvanud nende osakaal, kes hindavad oma tervist heaks või väga heaks (70,5%-lt 78%-ni). Ka samaealiste naiste hinnang oma tervisele on paranenud: 2012. aastal hindas oma tervist heaks või väga heaks 70,7% ning 2014. aastal 74,4%.

TKU andmetel ei olnud 16–26aastastest noortest 2014. aasta jooksul alkoholi tarvitanud 8,8%. Noortest meestest tarbis viimase aasta jooksul alkoholi iga päev 4,6%, naistest 0,4%. Mõned korrad nädalas tarbis alkoholi 28,4% meestest ning 9,5% naistest. Nende andmete põhjal võib öelda, et noored mehed tarbivad alkoholi sagedamini kui naised. Koolinoortest ei tarbinud 2013/2014. õppeaastal alkoholi 53,2% poistest ja 55,9% tüdrukutest. Igal nädalal tarbis alkoholi 4,5% poistest ja 2,7% tüdrukutest.

TKU tulemused näitavad, et ajavahemikul 2006. aastast 2014. aastani on 16–26aastaste hulgas igapäevasuitsetajate osakaal vähenenud 28,4%-lt 17,4%-ni ja mittesuitsetajate osakaal suurenenud 41%-lt 49,4%-ni. Ka kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu (HBSC) andmetel on mittesuitsetajate osakaal kasvanud ja igapäevasuitsetajate osakaal kahanenud. TKU andmetel ei ole endiste suitsetajate osakaal eriti muutunud, kuid juhusuitsetajate osakaal on suurenenud 10,9%-lt 14,6%-ni.

Koolitüdrukute suitsetamine oli sel perioodil vähenenud, kuid muutused olid väiksemad kui koolipoistel. TKU andmetel suitsetas 16–26aastastest meestest 2006.

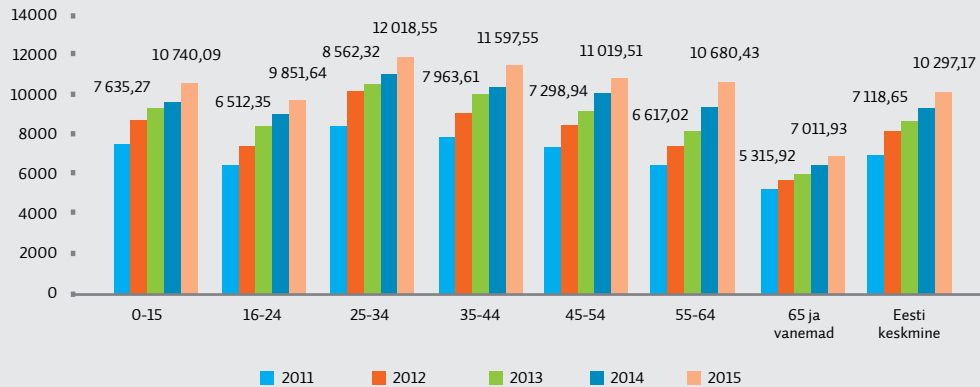
aastal iga päev 39,6%, kuid 2014. aastaks oli see näitaja langenud 24,6%-ni. Noorte naiste seas langes sama näitaja 19,1%-lt 12,3%-ni. Iga päev suitsetas koolipoistest 2005/2006. õppeaastal 9,8% ning 2013/2014. õa 3,7%. Koolitüdrukute puhul langesid samad näitajad vastavalt 5,5%-lt 2,5%-ni.

Kooliõpilaste tervisekäitumise uuring näitas, et kui 2006. aastal oli kanepit tarvitanud 11,8% 11–15aastastest, siis 2013/2014. õa oli see näitaja langenud 10,4%-le. Kui 2006. aastal polnud kanepit tarbinud 61,8% noori, siis 2014. aastaks oli see näitaja langenud 60,6%-ni. Nende noorte naiste osakaal, kes elu jooksul ei ole kordagi kanepit tarvitanud, kahanes 71,3%-lt (2006. a) 63,7%-ni (2014. a). Vastupidi suurenes samal ajavahemikul meeste osakaal, kes pole elu jooksul kordagi kanepit tarvitanud (49,8%-lt 55,7%-ni). Seega võib öelda, et noorte meeste seas olid muutused positiivsed – kanepi tarvitamine vähenes. Noorte naiste seas olid aga muutused negatiivsemad: kanepit tarvitanute osakaal suurenes.

Puute ja töövõimetusega noored

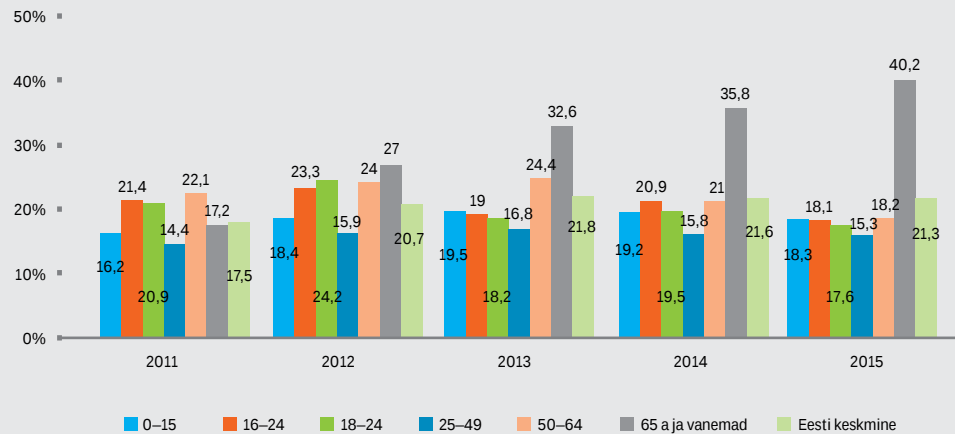
2016. aasta 1. jaanuari seisuga oli puuetega 11,1% rahvastikust (146 343 inimest). Puuetega 16–24aastaste osakaal kõikidest samaealistest noortest kasvas 2006. aasta 2,1%-lt 2016. aastaks 3,4%-ni. Alates 2006. aastast on suurenenud kuni 15aastaste puuetega noorte arv, jõudes 2016. aasta 1. jaanuariks 11 126-ni. Kuni 15aastaste puuetega noorte osakaal kõikide samaealiste noorte seas on kõnealusel ajavahemikul kasvanud 3,2%-lt 5%-ni.

2016. aastal oli 15 279 erivajadustega noort vanuses kuni 24 eluaastat, mida oli 646 võrra rohkem kui sellele eelneval aastal. Erivajadustega kuni 24aastastest noortest on 64,2% mehed ja 35,8% naised. Erivajadustega meeste osakaal on suurem nooremas eas, vanuse kasvades suureneb erivajadustega naiste osakaal.



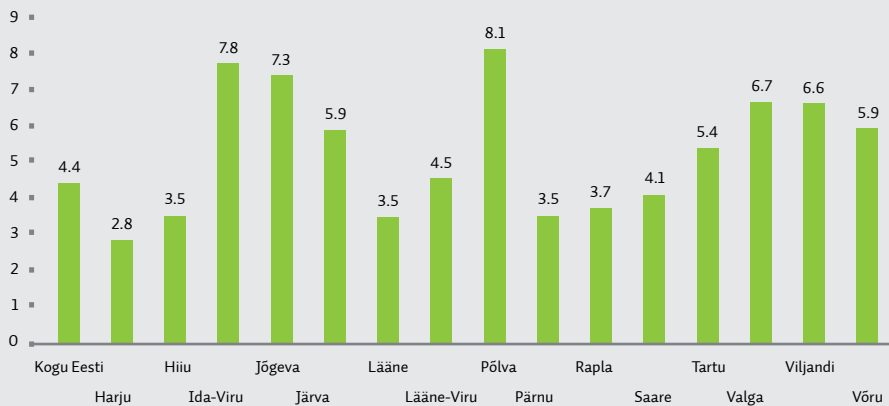
Joonis 11. Aasta ekvivalentsissetulek (eurodes) vanuserühmade kaupa aastatel 2011–2015

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel



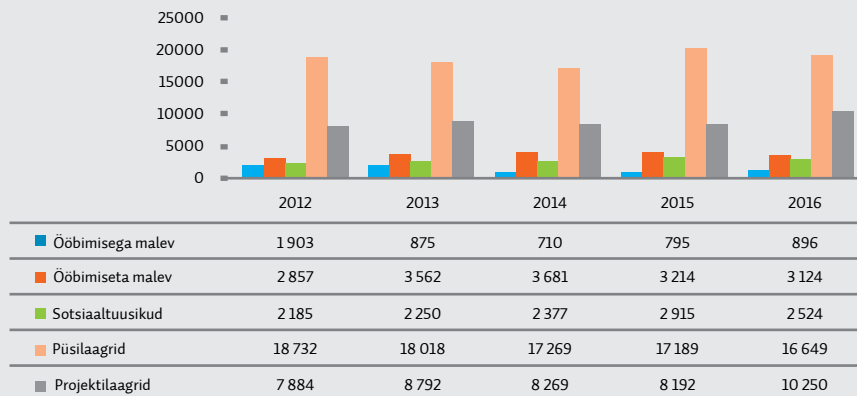
Joonis 12. Suhtelise vaesuse määr (%) vanuserühmade kaupa aastatel 2011–2015

Allikas: Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel



Joonis 13. Erivajadusega kuni 24aastase noorte osakaal (%) maakondades, 1. jaanuar 2016

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet



Joonis 14. Noortelaagrites ja malevates osalenud noorte arv aastatel 2012–2016

Allikas: ENTK www.noorteseire.ee vahendusel

Erivajadustega kuni 24aastastest noortest, kellele oli määratud puude⁶ raskusaste, on sügava⁷ puudega 4,2% (134 inimest), raske⁸ puudega 48% (1518) ja keskmise⁹ puudega 47,8% (1511). Alla 16aastaste seas on erivajadustega noorte arv maakondade lõikes igal aastal tõusnud. Kui võrrelda 2016. aastat eelmisega, siis on erivajadustega alla 16aastaste arv vähenenud ainult Viljandi maakonnas. Erivajadustega 16–24aastaste arv vähenes 2016. aastal võrreldes eelmise aastaga 11 võrra, ent selles vanusegrupis ei olnud muutus niivõrd suur kui alla 16aastaste puhul.

Noorsootöö

Huvihariduses osalemine

2014/2015. õppeaastal oli Eestis 591 huvikooli. 2015/2016. õppeaastaks suurenes huvikoolide hulk 625-ning 2016/2017. õppeaastaks langes 597-ni. 2016/2017. õa suurenes huvikoolide arv võrreldes eelneva aastaga vaid Lääne-Virumaal (ühe võrra) ja Ida-Virumaal (kahe võrra). Teistes maakondades huvikoolide arv ei suurenenud.

Huvikoolide osakaal vähenes kõige rohkem Tartumaal: 11,5% võrra (61-lt 54-le). Rohkem kui pooled (58,5%) Eesti huvikoolidest asuvad suurimas maakonnas Harjumaal. Kuna

⁶ Puue – inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle. Puudel on kolm raskusastet: sügav, raske ja keskmine puue (Statistikaamet, „Mõisted ja metoodika“).

⁷ Sügav puue – inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millest tingituna vajab ta pidevat kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet kogu ööpäeva (Statistikaamet, „Mõisted ja metoodika“).

⁸ Raske puue – inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millest tingituna vajab ta kõrvalabi, juhendamist või järelevalvet iga ööpäev (Statistikaamet, „Mõisted ja metoodika“).

⁹ Keskmine puue – inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millest tingituna vajab ta regulaarselt kõrvalabi või juhendamist väljaspool oma elukohta vähemalt korra nädalas (Statistikaamet, „Mõisted ja metoodika“).

huvikoolide arv langes võrreldes 2015/2016. õppeaastaga, siis kaasnes sellega huvihariduses osalevate noorte arvu vähenemine (92 011-lt 91 944-le). Ent huvikoolide arv vähenes rohkem (4,5%) kui sealses õppetöös osalejate arv (0,1%).

7–26aastaste huvikooliõppurite osakaal kasvas 2015/2016. õppeaastal Lääne-Virumaal 8,6% (1937 õppurini) ning Ida-Virumaal 0,6% (6863 õppurini). Huvihariduses osalejate arvu kasv ei olnud nii märkimisväärne nagu eelnenud õppeaastal: 7–11aastaste osalemismäär tõusis 1,1% võrra (2016/2017. õa 52 410 õppurit), 12–18aastaste näitaja vähenes 2,8% (2016/2017. õa 35 306 õppurit) ja 19–26aastaste näitaja tõusis 10,4% (2014/2015. õa 3789 õppurit vs. 2016/2017. õa 4228 õppurit).

Kui võrrelda 7–26aastaste meeste ja naiste osalust huvihariduses, siis naised moodustavad 52,3% ning mehed 47,7%. Huvivaldkondade võrdluses on endiselt kõige menukam sport, mille on valinud 47,7% kuni 7–26aastastest õppuritest, kuigi võrreldes 2015/2016. õppeaastaga langes osalus 1,9%. Muusika ja kunsti valdkonna õppureid on 0,1% enam kui eelneval aastal. Populaarsuselt viimasel kohal on tehnika-, loodus-, loome- ning huvimaja või -keskuse valdkonnad, kus osaleb 6,6% huvikoolide õppuritest. Neis valdkondades vähenes õppurite arv võrreldes 2015/2016. õppeaastaga 11,8% võrra (804 noort).

Noorte osalemine laagrites ja malevates

Kui noortelaagrites käis 2015. aastal 28 296 noort, siis 2016. aastal osales tegevusloaga noortelaagrites 19 173 ja projektilaagrites 10 250 inimest. Seega käis 2016. aastal laagrites kokku 29 423 noort, mida on enam kui 2015. aastal. Seevastu vähemate võimalustega noorte arv (kasutati sotsiaaltuusikut) vähenes sel ajaperioodil 2915-lt 2524-ni. Ööbimisega malevates osalus suurenes 2016. aastaks võrreldes 2015. aastaga 11,3% (795-lt 896-ni), aga samal ajal vähenes ööbimiseta malevas käinute hulk 2,8% (3214-lt 3124-ni).

Programmi Erasmus+ mõju noorsootööle

Euroopa Noored programm kestis perioodil 2007–2013. Alates 2014. aastast kehtib uus Euroopa Liidu Erasmus+ programm, mille kaudu rahastatakse rahvusvahelisi projekte haridus-, koolitus-, noorte- ja spordivaldkonnas. Uus programm tugineb kolmele tegevussambale¹⁰ (SANA 2017). Noortevaldkonnas toetab programm noorte ja noorsootöötajate õpirännet (noortevahetused, Euroopa vabatahtlik teenistus ja noorsootöötajate õpiränne), teiseks võtmetgevuseks on uuendusele suunatud koostöö (strateegilise koostöö projektid ja rahvusvahelised noortealgatused) ning kolmandaks võtmetgevuseks poliitikate kujundamine, mis hõlmab kohalikke ja rahvusvahelisi noorte osalusprojekte.

Euroopa vabatahtliku teenistuse raames esitati 2016. aastal SA Archimedese noorteagentuurile 34 taotlust, millest toetati 32. Toetatud projektidest on 140 vabatahtlikku teenistust. Nende hulgas on 110 vastuvõtvat teenistust (välisvabatahtlik töötab Eesti organisatsioonis) ning 30 saatvat teenistust (Eestist pärit noored töötavad välisriigi organisatsioonis). Kõige rohkem välisvabatahtlikke võetakse vastu Harjumaal (33% kõikidest vastuvõetavatest vabatahtlikest), Tartumaal (29%), Ida-Virumaal (11%) ja Viljandimaal (5%). Kaasatud 140-st vabatahtlikust on 49 vähemate võimalustega. Lisaks SA Archimedese noorteagentuuri rahastatud projektidele osalevad Eestist pärit vabatahtlikud ka teiste Erasmus+ riiklike agentuuride rahastatud projektides.

Noorsootöö kättesaadavus

2016. aastal oli teavitamis- ja nõustamiskeskusi kokku 23. Sealhulgas Raplamaal oli neli keskust, Harju- ja Tartumaal kolm, Viljandimaal kaks ning teistes maakondades üks.

Osaluskogusid oli 2015. aastal kokku 83 ning 2016. aastaks oli nende hulk suurenenud 90-ni. Eesti noortekeskuste arv suurenes 2016. aastaks 263-ni, võrreldes 2015. aastaga kui oli 247 avatud noortekeskust.

Maakondlikes noortekogudes osales 2015. aastal 285 noort, 2016. aastaks suurenes osalejate arv 316-ni. Kohalike omavalitsuste (KOV) osaluskogudes oli 2015. aastal 671 noort, 2016. aastaks oli noorte liikmete arv vähenenud 593-ni. Maakondlikesse noortekogudesse ja KOVide osaluskogudesse kokku kuulus 2015. aastal 956 noort, liikmete hulk vähenes 2016. aastaks 909-ni.

¹⁰ SANA. *Erasmus+ programmi tegevusvõimalused*. <http://euroopa.noored.ee/rahastus/tegevusvoimalused/>

Tabel 1. Noorsootöösutuste ja noorsootöös osalevate noorte arv maakonniti 2016. aastal

MAAKOND	Teavitamis- ja nõustamiskeskused	Osaluskogud	Huvikoolid	7–26aastaste noorte arv huvikoolides	Keskmine õppurite arv huvikoolides	KOVide hallatavad avatud noortekeskused	MTÜ/SA avatud noortekeskusena	Noorte arv noortekeskuse kohta	7–26aastaste noorte arv
Harjumaa	3	9	349	50 934	146	40	9	2508	122 897
Hiiumaa	1	1	3	425	142	5	0	395	1976
Ida-Virumaa	1	4	38	6863	181	10	5	1817	27 255
Jõgevamaa	1	3	8	788	99	3	9	599	7192
Järvamaa	1	6	14	1455	104	16	4	338	6767
Läänemaa	1	2	7	962	137	6	6	437	5245
Lääne-Virumaa	1	4	16	1937	121	14	13	494	13 351
Põlvamaa	1	2	7	809	116	9	4	475	6179
Pärnumaa	1	5	45	6563	146	7	4	1666	18 322
Raplamaa	4	0	10	1419	142	17	0	462	7855
Saaremaa	1	2	11	2405	219	8	1	797	7172
Tartumaa	3	7	54	11 995	222	10	17	1246	33 641
Valgamaa	1	3	7	1033	148	8	5	534	6943
Viljandimaa	2	6	13	2216	171	16	4	536	10 721
Võrumaa	1	7	15	2140	143	8	5	592	7691
Kogu Eesti	23	61	597	91 944	154	177	86	1077	283 350

Allikas: ENTK, EHIS, Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel

Tabel 2. Noorsootöösutuste ja noorsootöös osalevate noorte arv aastatel 2011–2016

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Teavitamis- ja nõustamiskeskused	20	19	20	20	22	23
Osaluskogud	77	85	81	85	83	75
Huvikoolid	416	527	562	591	625	597
7–26aastaste õppurite arv huvikoolides	57 534	69 740	80 441	83 942	92 011	91 944
Keskmine õppurite arv huvikoolides	138	132	143	142	147	154
Huvikoolides osalevate õppurite osakaal kogu vanuserühmas	18,6%	23%	27,2%	28,9%	32,3%	32,4%
Avatud noortekeskused	210	227	237	246	247	263
Noorte arv noortekeskuse kohta	1477	1333	1250	1181	1154	1077
Alaealiste komisjonid*	67	67	68	65	64	-
AEKi saadetud alaealiste arv*	2144	2029	1633	1514	1270	-
AEKis arutatud õigusrikkumiste arv*	2608	2653	2156	2007	1850	-
AEKi saadetud noorte osakaal kogu vanuserühmas*	1,6	1,5	1,2	1,1	0,9	-
7–26aastaste noorte arv	310 130	302 586	296 173	290 555	285 155	283 350
7–17aastaste noorte arv	138 180	137 120	137 482	138 826	141 438	145 162

* Alates 2016. aastast on AEK-id Sotsiaalministeeriumi haldusalas

Allikas: ENTK, EHIS, Statistikaamet www.noorteseire.ee vahendusel

Õigus ja turvalisus

2015. aasta 1. jaanuari seisuga tegutses Eestis 64 alaealiste komisjoni (AEK). 2017. aasta 8. veebruaril läbis esimese lugemise valitsuse algatatud eelnõu, millega tunnistatakse kehtetuks alaealise mõjutusvahendite seadus ja kaotatakse alaealiste komisjonid.

7–17aastaseid oli Statistikaameti andmetel 2016. aasta 1. jaanuari seisuga 145 162. Justiitsministeeriumi andmetel on alates 2012. aastast 14–17aastaste toime pandud väärtegude arv märkimisväärselt vähenenud: 21 825-lt kuni 7332-ni (2016. aastal). Kui 2014. ja 2015. aastal oli narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse (NPALS) rikkumise arv stabiilne (273 juhtumit), siis 2016. aastal suurenes see 339-ni. Samuti suurenes tubakaseaduse rikkumiste arv võrreldes 2015. aastaga 12,1% (1316-lt 1497-ni). Kõige rohkem kahanesis karistusseadustiku rikkumiste arv (36,2%, 2015. aasta 1547-lt kuni 987-ni), liiklusseadustiku rikkumiste arv (29,6%, 1615-lt 1137-ni) ja alkoholiseadustiku rikkumiste osakaal (13,2%, 3767-lt 3268-ni).

2016. aastal vähenes alaealiste kuritegude arv võrreldes 2015. aastaga 28,9% ehk 1428-lt 1016-ni. 2016. aastal moodustasid 14–17aastaste kuritegudest 7,2% esimese astme kuriteod (73 juhtumit) ja 92,8% teise astme kuriteod (943 juhtumit). Noorte kuritegudest oli isikuvastaseid 48,2%, varavastaseid 33,6%, avaliku rahu vastaseid 10,2%, avaliku usalduse vastaseid 2% ning muid kuritegusid 5%.

2015. aasta lõpul oli 14–17aastaste osakaal kõigist kriminaalhooldusalustest 1,54% (84 süüdimõistetut) ja 18–24aastaste osakaal 15,4% (843 süüdimõistetut). Võrreldes 2014. aastaga oli 2015. aasta lõpuks kahanenud kriminaalhooldusel viibivate alaealiste osakaal kõikide kriminaalhooldusel viibijate seas 1,26%. 18–26aastaste noorte puhul vähenes see näitaja 3,7% (19,1-lt 15,4%-ni). 18–26aastaste kinnipeetavate arv 2015. aastal võrreldes eelneva aastaga vähenes 23,2% (587-lt 451-ni).

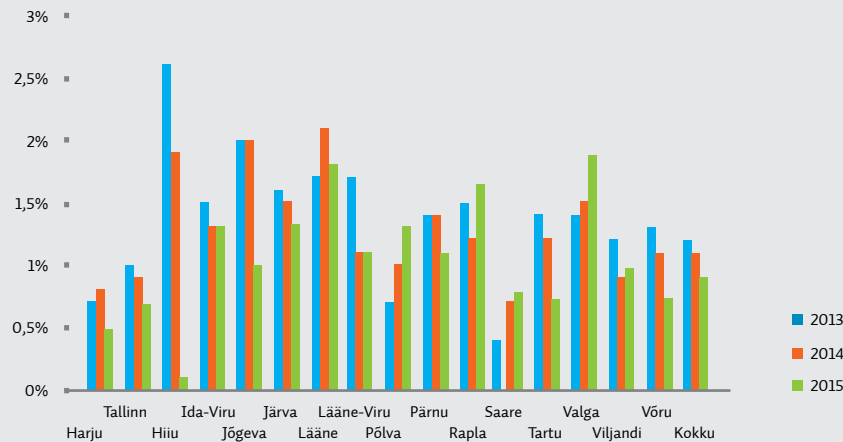
Kaitsetahe ja hoiakud

Vaadates oma riigi kaitsetahet Eesti noorte seas, ilmnes 2016. aasta sügisel tehtud küsitlusest, et 15–19aastastest 39% plaaniks Eestile kallaletungi korral kas kindlasti või tõenäoliselt riigist lahkuda. 2014. aasta sügisel oli see osakaal 34% ja 2015. aastal 28%, mis tähendab, et selleealiste seas 2015. aastal soov Eestist lahkuda langes, kuid 2016. aasta sügisel jälle tõusis. Võrreldes 2014. aastaga suurenes 3% võrra selleealiste osakaal, kes kindlasti Eestist lahkuksid (2015. ja 2016. aastal tõusis see 11%-ni).

Eestist tõenäoliselt lahkujate arv varieerub: kui näiteks 2015. aasta kevadel korraldatud küsitluses vastas 15–19aastastest 34%, et nad tõenäoliselt ei lahkuks, siis sama aasta sügisel tehtud küsitluses oli see näitaja tõusnud 39%-ni. Samas kui 2016. aasta kevadel vastas 41%, et nad tõenäoliselt ei lahkuks, siis sügisel tehtud küsitluses oli see näitaja vaid 28%.

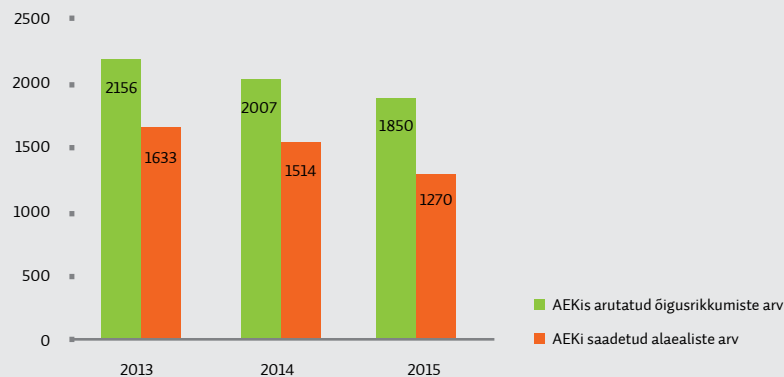
Noorema vanuserühmaga võrreldes on 20–29aastaste seas kõrgem nende osakaal, kes kindlasti Eestist lahkuksid: 2013. aasta märtsis oli neid 15%, 2015. aasta sügisel 11% ja 2016. aastal 14%. 20–29aastaste seas on näha, et kui 2015. aasta sügisel vastas neist 27%, et nad tõenäoliselt lahkuksid Eestist sõjaohu korral, siis 2016. aasta kevadel langes nõnda vastajate osakaal 22%-ni ning 2016. aasta sügisel 19%-ni.

2016. aasta sügisese küsitluse andmetel oli nii 15–19aastaste kui ka 20–29aastaste hulgas tunduvalt langenud nende osakaal, kes vastasid järgnevale küsimusele „Kuidas Teile tundub, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta?“. 15–19aastaste hulgas kahanes 2016. aasta sügisel suuresti nende osakaal, kes arvavad, et see on kindlasti või tõenäoliselt võimalik (2015. a sügisel ja 2016. a kevadel stabiilselt 65% ning 2016. a sügisel 47%). 20–29aastaste seas toimus sarnane, kuigi mitte nii suur langus (2015. a sügisel 56%, 2016. a kevadel 57% ja 2016. a sügisel 50%).



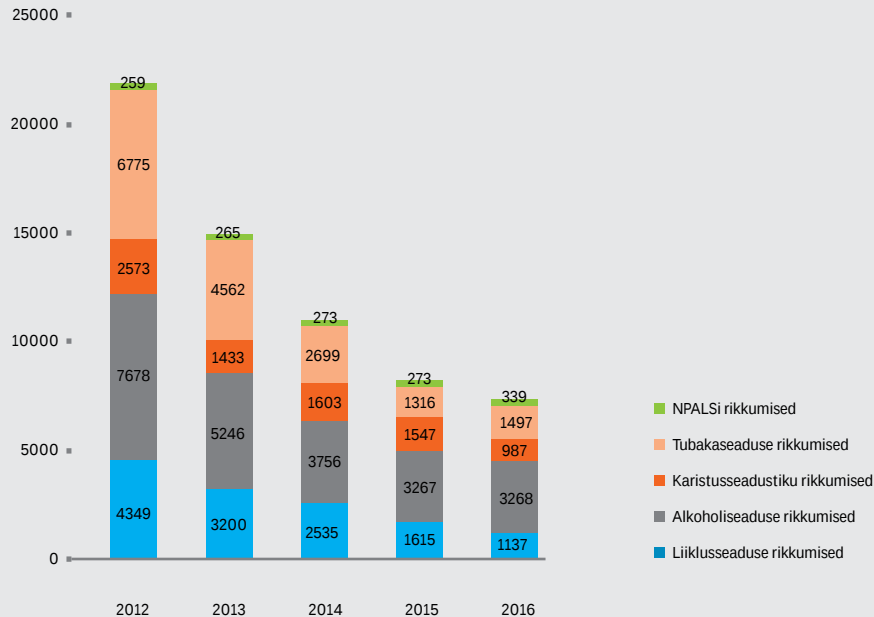
Joonis 15. Alaealiste komisjoni suunatud noorte osakaal (%) kõigi sama vanusrühma noorte seas aastatel 2013–2015

Allikas: EHIS



Joonis 16. Alaealiste komisjonides arutatud õigusrikkumiste ja alaealiste komisjoni saadetud alaealiste arv aastatel 2013–2015

Allikas: EHIS

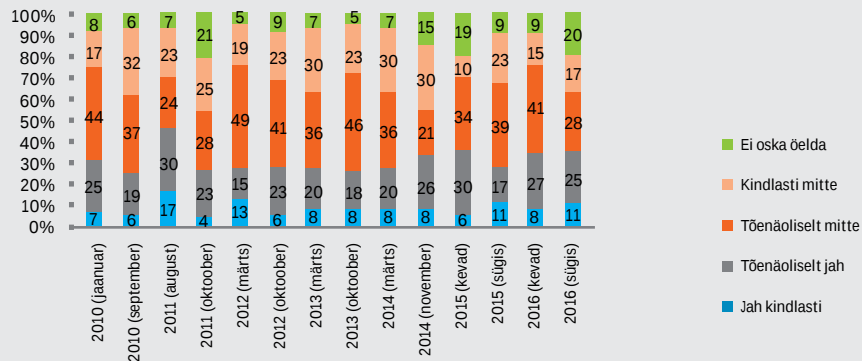


Joonis 17. Alaealiste sooritatud registreeritud väärtegude arv aastatel 2012-2016

Allikas: Justiitsministeerium www.noorteseire.ee vahendusel

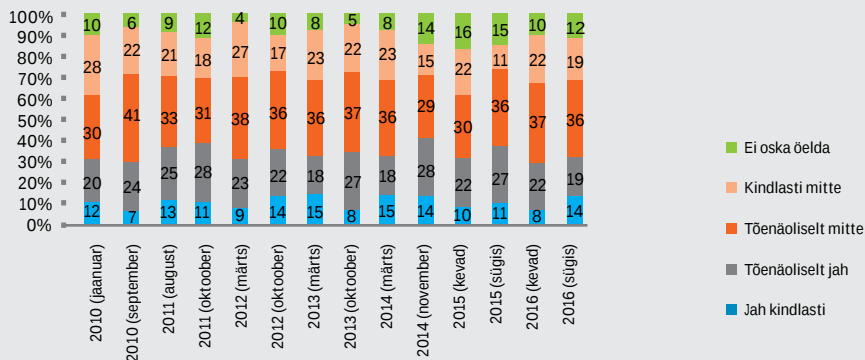
Kaitsevalmiduse puhul (vastused küsimusele „Kui Eestile tungitaks kallale, kas oleksite valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses?“) on näha, et 15–19aastastest olid valmis kindlasti või tõenäoliselt osalema küllalt paljud: 74% 2015. a sügisel, 66% 2016. a kevadel ning 63% 2016. a sügisel. Nõnda vastajate osakaal oli siiski langenud võrreldes 2015. a sügisega.

20–29aastaste puhul oli sama näitaja 2015. aasta sügisel 63%, 2016. aasta kevadel 65% ning 2016. aasta sügisel 67%, mille põhjal võib öelda, et selleaastaste kaitsetahe ei ole eriti muutunud.



Joonis 18. 15–19aastaste noorte küsimusele „Kui Eestile tungitakse kallale, kas püüaksite siis Eestist lahkuda?“

Allikas: Kaitseministeerium



Joonis 19. 20–29aastaste noorte vastused küsimusele „Kui Eestile tungitakse kallale, kas püüaksite siis Eestist lahkuda?“

Allikas: Kaitseministeerium

Kokkuvõte

Kuigi Eesti üldine rahvaarv on viimase kahe aasta jooksul kasvanud – 2016. aastaks 2673 ja 2017. aastaks 1853 võrra –, on noorte arv samal ajal vähenenud. 2016. aasta 1. jaanuari seisuga elas Eestis 7–26aastaseid noori 283 350, mida oli 0,6% võrra vähem kui aasta eest. Noorte osakaal rahvastikus kahanes 21,7%-lt 21,5%-ni.

2015. aastal vähenes noorte surmade arv, võrreldes eelneva aastaga. Kõige suuremad muutused toimusid 20–24aastaste vanuserühmas, kus surmade arv vähenes 52,1% (71-lt 34-ni) ja 25–29aastaste vanusegrupis, kus see vähenes 13,3% (98-lt 85-ni). Nii välja- kui ka sisseerandajate arv suurenes 2015. aastal võrreldes eelneva aastaga. Rände tulemusena saabus 2015. aastal Eestisse 767 noort rohkem, kui riigist lahkus.

2016/2017. õppeaastaks ei vähenenud õppurite arv üldhariduses, küll aga vähenes see kutse- ja kõrghariduses. Kui 2013/2014. õa omandas kutseharidust 20 093 kuni 26aastast õpilast, siis 2016/2017. õppeaastaks oli nende arv kahanenud 17 502-ni. Kui kõrghariduses õppis 2013/2014. õa 40 236 tudengit, siis 2016/2017. õppeaastaks oli nende arv vähenenud 25% ehk 30 138-ni.

Eesti tööjõu-uuringu andmetel vähenes 2016. aastal (võrreldes eelmise aastaga) õppivate noorte arv 5,3%, samas mitteõppivate noorte arv vähenes 4,3%. Lisaks vähenes mitteaktiivsete ja mitteõppivate noorte arv (15 300-lt 14 200-ni ehk 7,2%). Mitteõppivate töötavate noorte arv vähenes 4,9% (57 100-lt 54 300-ni) ning õppivate ja töötavate arv kahanes 11% (24 400-lt 21 700-ni). Mitteõppivate töötute arv suurenes aga 6,2% (6 900-lt 7 400-ni).

Tööjõu-uuringu andmetel on 2016. aastaks (võrreldes eelmise aastaga) vähenenud 15–26aastaste tööjõus osalemise määr 0,2% (50,9%-ni). Sealhulgas selleaastaste naiste tööjõus osalemise määr vähenes 47,6%-lt 47%-ni ja noorte meeste sama näitaja suurenes 54,4%-lt 54,6%-ni. Kõigi 15–26aastaste tööhõive määr langes 2016. aastaks võrreldes eelmise aastaga 1% võrra (44,9%-ni).

2015. aastaks kasvas alla 25aastaste palgatöötajate kuu keskmine brutotulu 6,1% võrra. 16–24aastaste noorte suhtelise vaesuse määr langes 2015. aastaks 15,2%-ni ja 16–26aastaste seas 18,6%-ni.

Kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu järgi on Eestis paranenud 11–15aastaste koolinoorte hinnang oma tervisele. Samuti on Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringu andmetel paranenud 16–26aastaste noorte hinnang oma tervisele. 16–24aastaste puuetega noorte osakaal kõikidest samaealistest noortest on kasvanud 2016. aastaks 3,4%-ni, samuti on kuni 15aastaste puuetega noorte arv suurenenud 5%-ni.

2016/2017. õa tegutses 597 huvikooli, kus 7–26aastaseid õppis 91 944. Huvikoolide arv langes võrreldes 2015/2016. õppeaastaga 4,5%. Sellega kaasnes huvihariduses osalevate noorte arvu vähenemine, kuid osalus vähenes ainult 0,1% võrra.

Laagrites osaleti rohkem ning samuti suurenes vähemate võimalustega noorte osalemine. Ööbimisega malevates osalemine suurenes 2016. aastaks võrreldes 2014. aastaga 20,8%. Samal ajal vähenes ööbimiseta malevas käinud noorte arv 15,1% võrra.

Kui 2015. aasta 1. jaanuari seisuga tegutses Eestis 64 alaealiste komisjoni, siis 2017. aasta 8. veebruaril läbis esimese lugemise valitsuse algatatud eelnõu, millega tunnistatakse kehtetuks alaealise mõjutusvahendite seadus ja kaotatakse alaealiste komisjonid. Justiitsministeeriumi andmetel on 2012.–2016. aastail vähenenud 14–17aastaste noorte väärtegude arv 66,4%. Alaealiste kuritegude arv langeb samuti: 2016. aastaks oli see (võrreldes 2015. aastaga) vähenenud 28,9%.

Kasutatud allikad

SANA 2017. *Erasmus+ programmi tegevusvõimalused*. <http://euroopa.noored.ee/rahastus/tegevusvoimalused/>.

Statistikaamet, „Mõisted ja metoodika“:

- puuetega inimesed, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/13Tervishoid/03Puudega_inimesed/10Uldandmed/THV_01.htm;
- tööturg, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/12Tooturu_uldandmed/02Aastastatistika/TT_047.htm; http://pub.stat.ee/pxweb.2001/Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/12Tooturu_uldandmed/02Aastastatistika/TT_51.htm;
- õigus ja turvalisus, http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/02Kuri_tegevus/JS_001.htm.



MITTEFORMAALSE
JA INFORMAALSE
ÕPPE ARVESTAMINE.
RAHVUSVAHELISED
ARENGUD
JA EESTI VÄLJAKUTSED



MITTEFORMAALSE JA INFORMAALSE ÕPPE ARVESTAMINE. RAHVUSVAHELISED ARENGUD JA EESTI VÄLJAKUTSED

Liisa Martma

Sissejuhatus

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 eesmärk on luua kõigile Eesti inimestele nende vajadustele ning võimetele vastavaid õpivõimalusi kogu elu jooksul, et tagada võimalused väärikaks eneseteostuseks ühiskonnas, pere- ja tööelus¹. Elukestev õpe viitab, et õppima peaks terve elu jooksul ning mitte ainult formaalhariduses, vaid ka mitteformaalsetel ja informaalsetel viisidel². Mõningaid niiniimetatud pehmeid oskusi saab praktilise kogemuse kaudu ja mitteformaalsetes keskkondades omandada efektiivsemalt kui formaalhariduses. Seetõttu pööratakse üha enam tähelepanu, kuidas saaks arvestada mitte- ja informaalsetes õppes omandatud.

Noorteorganisatsioonid ja noorsootöö on olulised mitteformaalse õppe pakkujad. Selles osaledes omandavad

noored pädevusi, kuid sageli napib neil oskust omandatud analüüsida. See oskus on aga vajalik, et õpitut oleks võimalik arvestada. Sellest tulenevalt peavadki noorsootöötajad aitama noori õpitu analüüsimisel ja kirjeldamisel. Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine on elukestva õppe raamistikus tähtis, sest võimaldab muuta nähtavaks pädevused, mis inimesel juba olemas on.

Antud peatükis keskendutakse mitteformaalse ja informaalsete õppe arvestamise olulisusele ja sellega kaasnevatele probleemidele, vaadeldes ka erinevate riikide praktikaid.

Formaalne, mitteformaalne ja informaalne õpe

Euroopa haridusterminoloogias eristatakse formaalset, mitteformaalset ja informaalset õpet. Neid termineid defineeritakse, lähtudes kolmest tunnusjoonest:

1. kas õppimine sisaldab eesmärke;
2. kas see on tahtlik;

¹ Haridus- ja teadusministeerium (2016). *Elukestva õppe strateegia 2020*. <https://www.hm.ee/et/elukestva-oppe-strateegia-2020>.

² Singh, M. (2015). *Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning: Why Recognition Matters. Technical and Vocational Education and Training: Issues, Concerns and Prospects*. Cham: Springer.

3. kas selle tulemusel omandatakse tunnistus või kvalifikatsioon³.

Formaalsel õppel on õpieesmärgid, see on õppijate seisukohast tahtlik ja toimub enamasti koolikeskkonnas, kus seda jälgitakse ja hinnatakse, ning selle tulemusena omandatakse tunnistus või kvalifikatsioon⁴. Formaalne õpe on struktureeritud, näiteks õpieesmärkide ja õppimisaja poolest⁵.

Mitteformaalne õpe on pigem organiseeritud, õpieesmärgid võivad nii olemas olla kui ka puududa, ning õpe võib olla kavatsuslik või ka mitte. Mitteformaalses õppes osalejad võivad õppida tööl või vabaaja tegevustes, millel ei pruugi olla õpieesmärke, kuid nad osalevad õppes vabatahtlikult ning teavad, et õpivad, vaatlevad või teevad asju selleks, et end arendada⁶. Mitteformaalne õpe on vahel struktureeritud, kuid paindlikumalt kui formaalõpe⁷.

Informaalsel õppel puuduvad õpieesmärgid ning see toimub igapäevaelu käigus, näiteks perekonnas, töökohas ning vaba aja tegevustes. Sageli viidatakse sellele kui kogemuse kaudu õppimisele⁸. Informaalse õppe tulemused pole õppijale enamasti nähtavad ning õppimine ei ole kavatsuslik. Kogu sotsiaalne keskkond on informaalse õppe

³ Werquin, P. (2008). *Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy?* <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/41851819.pdf>

⁴ Pilz, M. & Wilmshöfer, S. (2015) Formal, nonformal and informal learning in rural India: The case of fishing families on the Chilika Lagoon. *Prospects*, 4(2), lk 231–243.

⁵ Singh, *Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning*.

⁶ Werquin, P. (2007). *Terms, Concepts and Models for Analysing the Value of Recognition Programmes*. <https://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/41834711.pdf>.

⁷ Singh, *Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning*.

⁸ OECD (2016). *Recognition of Non-Formal and Informal Learning*. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/recognitionofnon-formal-and-informal-learning-home.htm>.

potentsiaalne allikas. Kuna selline õpe toimub suuresti alateadvuslikult, ei pruugi indiviid ise tajudagi, et see arendab tema teadmisi ja oskusi⁹.

Noortele on olulised kõik kolm õppeliiki, sealjuures viimasel ajal rõhutatakse aina enam mitte- ja informaalse õppe tähtsust¹⁰. Noorsootöö, mida võib liigitada nii mitte- kui ka informaalseks õppeks, aitab noortel arendada pädevusi mitmetes valdkondades, võimaldab tugevdada suhtlusvõrgustikke ning muuta käitumist. Noorsootöö püüab tagada noortele paremaid võimalusi haridussüsteemis ja tööturul. Noorte mitteformaalse õppe tunnuste hulka kuuluvad isiklik areng, interaktiivsus ning õppimine grupis ja kogemustest¹¹.

Mitteformaalse ja informaalse õppe arvestamine

Vajalikkus

Mitte- ja informaalse õppimise arvestamise kohta on inglise keeles erinevaid termineid (nt *recognition*, *validation*, *assessment*), kuid eesti keeles kasutatakse ühte mõistet: arvestamine. See tähendab elu jooksul arendatud teadmiste ja oskuste identifitseerimist, hindamist ja tunnustamist¹². Mitte- ja informaalse õppe arvestamise eeldus on see, et

⁹ Pilz & Wilmshöfer, Formal, nonformal and informal learning in rural India.

¹⁰ *Pathways Towards Validation and Recognition of Education, Training & Learning in the Youth Field*. (2004). <http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/Pathways.towards.validati.pdf/caf83fd5-b4db-4b56-a1ab-3b1178e182db>.

¹¹ Fennes, H. & Otten, H. (2008). *Quality in non-formal education and training in the field of European Youth Work*. <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1615/TrainingQualityandCompetenceStudy.pdf?>

¹² Ader, E. (2012). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) kvaliteedi kindlustamine protsessijuhtimise kontekstis (Tallinna Tehnikaülikooli näitel)*. [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli andragoogika osakond.

mistahes õppel on väärtus. Arvestamise üldine eesmärk on pakkuda mittetraditsioonilistele õppijatele ligipääsu haridusele ja omandatavatele kvalifikatsioonidele¹³.

Mitte- ja informaalsetes õppes võib arvestamisel kui terminil olla erinevaid tähendusi. Üldiselt tähendab see, et pädevustele või õpitulemustele antakse ametlik staatus, omistades kvalifikatsiooni, tunnustusi, ainepunkte jms. See võib viidata ka sotsiaalsele arvestamisele, mis annab mitte- ja informaalsetes õppes omandatud oskustele väärtuse nii formaalharidussüsteemis kui ka tööturul¹⁴. Mitte- ja informaalsetel moel õpitu arvestamine on tähtis, sest see võib parandada isiku enesehinnangut ja heaolu ning motiveerida teda edasi õppima¹⁵.

Elukestva õppe kontseptsioon¹⁶ põhineb kolmel printsiibil:

1. elukestev;
2. elupõhine;
3. õppimine, mitte hariduse omandamine.

Elukestvus viitab, et inimesed õpivad ka väljaspool formaalõpet ning terve elu jooksul, mitte ainult teatud perioodil. Elukestev õpe ei tähenda ainult üleminekut haridussüsteemi ühest tasemest teise, vaid ka koolist tööle ning – vastupidi – töölt kooli. Elupõhine lähenemine rõhutab, et õppimine toimub erinevates vormides ja tegevuspaikades, näiteks töökohas ja kogukonnas. Viimast printsiipi, et elukestev õpe põhineb õppimisel, mitte hariduse omandamisel, võib lahti

seletada nii, et elukestev õppimine on informaalne ja jätkub sünnist surmani, kuid hariduse omandamine on formaalne ja seda tehakse teatud ajal.

Euroopa Kvalifikatsiooniraamistik on ühtne võrdlusraamistik, mis seob omavahel Euroopa riiklikud kvalifikatsioonisüsteemid ning loob riikidele ühtse võrdlusaluse, mis on oluline ka mitte- ja informaalsete õppe arvestamisel. Raamistik soodustab inimeste liikuvust riikide vahel ning osalemist elukestvas õppes. Raamistikus on kaheksa kvalifikatsioonitaset, milles kirjeldatakse kompetentsust õpiväljundite kaudu. Õpiväljund tähendab seda, mida peaks õpilane suutma teha pärast õppe lõppu: õpiaja pikkusele keskendumise asemel rõhutatakse hoopis õppimisest saadavaid tulemusi¹⁷.

Õpiväljundid jagunevad kolme kategooriasse: teadmised, oskused ja kompetentsid. Teadmised tähendavad õppides info omandamise lõpptulemust ning neid kirjeldatakse kui teoreetilisi ja/või faktilisi. Oskused tähendavad võimekust rakendada teadmisi, et sooritada ülesandeid ja lahendada probleeme. Oskusi kirjeldatakse kui kognitiivseid (mis hõlmavad loogilist, intuiitivset või loomingulist mõtlemist) või praktilisi (mis hõlmavad käteosavust ja meetodite, materjalide, vahendite ja instrumentide kasutamist). Pädevus tähendab tõestatud võimekust kasutada töö- või õppesituatsioonides oma teadmisi, oskusi ja võimekusi (isiklikke, sotsiaalseid jms), et ennast arendada nii professionaalselt kui ka isiklikult¹⁸. Pädevus ei tähenda ainult individuaalselt tõendatavaid teadmisi ja võimekusi, vaid sisaldab üleüldist võimekuste, oskuste ja teadmiste süsteemi, mille abil saab edukalt toime tulla keeruliste situatsioonide ja ülesannetega¹⁹.

¹³ Duchemin, C., Hawley, J. (2010). *European Inventory on Validation of Non-formal and Informal Learning 2010. Thematic Report Validation in the Higher Education Sector*. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2011/77645.pdf>.

¹⁴ Singh, *Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning*.

¹⁵ Werquin, *Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy?*

¹⁶ Schuetze, H. G. & Casey, C. (2006). Models and means of lifelong learning: Progress and barriers on the road to a learning society. *Compare*, 3(3), lk 279–287.

¹⁷ Euroopa kvalifikatsiooniraamistik elukestva õppe valdkonnas (2009). <https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-efq/files/broch-et.pdf>.

¹⁸ Glossary. *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning*. <http://www.eucen.eu/EQFpro/GeneralDocs/FilesFeb09/GLOSSARY.pdf>.

¹⁹ Fennes & Otten, *Quality in non-formal education and training in the field of European Youth Work*.

Eestis hõlmab VÕTA-lühend varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamist, mille eesmärk on arendada seoseid elukestva õppe, õpingute ja tööturu vahel. See võimaldab tunnustada elu kestel õpitut ka ametlikult ehk arvestada varem õppeasutustes sooritatud õpinguid, täienduskoolitusel ja noorsootöös omandatud ning töökogemustest saadud teadmisi ja oskusi. Arvestamiseks peab taotleja tõestama oma teadmisi ja oskusi²⁰ vastavalt õppeasutuse ja muudele regulatsioonidele. Kvalifikatsiooniraamistik võib toetada mitte- ja informaalsete õppe arvestamist, lihtsustades hindamist, kuidas isiku õpiväljundite sisu- ja asjakohasus vastab formaalsetele kvalifikatsioonidele²¹. Kvalifikatsiooniraamistik toimib kui valuutakurss, mis muudab arusaadavaks eri riikide kvalifikatsioonid²².

Võib eeldada, et noorsootöös omandatu võimaldab noortel arendada pädevusi ning et haridussüsteem on neile keskne koht mitteformaalse õppe kogemuse arvestamiseks. Mitte- ja informaalsete õppimise arvestamist seostatakse sellega, et sageli napib tööturul teatud pädevusega inimesi, kuid õppe- ja koolitamisega formaalhariduses on pikk. Seega on lisaks haridussüsteemile arvestamisprotsessi jaoks oluline ka tööturg, sest seal saab luua mitte- ja informaalsete õppe situatsioone²³, kus kogemustest õppida.

Õpilaste ja laialdasemalt ka tööealiste inimeste arv väheneb. Demograafilise languse tõttu vaadatakse nii haridusinstitutionides kui ka tööturul, kuidas saaks kasutada mitte- ja informaalsete õppe arvestamist, et meelitada inimesi haridust

omandama ning samas ka neid tööturule integreerida²⁴. Näiliselt valitseb tööturul oskuste puudus ehk vajatakse rohkem teatud pädevustega inimesi. Sageli on tööturul vajavad oskused aga ühiskonnas olemas, kuid isikutel puudub selle kohta vastav tunnistus. Mitte- ja informaalsete õppe arvestamine võimaldab neil, kellel puudub formaalharidus, muuta oma pädevused nähtavaks²⁵.

Mitteformaalne õpe pakub teadmisi, oskusi ja kogemusi väljaspool formaalharidussüsteemi. Tänu arvestamisele saaksid inimesed suunduda haridussüsteemi, et omandada kvalifikatsiooni nende kogemusele vastaval tasemel, lõpetada haridustase või kohe tööle asuda. Mitte- ja informaalsete õppetulemuste arvestamine mõjutab positiivselt kandideerijate enesehinnangut, sest nad muutuvad oma pädevustest teadlikumaks ning saavad neid pärast arvestamist ka rakendada²⁶.

Arvestamisega kaasnevad probleemid

Mõnevõrra probleemne on mitte- ja informaalsete õppe arvestamine nii haridussüsteemis, tööturul kui ka ühiskonnas laiemalt, sest kui seda sotsiaalses keskkonnas ega tööturul ei tunnustata, on sellel vaid kaudne väärtus. Seetõttu tekib küsimus, kas arvestamise kasu kaalub üles sellega seonduvad kulud. Arvestamisel ei pruugi olla täielikku sotsiaalset tunnustust ning selle edukalt läbinud kandidatel ei pruugi olla kohe väljavaateid formaalhariduses ega tööturul. Mõnes riigis, kus arvestamist kasutatakse, on otsustatud, et selle hind ei tohiks isikute jaoks olla kõrgem kui formaalharidussüsteemi õppemaks. Mitte- ja informaalsete õppe arvestamine ei ole odav, sest nõuab igapäevast individuaalset kohtlemist. Samuti on küsitav, kas

²⁰ Pouget, M. (2006). Pedagogical and Social Aspects of APEL. Rmt: C. Corradi, N. Evans, A. Valk (toim.). *Recognising Experiential Learning: Practices in European Universities, European University Lifelong Learning Network (EULLearn)*, 54–73. Tartu: Tartu University Press.

²¹ Glossary.

²² Kutsekoja kodulehekül. Euroopa Kvalifikatsiooniraamistik. http://www.kutsekoda.ee/et/kvalifikatsiooniraamistik/EQF_tutvustus.

²³ Werquin, *Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy?*

²⁴ Werquin, P. (2010a). *Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices*. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/44600408.pdf>.

²⁵ Glossary.

²⁶ Ibid.

tunnistuse või kvalifikatsiooni omandamise juurde tuleks lisada märge, et see on saadud mitte- ja informaalset õpet arvestades²⁷.

Jagatud vastutusel ja ühtselt reguleeritud süsteemil on keskne roll mitte- ja informaalse õppe arvestamisel. Osapooled vastutavad arvestamisprotsessi institutsionaalsete ja tehniliste otsuste tegemise eest²⁸, mis omakorda aitab kindlustada legitiimsust²⁹. Osapoolte vaated võivad siiski takistada kokku leppimist arvestamissüsteemide kasutusele võtmisel. Näiteks tööandjaid võib huvitada tööelus arendatud pädevuste kasutamine, samas kui valitsus võib huvitada pigem avalike haridusinstituutide paindlikumaks muutmisest ja kulude vähendamisest³⁰. Valitsus võib olla keskendunud pigem formaalharidussüsteemile ning vähem sellest väljaspool omandatud oskuste nähtavaks tegemisele.

Kogemuse hindamisel tuleb selgelt eristada kogemust ja sellest õpitu: oluline ei ole mitte töötatud aastate arv või ametipositsioon, vaid kogemuse kaudu õpitu. Arvestamise eeldus on õpitu vastavus nõuetele ehk isikul peavad olema õppekavas või kutsestandardis nõutud pädevused. Seega on tähtis, et isik suudaks oma oskusi analüüsida³¹. Siiski on leitud, et inimesed ei oska sageli oma kogemusi kirjeldada ega reflekteerida. Magistritöös³², mis keskendus täiskasvanud

õppijate kogemustele töökogemuse arvestamisest rakenduskõrgkoolis, toodi esile probleem, et VÕTA taotlejatele valmistas raskusi portfoolio koostamine. Taotlejad pidasid kõige olulisemaks kogemuseks, mida neile andis töökogemuse arvestamine, et portfooliot koostades ja eneseanalüüsi kirjutades omandasid nad analüüsi- ja kirjutusoskuse. Taotlejad peavad kogemuste käigus õpitu kirjeldama hindajatele võimalikult hästi, seega puuduliku eneseväljenduse, analüüsi- ja kirjutusoskuse tõttu ei pruugi isik taotlusprotsessi läbida positiivse tulemusega.

Probleeme tekitab ka küsimus, kes ja kuidas peaks otsustama, millistele mitte- ja informaalsetes õppes omandatud teadmistele omistada väärtus ning kuidas neid hinnata³³. VÕTAs on töökogemuse arvestamise eeldus, et ei piisa üksnes kogemuste olemasolust, vaid on tähtis, et taotleja oleks neist õppinud. Hindamiskomisjon lähtub taotluste hindamisel põhimõtetest, et varem õpitu vastaks sisuliselt õppekava õpiväljunditele ning et omandatud teadmised ja oskused oleksid vastavuses konkreetse haridustasemega. Lähtuda tuleb tervikliku hindamise põhimõttest ja hindamiskriteeriumitest³⁴.

Portfoolio (näiteks *Libretto* Itaalias, *Kompetansepäss* Norras ja *Profilpass* Saksamaal) on kõige sagedasem dokumentatsioonimeetod. Paljudes riikides on lisaks portfooliole peamised hindamise meetodid intervjuu, test ja eksam³⁵. Ükski hindamise meetod ei anna siiski täielikku ülevaadet indiviidi oskustest ja pädevustest. Seepärast proovitakse enamasti kombineerida erinevaid meetodeid, et tõsta hindamise usaldusväärsust. Hindamise meetodid võivad tekitada probleeme selleski osas, et sageli esineb eelarvamus kvalifikatsiooni

²⁷ Werquin, *Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy?*

²⁸ Werquin, *Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices*.

²⁹ Singh, *Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning*.

³⁰ Werquin, *Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy?*

³¹ Haridus- ja Teadusministeerium. VÕTA põhimõtted. https://www.hm.ee/sites/default/files/v6ta_pohimotted.pdf.

³² Roos, L. (2015). Täiskasvanud õppijate kogemused töökogemuse arvestamise taotlemise protsessis rakenduskõrghariduses (Eesti Ettevõtluskõrgkooli Mainor VÕTA taotlejate näitel) [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli andragoogika osakond.

³³ Werquin, *Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy?*

³⁴ Pääsukene, A.-L., Oruaas, H., Pilli, E., Saluveer, A., & Urbla, A. (2010). VÕTA Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine. Taotleja juhend. Tartu: SA Archimedes.

³⁵ Cedefop (2014). *Briefing Note- the Validation challenge: how close is Europe to recognising all learning?* <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/9092>.

kvaliteedi kohta: eeldatakse, et mitte- ja informaalses õppes omandatu arvestamine mõjub halvasti staatusele, mis on formaalharidusel ja seal omandataval kvalifikatsioonil³⁶.

Teiste riikide kogemused

Euroopa Liidu liikmesriigid peaksid 2018. aastaks välja töötama korralduse, mis võimaldab arvestada mitte- ja informaalses õppes omandatut.

Euroopa riigid jagunevad kolme gruppi:

1. riigid, kus arvestamisest ei räägita ainult poliitikatasandil, vaid seda saab ka kasutada (nt Belgia, Eesti, Soome, Iirimaa, Norra, Inglismaa);
2. riigid, kus arvestamine hakkab praktikas ilmnema, kuid kus tuleb sellega veel tegeleda, et seda saaks süstemaatilisel kasutada (Austria, Saksamaa, Leedu, Rootsi);
3. riigid, kus arvestamise aktiivsus on madal või puudulik, kuna idee pole veel poliitikatasandil päevakorras või esineb sellega seoses vastuolusid (Bulgaaria, Läti, Slovakkia)³⁷.

Arvestamine on hetkel suunatud pigem kõrg- ja kutseharidustasemele, kuid selle tõhustamine on oluline ka madalamatel haridustasemetel, mis võib olla esmatähtis noortele. Tänu eeldefineeritud standarditele on mitmes Euroopa Liidu riigis võimalik isikutel seni omandatut arvestada ilma tervet õppe- või koolitusprogrammi läbimata. Seega on võimalik kombineerida formaalse õppe õpiväljundeid sellega, mis on omandatud informaalses ja mitteformaalses õppes.

Soomes, Prantsusmaal ja Hispaanias hõlmab laialdane strateegia nii üld-, kutse- kui ka kõrgharidustaset. Mõned riigid on kõrgharidustasemel piiranud ainepunktide arvu, mida võib saada arvestades (kuni 15% kõikidest ainepunktidest Hispaanias, kuni 1/6 Liechtensteinis ja kuni 30% Lätis). Soomes ei ole piiranguid seatud. Eestis on ainus piirang, et arvestada ei saa lõputööd või -eksamit. Inglismaal, Walesis ja Põhja-Iirimaa lubatakse kõrgharidusinstituutidele endil otsustada, kui palju ainepunkte saab arvestada varasema õppimise ja töökogemusega³⁸.

Šotimaal on rahvastiku vähenemine tekitanud tööturul nõudluse teatud vanuses ja oskustega töötajate järele³⁹. Sellegipoolest ei kasutata seal arvestamist kuigi palju, sest see on keerukas ja nõuab palju ressursse. Peamisteks takistusteks peetakse lisaks eespool mainitutele veel negatiivset ettekujutust arvestamise toimumise kohta ning puudulikku teadlikkust, kuidas see on kasulik õppijatele, tööandjatele ja teistele osapooltele⁴⁰.

Norras rõhutatakse püsivat konflikti tööturu ja haridussüsteemi vahel. Tööturg otsib töötajaid, kes oleksid kiiresti palgatavad ja produktiivsed. Haridussüsteem aga pühendub pädevuste loomisele, mis võib võtta kaua aega. Seda dilemma üritatakse lahendada, arvestades mitte- ja informaalset õpet, sest kogemus ja selle arvestamine on hariduse ja tööhõive lähim kokkupuutepunkt. Nii Hollandis kui ka Islandil kehtib sarnane lähenemine: mitte- ja informaalset õpet arvestades püütakse tööturule integreerida töötuid ja tõrjutud grupe ning parandada madala (formaal)haridustasemega inimeste seisundit tööturul. Suurbritannias on probleem, et keskhariduse on saanud vaid väike osa

³⁶ Werquin, *Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices*.

³⁷ Harris, J. (2011). *European Union: Research and system building in the Validation of Non-formal and Informal Learning (VNFIL)*. Rmt: E. Harris, M. Breier & C. Whiak (toim.). *Researching the Recognition of Prior Learning. International Perspectives*, lk 127–160. Leicester: NIACE.

³⁸ Cedefop (2014). *Briefing Note*.

³⁹ Werquin, *Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices*.

⁴⁰ Whittaker, R. (2011). *Scotland: Recognition of Prior Learning (RPL) research within a national credit and qualifications framework*. Rmt: E. Harris, M. Breier & C. Whiak (toim.). *Researching the Recognition of Prior Learning. International Perspectives*, lk 172–199. Leicester: NIACE.

inimesi, mistõttu mitte- ja informaalse õppe arvestamisega soovitakse muuta isikute oskused nähtavaks⁴¹.

Mitte- ja informaalse õppe arvestamisel on sageli eeskuks toodud Prantsusmaad, kus akadeemilise kraadi saab täies mahus omandada, arvestades varasemaid õpinguid ja töökogemusi⁴². Standardite olemasolu on keskne mitte- ja informaalse õppe arvestamises. Norras on igal kõrgharidus-instituudil vabadus otsustada, keda vastu võtta mitte- ja informaalse õppe arvestamise alusel. Varasemaid õpinguid ja töökogemust on võimalik arvestada sisseastumisel või lühendada nende arvelt õpingute pikkust⁴³.

Iirimaal on rõhk varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamisel, oskuste täiendamisel ning isikute kaasamisel hariduse omandamisse⁴⁴. Iirimaa paistab silma progressiivse riikliku kvalifikatsiooniraamistikuga, mis on mitte- ja informaalse õppe arvestamise alus. Tööandjate kaasatus ja motivatsioon on Iirimaal suurem sektorites, kus napib oskustööjõudu.

Islandil on varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine keskendunud sellele, et lühendada väheste formaalharidusega täiskasvanute õppeaega keskharidustasemel⁴⁵. Islandil eelistavad arvestamist rohkem kutsealased valdkonnad, mis vaatavad seda objektiivsemalt. Samas akadeemilised ringkonnad peavad arvestamist subjektiivsemaks.

⁴¹ Werquin, *Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices*.

⁴² Duchemin, C. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: France*. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87058.FR.pdf>.

⁴³ Plaks, P. (2010). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine Euroopas*. Tallinn: SA Archimedes.

⁴⁴ Murphy, I. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: Ireland*. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87062.IE.pdf>.

⁴⁵ Lárusdóttir, F. M & Guðmundsdóttir I. E. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: Iceland*. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87063.IS.pdf>.

Sellist suhtumist võis põhjustada Islandil varem kehtinud süsteem, mille järgi arvestati mitte- ja informaalset õpet sektorites, mis kannatasid tööjõupuuduse all. Neis sektorites nõuti isikult vähemalt kümneaastast praktikat, kui tal puudus formaalharidus⁴⁶. Kõrgharidustasandil ei kasutata arvestamist, kuid sisseastumisel siiski mingil määral jälgitakse kandidaatide varasemat töökogemust⁴⁷.

Paljudes riikides pole avalikkus piisavalt teadlik varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamisest. Kõige kõrgem teadlikkus on Soomes, ent Ungaris, Itaalias, Leedus, Rumeenias ja Slovakkias on teadlikkus eriti madal. See võib tuleneda sellest, et arvestamisprotsess on arenenud alles hiljuti (Itaalia, Slovakkia), ning sellest, et avalikkust informeeritakse liialt vähe (Rumeenia, Ungari). Eeldatavasti tõuseb mitte- ja informaalse õppe staatus tööturul ja ühiskonnas, kui määratleda ühtsed standardid kõigile õppeviisidele⁴⁸.

Noorte mitteformaalse õppe arvestamise hetkeseis

Noorsootöö, mis kuulub mitteformaalse õppe alla, võimaldab noortel arendada pädevusi väljaspool formaalharidust. Noorteorganisatsioonides, huvitegevuses, noorteprojektides jm omandatud pädevused ei ole seotud ainult väljavaadetega tööturul, vaid panustavad ka üldiste kompetentside arendamisse ning soodustavad elukestvat õpet. Noorte kogemuste põhjal on leitud, et formaalharidusest tõhusama ja atraktiivsemana nähakse just mitteformaalset õpet. Selle eelis peitub sageli paindlikkuses ning see on tihedamalt seotud noorte huvide ja soovidega. Seetõttu ongi tähtis välja arendada:

⁴⁶ Werquin, P. (2010b). *Recognising Non-Formal and Informal Learning. Outcomes, Policies and Practices*. <http://www.oecd.org/edu/innovation-education/recognisingnon-formalandinformallearningoutcomespoliciesandpractices.htm>.

⁴⁷ Whittaker, Scotland.

⁴⁸ Cedefop, *Briefing Note*.

- efektiivne ja paindlik viis arvestada oskusi, mis on omandatud väljaspool formaalharidussüsteemi;
- kvaliteedistandardid ja hindamisprotsess, mis võimaldaks arvestada mitte- ja informaalset õpet⁴⁹.

Euroopa Komisjon ja Euroopa Nõukogu on seisukohal, et tuleks arendada ühist positsiooni ja tegevusi nii hariduses kui ka õppimises seoses noorte vabatahtliku tööga. Peamine motivatsioon lisaks noorte tööhõive suurendamisele on neid sotsiaalselt kaasata, julgustada kodanikuaktiivsust ning liikumist solidaarsuse, isikliku arengu, enesega rahulolu ja vabatahtliku tegevuse suunas⁵⁰.

Kuuest niinimetatud pehmest oskusest, mida kõige sagedamini nõutakse – arvutus-, kommunikatsiooni-, korraldamis-, otsustamis- ja grupitööoskus ning enesekindlus/iseseisvus – saab viit viimast arendada noorsootöös. Selliseid pehmeid oskuseid nähakse peamiste teguritena, mis tagavad edu töös. Varasemate uurimuste alusel on oskused rohkem arenenud neil noortel, kes osalevad suuremal määral noorteorganisatsioonide tegevustes, võrreldes mitteosalejatega. Samuti on omandanud rohkem pädevusi noored, kes on osalenud mitteformaalses õppes välisriigis, isegi kui nad on seda teinud lühikest aega. Mida kõrgem on noorte varasem kvalifikatsioonitase, seda suurem on ka oskuste areng noorteorganisatsioonides⁵¹.

Vabatahtliku- ja noorsootöös osalemine võimaldab noortel omandada pädevusi mitmetes valdkondades, laiendada suhtlusvõrgustikku, hankida sotsiaalset kapitali ning muuta

teatud käitumisjooni, sh riskikäitumist⁵². Noorsootöös saadud mitteformaalse õppe kogemuste teadvustamisele ja arvestamisele on kaasa aidanud Noortepass (*Youthpass*). Alates 2007. aastast antakse seda välja Euroopa Liidu programmi Euroopa Noored raames ja kasutatakse ka uues Erasmus+ programmis. Noortepass on ühtaegu nii õpikogemuse analüüsiviis kui ka tunnistus, mis kinnitab projektis osalemist, kirjeldab selle olemust ja teemasid, selgitab tunnistuse omaniku rolli ning tema õpitulemusi elukestva õppe Euroopa võtmepädevuste raamistiku abil. Võtmepädevuse mõiste viitab sellele, et see on vajalik igas eluvaldkonnas ning toetab inimese eneseteostust, sotsiaalset ühtekuuluvust, kodanikuaktiivsust ja tööalast konkurentsivõimet⁵³. Noortepass võimaldab mitteformaalset õpet nähtavaks muuta, soodustab noorsootöö õpiprotsessi kavandamist, toetab tegevustest saadavat õpikogemust ja selle analüüsi ning toob esile projektide hariduspotentsiaali.

Veebiportaalis Stardiplats saavad noored koostada põhjaliku CV, kus pädevusi tõendavad omandatud kogemused⁵⁴. Vabatahtlikus tegevuses saadud teadmisi, oskusi ja kogemusi kirjeldab Vabatahtliku Pass, mida saab kasutada koos elulookirjeldusega näiteks tööturul, õpingutes või kandideerides stipendiumile⁵⁵. Valgamaalt võib tuua näitena Tankla vabatahtliku passi, mis on suunatud 13–26aastastele. Sellesse passi saab töökogemusena jäädvustada vabatahtliku tegevuse ja selle raames omandatud oskused ja teadmised⁵⁶.

⁴⁹ NFE Book. *The impact of Non Formal Education on young people and society*. <https://www.aegge.org/wp-content/uploads/publications/NFE.book.pdf>.

⁵⁰ Pathways Towards Validation and Recognition of Education.

⁵¹ Souto-Otero, M., Ulicna, D., Schaepkens, L., Bognar, V. (2012). *Study on the impact of Non-Formal Education in youth organisations on young people's employability*. European Youth Forum. <https://issuu.com/yomag/docs/reportnfe.print>.

⁵² *Working with young people: the value of youth work in the European Union* (2014). http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/study/youth-work-report_en.pdf.

⁵³ Noored.ee kodulehekül. *Noortepass*. <http://noored.ee/noortepass>.

⁵⁴ Stardiplatsi kodulehekül. <https://www.stardiplats.ee/abimaterjalid/mis-on-stardiplats-ja-kuidas-seda-kasutada>.

⁵⁵ *Vabatahtliku pass*. <http://vabatahtlikud.ee/vabatahtlik-tegevus/vabatahtliku-pass/>.

⁵⁶ *Mis on Tankla vabatahtliku pass?* (2010). <http://tankla.net/tankla/vabatahtliku-pass.html>.

Eestis hindab pädev asutus kindlaksmääratud kriteeriumidest lähtudes varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) käigus taotleja pädevust ehk isiku teadmiste ja oskuste vastavust haridusasutuse vastuvõtutingimustele, kutsestandardi kompetentsusnõuetele õppekavale või selle õpiväljunditele⁵⁷. Kui taotleja pädevused vastavad nõuetele, saab neid arvestada vastuvõtutingimuste ja õppekava täitmisel või kutse andmisel.

Eestis on varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise põhimõtted formaalhariduse eri tasemetel reguleeritud kõrg- ja kutseharidusstandardis ning kutsestandardis⁵⁸. VÕTA tõendamise ja hindamise põhimõtted on nii kõrg- kui ka kutseharidusstandardis sätestatud järgnevalt. Varasemate õpingute tõendamiseks sobib diplom, tunnistus või muu haridust tõendav dokument. Varasema töökogemuse või muu kogemuse käigus õppimist saab tõendada viitega valminud töödele ja nende esitlusega, samuti näidiste mapi, kutsetunnistuse, töölepingu või ametisse nimetamise käskkirja koopia vms dokumentidega. Töökogemuse tõendamisel on vajalik lisada VÕTA taotlusele töökogemuse kirjeldus ja eneseanalüüs. Õppeasutus võib kehtestada tõendamisele lisanõudeid, anda praktilisi ülesandeid, vestelda taotlejaga või hinnata tema teadmisi ja oskusi muul viisil.

Kutse andmisel hindab pädev asutus kindlaksmääratud kriteeriumidest lähtuvalt, kas kutse taotleja kompetentsus vastab kutsestandardis toodud kompetentsusnõuetele. Hindamise tulemusena väljastatakse taotlejale kutsetunnistus. Kutset andev organ võib varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamiseks kasutada järgnevaid meetodeid: portfooliot, intervjuud, tööandja esitatavat iseloomustust ja

tööülesannete kirjeldust, töökohal jälgimist või täiendus- või lisakoolituse tunnistust.

Praegu on Eestis VÕTA-t rohkem kasutatud kõrg- ja kutsehariduses ning kutsesüsteemis. Ent VÕTA instrumente on rakendatud ka üldhariduses, näiteks Viljandi Täiskasvanute gümnaasiumis saab arvestada varasemaid õpinguid ja töökogemusi.

Mitte- ja informaalse õppe arvestamisega kaasneva hindamise juures on oluline strateegiate eksisteerimine ja seaduslik raamistik, partnerite kaasatus ja kasutatavad meetodid. VÕTA-t võib näha osana tavapärasest õppeprotsessist, kus igal osapoolel on kindlad rollid.

VÕTA etapid:

1. taotleja esmane eneseanalüüs ja otsus taotleda VÕTA-t;
2. nõustamine, kuidas taotleja peab esitama materjale, et need vastaks ettenähtud hindamiskriteeriumitele;
3. VÕTA-kandidaat tõendab dokumentide alusel õpiväljundeid, koostab ja esitab taotluse⁵⁹;
4. mitte- ja informaalsete õpiväljundite hindamine, lähtudes olemasolevatest standarditest;
5. arvestamine ja tagasiside andmine⁶⁰.

Nõustamisel on arvestamises tähtis roll. Noorte mitte- ja informaalse õppe arvestamise toetamisel on küllaltki suur roll seega noorsootöötajal. 4. taseme noorsootöötaja töö osa on kutsestandardi järgi: kogetu ja saavutatu hindamine koos noortega, tagasiside andmine ning eneseanalüüsi juhendamine⁶¹. Kutse-eetika järgi noorsootöös pöörab

⁵⁷ Haridus- ja teadusministeerium (2016b). Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine. <https://www.hm.ee/et/tegevused/tais-kasvanuharidus/varasemate-opingute-ja-tookogemuse-arvestamine>.

⁵⁸ Johnson, M. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning*. Country report: Estonia. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87055.EE.pdf>.

⁵⁹ Ader, *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) kvaliteedi kindlustamine protsessijuhtimise kontekstis*; Werquin, *Recognising Non-Formal and Informal Learning. Outcomes, Policies and Practices*.

⁶⁰ Roos, *Täiskasvanud õppijate kogemused töökogemuse arvestamise taotlemise protsessis rakenduskõrghariduses*.

⁶¹ *Kutsestandard. Noorsootöötaja tase 4*. <http://kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10452095/pdf/noorsootootaja-tase-4.4.et.pdf>.

noorsootöötaja tähelepanu, et tegevused (sh noorte algatatud) võimaldaksid noorel omandada uusi teadmisi, oskusi ja kogemusi; et noor saaks tegevustest õppida ning seda teadvustaks.

Uurimuses selgus, et noorsootöötajad toetavad noort noorsootöös õpitu analüüsimisel, näiteks grupivestluse ja tagasisidelehe kaudu, ning et noorsootöötajate hinnangul aitab see kaasa noore CV täiendamisele. Samas ei leita, et selline lähenemine võiks mõjutada noorsootöös õpitu formaalset arvestamist. Mõnel juhul kasutatakse päevikut, mis võimaldab noortel progressi jooksvalt talletada⁶². Tulenevalt sellest võib eeldada, et tänu päevikule jääb noortele tehtust selgem ülevaade, mis võimaldab õpitut paremini kirjeldada ja analüüsida. Nõnda võib õpitu mõtestamine olla sisukam kui ainult tagasisidelehte täites või pärast õppe lõppu vesteldes. Noorsootöö mitteformaalse õppimise kontekstis võiks noorte õpikogemuste analüüs olla noorsootöötajate poolt paremini juhendatud. Praegune olukord võib olla tingitud sellest, et juhendajatel on puudujääk üldisest raamistikust ja meetoditest, mis võimaldaks noori õpikogemuste analüüsimisel paremini juhendada.

Kokkuvõte

Viimase aastakümne jooksul on muutunud üha olulisemaks elukestev õpe ja ka mitte- ja informaalne õppe arvestamine. See on tähtis nii isiklikuks arenguks kui ka seetõttu, et tööandjad otsivad töötajaid, kellel ei ole ainult akadeemiline kvalifikatsioon, vaid lisaks praktilised oskused, mida ei saa pelgalt formaalharidusest. Mitteformaalne õpe on tähtis igas vanuses, eriti aga noortele. Neil ei pruugi olla pikka tööstaazi, küll aga tööks vajalikud oskused, mida noored on omandanud mitteformaalses õppes ja noorsootöös. Seetõttu on oluline, et noored oskaksid oma kogemusi välja

tuua ja analüüsida, mis omakorda eeldab noorsootöötajate oskust juhendada noori õpitu mõtestamisel. Mitmed riigid on teinud olulisi samme, et arvestada mitte- ja informaalset õpet. Endiselt esineb aga probleeme avalikkuse teadlikkuses arvestamisest ja selle sotsiaalsel tunnustamisest. Enamasti on tähelepanu saanud just kõrgharidustase, kuid noortele mõeldes võiks arvestamist tõhustada ka haridussüsteemi madalamatel tasemetel.

⁶² Visnapuu, U. (2014). *Programmi LevelUp! kavandandamisel tehtud kaardistus*. Tallinn: Punane Niit OÜ.

Kasutatud allikad

Ader, E. (2012). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) kvaliteedi kindlustamine protsessijuhtimise kontekstis (Tallinna Tehnikaülikooli näitel)*. [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli andragoogika osakond.

Cedefop (2014). *Briefing Note – the Validation challenge: how close is Europe to recognising all learning?* Briefing note. <http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/9092>.

Duchemin, C., Hawley, J. (2010). *European Inventory on Validation of Non-formal and Informal Learning 2010. Thematic Report – Validation in the Higher Education Sector*. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2011/77645.pdf>.

Duchemin, C. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: France*. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87058.FR.pdf>.

Euroopa kvalifikatsiooniraamistik elukestva õppe valdkonnas (2009). https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/broch_et.pdf.

Fennes, H. & Otten, H. (2008). *Quality in non-formal education and training in the field of European Youth Work*. <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1615/TrainingQualityandCompetenceStudy.pdf?>

Glossary. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning. <http://www.eucen.eu/EQFpro/GeneralDocs/FilesFeb09/GLOSSARY.pdf>.

Haridus- ja teadusministeerium. VÕTA põhimõtted. https://www.hm.ee/sites/default/files/v6ta_pohimotted.pdf

Haridus- ja teadusministeerium (2016a). *Elukestva õppe strateegia 2020*. <https://www.hm.ee/et/elukestva-oppe-strateegia-2020>.

Haridus- ja teadusministeerium (2016b). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine*. <https://www.hm.ee/et/tegevused/taiskasvanuharidus/varasemate-opingute-ja-tookogemuse-arvestamine>.

Harris, J. (2011). European Union: Research and system building in the Validation of Non-formal and Informal Learning (VNFIL). Rmt: E. Harris, M. Breier & C. Whiak (toim.). *Researching the Recognition of Prior Learning. International Perspectives*, lk 127–160. Leicester: NIACE.

Johnson, M. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: Estonia*. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87055.EE.pdf>.

Kutsekoja kodulehekül. *Euroopa Kvalifikatsiooniraamistik*. <http://www.kutsekoda.ee/et/kvalifikatsiooniraamistik/EQF-tutvustus>.

Kutsestandard. *Noorsootöötaja tase 4*. <http://kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10452095/pdf/noorsootootaja-tase-4.4.et.pdf>.

Lárusdóttir, F. M & Guðmundsdóttir I. E. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: Iceland*. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87063.IS.pdf>.

Mis on Tankla vabatahtliku pass? (2010). <http://tankla.net/tankla/vabatahtliku-pass.html>.

Murphy, I. (2014). *European Inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: Ireland*. European Commission. <https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87062.IE.pdf>.

NFE Book. *The impact of Non Formal Education on young people and society*. <https://www.aegge.org/wp-content/uploads/publications/NFE.book.pdf>.

Noored.ee kodulehekül. *Noortepass*. <http://noored.ee/noortepass>.

OECD (2016). *Recognition of Non-Formal and Informal Learning*. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/recognition-nofnon-formalandinformallearning-home.htm>.

Pathways Towards Validation and Recognition of Education, Training & Learning in the Youth Field. (2004). http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/Pathways_towards_validation.pdf/caf83fd5-b4db-4b56-a1ab-3b1178e182db.

Pilz, M., Wilmshöfer, S. (2015). Formal, nonformal and informal learning in rural India: The case of fishing families on the Chilika Lagoon. *Prospects*, 4(2), lk 231–243.

Plaks, P. (2010). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine Euroopas*. Tallinn: SA Archimedes.

Pouget, M. (2006). Pedagogical and Social Aspects of APEL. Rmt: C. Corradi, N. Evans, A. Valk (toim.). *Recognising Experiential Learning: Practices in European Universities*, European University Lifelong Learning Network (EULLearn), 54–73. Tartu: Tartu University Press.

Päasukene, A.-L., Oruaas, H., Pilli, E., Saluveer, A. & Urbla, A. (2010). *VÕTA Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine. Taotleja juhend*. Tartu: SA Archimedes.

Roos, L. (2015). *Täiskasvanud õppijate kogemused töökogemuse arvestamise taotlemise protsessis rakenduskõrghariduses (Eesti Ettevõtluskõrgkooli Mainor VÕTA taotlejate näitel)* [Magistri-töö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli andragoogika osakond.

Schuetze, H. G. & Casey, C. (2006). Models and means of lifelong learning: Progress and barriers on the road to a learning society. *Compare*, 3(3), lk 279–287.

Souto-Otero, M., Ulicna, D., Schaepkens, L., Bognar, V. (2012). *Study on the impact of Non-Formal Education in youth organisations on young people's employability*. European Youth Forum. https://issuu.com/yomag/docs/reportnfe_print.

Singh, M. (2015). *Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning, Technical and Vocational Education and*

Training. Issues, Concerns and Prospects 21. Dordrecht: Springer.

Stardiplats. <https://www.stardiplats.ee/abimaterjalid/mis-on-stardiplats-ja-kuidas-seda-kasutada>.

Vabatahtliku pass. <http://vabatahtlikud.ee/vabatahtlik-tegevus/vabatahtliku-pass/>.

Visnapuu, U. (2014). *Programmi LevelUp! kavandamisel tehtud kaardistus*. Tallinn: Punane niit OÜ.

Werquin, P. (2007). *Terms, Concepts and Models for Analysing the Value of Recognition Programmes*. OECD. <https://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/41834711.pdf>.

Werquin, P. (2008). Recognition of non-formal and informal learning in OECD countries: A very good idea in jeopardy? *Lifelong learning in Europe*, lk 142–149. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/41851819.pdf>.

Werquin, P. (2010a). *Recognising Non-Formal and Informal Learning. Outcomes, Policies and Practices*. OECD. <http://www.oecd.org/edu/innovation-education/recognisingnon-formaland-informallearningoutcomespoliciesandpractices.htm>.

Werquin, P. (2010b). *Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices*. OECD. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/44600408.pdf>.

Whittaker, R. (2011). Scotland: Recognition of Prior Learning (RPL) research within a national credit and qualifications framework. Rmt: E. Harris, M. Breier & C. Whiak (toim.). *Researching the Recognition of Prior Learning. International Perspectives*, lk 172–199. Leicester: NIACE.

Working with young people: the value of youth work in the European Union (2014). http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/study/youth-work-report_en.pdf.



NOORSOOTÖÖS
OSALEMISE MÕJU
NOORTE HARIDUS- JA
TÖÖPLAANIDELE NING
VÕIMELE HINNATA OMA
PÄDEVUSI



NOORSOOTÖÖS OSALEMISE MÕJU NOORTE HARIDUS- JA TÖÖPLAANIDELE NING VÕIMELE HINNATA OMA PÄDEVUSI

Marti Taru

Sissejuhatus

Eestis, sarnaselt teistele arenenud riikidele, on 15–24aastaste noorte tööpuudus kõrgem kui 25–69aastaste hulgas, samuti reageerib noorte töötus tundlikumalt majandusolukorra muutustele.¹ Noorte tööturuolukorra parandamiseks on Eestis kasutatud põhiliselt nõustamist ja koolitusi haridussüsteemi raames, samuti Töötukassa aktiivse tööturupoliitika meetmeid². 2014. aasta lõpus rakendati Euroopa Noortegarantii³ raames loodud „Minu esimene töökoht“⁴. Aasta-aastalt muutub olulisemaks võime kujundada ise enda eluteed ja võtta vastu olulisi otsuseid. Räägitakse ka üleminekust sotsiaalse heaolu riigilt, kus kõigile ühiskonnaliikmetele on kindlustatud teatud heaolutase, sotsiaalsete

investeeringute riigile⁵. Sotsiaalsete investeeringute ühikonnas on riigi ülesanne pigem pakkuda inimestele võimalusi tagada oma konkurentsivõimet, mitte niivõrd tagada heaolutaset. Eestis on madalad nii kulutused sotsiaalse heaolu tagamisele kui ka sotsiaalsetele investeeringutele, mis toetaksid üksikisikute konkurentsivõimet⁶. Selles peatükis vaadeldakse, kuidas noorsootöös osalemine on seotud võimega hinnata oma pädevuste taset ja väljendada tulevikuplaane.

Noorsootöö seadus defineerib noorsootööd kui tingimuste loomist noore isiksuse mitmekülgsuseks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel tegutseda perekonna-,

¹ Statistikaamet.

² Ülevaade Töötukassa aktiivse tööturupoliitika meetmetest on saadaval Töötukassa kodulehel, <https://www.tootukassa.ee/content/tootukassast/peamised-statistilised-naitajad>.

³ tooeu.ee, <http://tooeu.ee/et/noortegarantii>.

⁴ Töötukassa, <https://www.tootukassa.ee/content/toetused-ja-huvitised/minu-esimene-tookoht>.

⁵ Hemerijck, A., Dräbing, V., Vis, B., Nelson, M. & Soentken, M. (2013). *European Welfare State in Motion*. Neujobs Working Paper, D5.2, lk 1–11; Holmwood, J. (2000). Three pillars of welfare state theory. T. H. Marshall, Karl Polanyi and Alva Myrdal in defence of the national welfare state. *European Journal of Welfare Theory*, 3(1), lk 23–50; King, D. & Ross, F. (2010). Critics and beyond. Rmt: F. G. Castles, S. Leibfried, J. Lewis, H. Obinger, H. & C. Pierson (toim.). *The Oxford Handbook of the Welfare State*, lk 45–60. Oxford: Oxford University Press.

⁶ Lauri, T. & Toots, A. (2014). Eesti heaolupoliitika uuemate heaolukäsitluste taustal. Rmt: R. Vetik (toim.). *Eesti Inimarengu aruanne 2014/2015. Lõksudest välja?* Tallinn: SA Koostöö Kogu.

tasemeharidus- ja tööväliselt⁷. Kuigi 2010. ja 1999. aastal vastuvõetud seadustes on väikesed erinevused, langevad määratlused sisuliselt kokku. Samasuguse noorsootöö definitsiooni esitab ka Noorsootöö strateegia 2006–2013. Strateegias on muuhulgas määratletud noorsootöö ja lõimitud noortepoliitika vahetõke: noorsootöö on noortepoliitika põhimõtteid ja väärtushinnanguid kujundav valdkond⁸. Noorsootöö Strateegia 2006–2013 kohaselt on lõimitud noortepoliitika „...koordineeritud ja eesmärgikindel tegutsemine noore elu puudutavates valdkondades.“ Noorsootööle iseloomulikke väärtusi peaks rakendatama teisteski poliitika- ja valdkondades, mille sihtgruppide hulgas on noored ning mille eesmärgid ja tegevused on seotud noortega.

Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 üldeesmärk on „noorel on avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks, mis toetab sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.“ Selle eesmärgi poole liigutakse läbi 15–24 aastaste tööpuuduse vähendamise ning 18–24 aastaste põhiharidusega või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate 18–24 aastaste osakaalu vähendamise – need on arengukava üldeesmärgi poole liikumise indikaatorid.⁹ Noorsootööd nähakse üldeesmärgi poole liikumisel ühe meetodina, millega:

- avada noorte loome- ja arengupotentsiaali,
- vähendada noorte sotsiaalse tõrjutuse riski ja parandada tööhõivevalmidust,
- suurendada noorte osalusvõimalusi ja seeläbi kogu ühiskonna sidusust.

Vastavalt noorsootöö seadusele tuleb seda korraldada järgida põhimõtteid:

- noorsootööd tehakse noorte jaoks ja koos noortega, kaasates neid otsuste tegemisse;
- tingimuste loomisel teadmiste ja oskuste omandamiseks lähtutakse noorte vajadustest ja huvidest;
- noorsootöö põhineb noorte osalusel ja vabal tahtel;
- toetada noorte omaalgatust;
- lähtuda võrdse kohtlemise, sallivuse ja partnerluse printsiibist.

Noore isiksuse käitumist mõjutavad tema arusaamad ja uskumused iseenda, kaaslaste, oluliste täiskasvanute, sotsiaalse keskkonna ja ühiskonna kohta¹⁰.

Noorsootöö struktuur ja noorsootöös osalemine

Eestis toimub noorsootöö muuhulgas koolides, noorteühingutes, osaluskogudes, -keskustes, -projektides, lisaks on noortele suunatud huvitegevus ja -haridus, laagrid, malevad ja vabatahtlik tegevus. Üksikasjalikum ülevaade noorsootöös osalemisest on antud aastaraamatu ülevaatepeatükis.

Nimetatud tegevustest on populaarsemad:

- huvitegevus ja huviharidus (õppeaastal 2016/17 osaleb huvihariduses 42% 12–18aastastest¹¹),
- avatud noortekeskused ja neis toimuvad tegevused (2011. aastal läbiviidud küsitluse andmetel osales noortekeskuste tegevuses vähemalt üks kord nädalas umbes

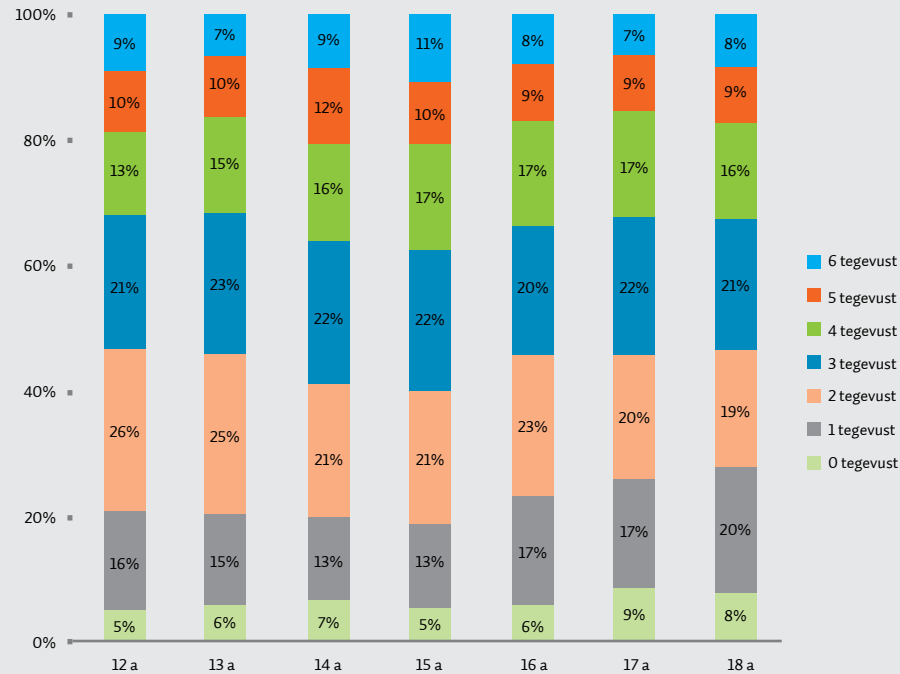
⁷ Noorsootöö seadus, § 4. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016006?leiaKehiv>.

⁸ Haridus- ja teadusministeerium (2005). *Noorsootöö strateegia 2006–2013*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, lk 16.

⁹ Haridus- ja Teadusministeerium (2014). *Noortevaldkonna arengukava 2014–2020*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

¹⁰ N. Paddison (toim.) (2010). *Noorte mõistmine. Uurides identiteeti ning selle rolli rahvusvahelises noorsootöös*. London: SALTO-YOUTH kultuurilise mitmekesisuse ressursikeskus; T. Geudens, M. Kljajic, Ü. Enn & M. A. G. Lopez (toim.). (2011). *Noorsootööst ja noorte tööhõivest*. Brüssel: SALTO-YOUTH Kaasatuse Ressursikeskus; Gailius, Ž., Malinauskas, A., Petkauskas D. & Ragauskas, L. *Handbook for people working with youth groups. Non-formal education practice in Lithuania*. Vilnius: Flexi Print.

¹¹ www.haridussilm.ee andmetel õppis 2016/17 õppeaastal huvikoolides 35 306 last ja noort, kes olid 12–18aastased, Statistikaameti andmetel oli 01.01.2016 seisuga 12–18aastasi Eestis 84 389.



Joonis 1. Aastatel 2009–2011 erineval hulgal noorsootöö tegevustes osalenute osakaalud vanuserühmades

Allikas: 2011. aasta küsitlusandmed, autori arvutused.

kolmandik 12–15 aastastest ja umbes veerand 16–18 aastastest¹²),

- noorteühingud (2016 aastal riiklikku aastatoetust saanud 17-sse noorteühingusse kuulus 14 746 noort vanusest 7–26 aastat¹³, mis moodustab 5,2% 2016. aasta alguses elanud selles vanusevahemikus noortest¹⁴).

Noorsootöö seaduses toodud põhimõtete järgimiseks kasutatakse mitmeid meetodeid: noorte teavitamine, noorsootöötajate tasemeõpe (Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias, Tartu Ülikooli Narva Kolledžis ja Tallinna Ülikoolis), noorsootöötajate täiendkoolitused Eestis ja rahvusvaheliselt, noorsootöötaja kutse ja osakutse andmine.

Noorsootöös saab eristada üksikutes tegevustes osalemist kuni teatava piirini. Varasem uuring on näidanud, et lapsed ja noored osalevad mitmes tegevuses samaaegselt ning vahetavad tegevusi lühikese aja jooksul¹⁵. Ka 2011. aastal kogutud andmestik¹⁶ näitab, et on vähe 12–18aastasi, kes

pikemat aega osalevad vaid ühes tegevuses (vt joonis 1)¹⁷.

Ühes noorsootöotegevuses osaleb vaid umbes kuuendik kuni viiendik noortest, enamik küsitletud noori on viimase kolme aasta jooksul osalenud rohkem kui ühes tegevuses. Kindlasti on nende hulgas nii neid, kes osalevad erinevates tegevustes samaaegselt, kui ka neid, kes on osalenud korraga vaid ühes tegevuses, kuid on aja jooksul tegevusi vahetanud. Mõned tegevused ongi olemuslikult lühiajalised, näiteks noortele korraldatavad laagrid, malevad ja projektid.

Selline osalustumuster on kooskõlas noorsootöö (poliitika) suunaga pakkuda noortele võimalusi osaleda paljudes tegevustes. Nii saavad noored ennast tundma õppida, kogeda õnnestumisi ja ebaõnnestumisi, arendada oskusi ning saada uusi kogemusi.

Uurimisküsimus ja hüpoteesid

Selle artikli eesmärk on analüüsida noorsootöö tegevustes osalemise (sõltumatud muutujad) ja haridustee ning tööalaste tulevikuplaanide ja enda pädevuste taseme hindamise võime (sõltuvad muutujad) omavahelist seost. Uurimisküsimus on sõnastatud järgnevalt: Kas ja kuidas on kolmes kõige suurema osalejate arvuga noorsootöö tegevuses osalemine seotud tulevikuplaanide olemasoluga ning oma pädevuste taseme hindamise võimega? Selle uurimisküsimuse põhjal on tuletatud neli hüpoteesi:

H₁: noorsootöös kauem aega¹⁸ osalenud noorte hulgas on suhteliselt enam neid, kel on seisukoht oma pädevuste taseme suhtes.

H₂: noorsootöös kauem aega osalenud noorte hulgas on suhteliselt enam neid, kel on olemas hariduse ja töötamisega seotud tulevikuplaanid.

¹² Pihor, K., Taru, M. & Batueva, V. (2012). *Eesti noorte osalemine noorsootöös: ülevaade peamistest suundumustest. Poliitikaülevaade*. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium, lk.5. http://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlsHOGZmIjYyMDEyLzAyLzA4LzE1XzM2XzAxXzExOF9Qb2xpaXRpa2F5bGV2YWFKZTNfQTQucGRm/15_36_01_118.Poliitikaulevaade3_A4.pdf.

¹³ Andmed noorteühingute kohta Eesti Noorsootöö Keskusest.

¹⁴ 01.01.2016 oli Eesti 283 350 noort vanuses 7–26 aastat. Telpt, E. (2017). *Kui palju on Eestis lapsi ja noori?* Statistikaameti ajaveeb, <https://statistikaamet.wordpress.com/2017/02/20/kui-palju-on-eestis-lapsi-ja-noori/>.

¹⁵ Taru, M. (2016). *Tallinna noorte osalemine noorsootöös Koolinoorte arvamus. Küsitlusuuringu aruanne*. Tallinn: Noorteuuring OÜ. <http://www.tallinn.ee/TLN-noorsootoo-2015-aruanne-11.04.2016%20>

¹⁶ Andmed uuringu „Noorte osalemine noorsootöös“ jaoks koguti 2011. aasta oktoobris ja novembris korraldatud veebipõhise ankeetküsitlusega. Vt Ülevaade uuringu „Noorte osalemine noorsootöös“ andmestikust, kogumikus *Noorteseire aastaraamat 2011. Noored ja noorsootöö*, Tallinn: Praxis, lk. 91–94, http://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlsHOGZmIjYyMDEyLzA1LzE3LzA5XzU2XzA4XzQ0MF9OU0FFM-jAMV9sb3BsaWtfcGFyYW5kYXR1ZC5wZGY/09_56_08_440.NSA_2011_loplik-parandatud.pdf. Ka edaspidi on artiklis kasutatud neid andmeid.

¹⁷ Vastused küsimusele, kas noor on osalenud vastavas tegevuses viimase kolme aasta jooksul. Küsimustikus võis märkida osalemist järgmistes tegevustes: huvitegevus, noortekeskus, -ühing, -projekt, -laager ja -malev.

¹⁸ Aeg aastates; skaala kirjeldus on lisa.

H₃: noorsootöös intensiivsemalt¹⁹ osalevate noorte hulgas on suhteliselt enam neid, kel on seisukoht oma pädevuste taseme suhtes.

H₄: noorsootöös intensiivsemalt osalevate noorte hulgas on suhteliselt enam neid, kel on olemas hariduse ja töötamisega seotud tulevikuplaanid.

Andmed ja analüüsimetod

Valim

Analüüsitud on 2011. aastal kogutud andmeid laste ja noorte vaba aja tegevustes osalemise kohta²⁰. Vanuse lõikes oli küsitletavate valiku aluseks noorsootöö seadus, mis määratleb noorena kõik 7–26aastased. Online-küsitlus viidi 10–18aastaste hulgas läbi koolide kaasabil ja 19–26aastaste hulgas veebipaneeli kasutades. Vastajaid oli kõigist maakondadest ja asulatüüpidest, alates küladest kuni pealinna Tallinnani, suurematest rahvusgruppidest ja mõlemast sugupoolest.

Analüüsitud on vaid vastuseid, mida andsid 12–18aastased. Valim on kaalutud vanuse lõikes. Kasutatud valimis on 5657 vastajat.

Muutujad

Noorsootöös osalemist on kirjeldatud nii tegevuste tüüpide kui ka nendes osalemise aja ja intensiivsuse kaudu ja on vaadeldud osalemist kolmes populaarsemas tegevuste rühmas: huvitegevus, noorteühingud ja noortekeskused.

Huvitegevuse puhul on kirjeldatud osavõttu 13 tüüpi

huvitegevusest²¹, noorteühingute puhul kuut tüüpi ühingutest²². Iga huvitegevuse või ühingu kohta on märgitud, kui kaua on vastaja tegelenud selle tegevusega või kui pikalt osalenud organisatsioonis ja kui palju aega selleks korraga kulub. Noortekeskuste puhul on kirjeldatud seal toimuvatest tegevustest osavõtu sagedust, iga kord seal veedetud aega ja keskusega kokkupuutunud aega.

Lisaks on kasutatud noorsootöös osalemise üldise intensiivsuse indikaatorit, milleks on noorsootöotegevuste arv, milles vastaja on osalenud küsitlusele eelnenud kolme aasta jooksul²³.

Noorsootöös osalemise tulemuste kirjeldamiseks on kasutatud nelja muutujat: haridustaseme plaani ning ametipositsiooni ja ettevõtlusega tegelemise plaani olemasolu või puudumine; enda pädevuste tasemele hinnangu andmine või mitteandmine.

Tulevikuplaane kirjeldavad muutujad on tuletatud küsimustest, mille puhul vastaja pidi vastuses näitama kas konkreetse idee, mis tal on tulevikuks, või valima vastusevariandi „ei tea“. Pädevuste taseme hindamise võimet on hinnatud kahekümnele pädevusi kirjeldavale küsimusele antud vastuste kaudu²⁴. Sarnaselt tulevikuplaanidega oli pädevuste puhul võimalik hinnata oma pädevuse taset või vastata „Ei tea, mul ei ole kogemust“. Analüüsis kasutatud summaindeks on saadud, liites „ei tea“ vastuste arvu.

Analüüsis on kasutatud taustandmetena vastaja vanust ja sugu.

¹⁹ Korraga tegelemisele kulutatud aeg tundides; skaala kirjeldus on lisas.

²⁰ Praxis (2011). Ülevaade uuringu „Noorte osalemine noorsootöös“ andmestikust. Rmt: Praxis (toim.). *Noorteseire aastaraamat 2011. Noored ja noorsootöö*, lk 91–94. Tallinn: Praxis. <http://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlsHOGZmIjsyM-DEyLzA1LzE3LzA5XzU2XzA4XzQ0MF9OU0FmJAxMV9sb3BsaWt-fcGFyYW5kYXR1ZC5wZGY/09.56.08.440.NSA.2011.loplik.paran-datud.pdf>.

²¹ Täpsem ülevaade huvitegevustest on lisas.

²² Täpsem ülevaade ühingutest on lisas.

²³ Täpsem ülevaade tegevustest on lisas.

²⁴ Pädevusteteemalise küsimuse sõnastamise aluseks oli Euroopa Parlamendi ja nõukogu 18. detsembri 2006. a soovitus võtmepädevuste kohta elukestvas õppes 2006/962/EÜ, mille ülevaade asub <http://noored.ee/votmepadevused/>. Ülevaade küsimustest on toodud lisas.

Analüüsi meetod

Andmeanalüüsiks on kasutatud regressioonanalüüsi, mis toob välja iga sõltumatu ja sõltuva muutuja vahel n-õ otseseosed ehk seosed, mis ei sõltu teiste sõltumatute muutujate väärtustest. Näiteks kui tulevikuplaanide olemasolu sõltub vanusest ja noorsootöö tegevustes osalemisest ning noorsootöös osalemine omakorda sõltub vanusest, on võimalik, et seos noorsootöös osalemise ja tulevikuplaanide olemasolu vahel tekib seepärast, et mõlemad on seotud vanusega, mitte aga seetõttu, et noorsootöös osalemine ja tulevikuplaanide olemasolu on omavahel seotud. Regressioonanalüüsi kasutamine võimaldab välistada kolmanda muutuja mõju – praegusel juhul vanuse mõju noorsootöös osalemise ja tulevikuplaanide märkimise vahelisele seosele²⁵. Ehk regressioonanalüüsi kasutades on võimalik välja tuua noorsootöös osalemise ja tulevikuplaanide ning pädevuste hindamise võime seosed sõltumata vanuse mõjust.

Andmete analüüsimiseks on kasutatud kahte regressioonanalüüsi varianti: logistilist regressiooni tulevikuplaanide puhul ning lineaarset regressiooni pädevuste hinnangute puhul. Logistiline regressioon on välja töötatud ainult kahest kategooriast koosneva sõltuva muutuja jaoks nagu vastused küsimusele, kas noor on tulevikuplaani olemasolu märkinud või mitte. Logistilist regressiooni kasutades prognoositakse tõenäosust, millega noor on märkinud tulevikuplaani ning iseloomustatakse tõenäosuse seost sõltumatute muutujatega. Lineaarne regressioon on välja töötatud sõltuva muutuja jaoks, mis koosneb mitmest järjestatavast kategooriast, nagu pädevuste taseme hindamist kirjeldav muutuja. Kõigis regressioonimudelites on kasutusel ühesugune sõltumatute muutujate komplekt: noorsootöö konkreetse

²⁵ Tooding, L. M. (2014). Regressioonimudelid. Rmt: K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso & T. Vihalemm (toim.). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu: Tartu Ülikool. <http://samm.ut.ee/regressioonanalüüs>.

tegevuses osalemine, vanus, sugu ja noorsootöös osalemise üldine intensiivsus. Kokku on moodustatud 164 mudelit²⁶.

Tulemused

Koondülevaade tulemustest on esitatud kahes järgnevas tabelis. Tabel 1 esitab noorsootöö tegevuste arvu, mis on statistiliselt oluliselt seotud tulevikuplaanide olemasoluga ja pädevuste taseme hindamise võimega, ning tabel 2 toob välja statistiliselt oluliste regressioonikordajate keskmised. Tabeli 1 ülemise rea vasakpoolses lahtris olev „1“ tähendab, et kõikidest analüüsitud noorsootöö tegevustest, mida oli kokku 20, on ühe puhul olemas statistiliselt oluline seos²⁷ selles tegevuses osalemise aja ning omandada soovitava hariduse taseme vahel. Kolmanda rea teises tulbas olev „4“ tähendab, et kõikidest analüüsitud noorsootöö tegevustest on nelja puhul olemas oluline seos selles tegevuses osalemise aja ning soovitava ametipositsiooni vahel.

Tabeli 1 kohaselt on mingi tegevusega tegelemise aja puhul oluline seos olemas 6 mudeli puhul (võimalikust 80-st, sest iga tulevikuplaani ning pädevuste taseme hindamist (kokku 4) iseloomustab 20 noorsootöös osalemise muutujat; kokku oli olulisi seoseid 8% võimalikest).

Mingi tegevusega tegelemise intensiivsuse puhul on seos olemas 11 mudeli puhul (võimalikust 84-st, sest iga tulevikuplaani ning pädevuste taseme hindamist (kokku 4) iseloomustab 21 noorsootöös osalemise muutujat, kuna noortekeskuste puhul on osalemise intensiivsust iseloomustavaid muutujaid 2; 13%).

²⁶ Kuna igas huvitegevuses (13 tüüpi) osalemist iseloomustas 2 muutujat ning see oli seotud 4 sõltuva muutujaga, siis moodustus $13 * 2 * 4 = 104$ mudelit. Kuna igas noorteühingus (6 tüüpi) osalemist iseloomustas 2 muutujat ning see oli seotud 4 sõltuva muutujaga, siis moodustus $6 * 2 * 4 = 48$ mudelit. Kuna noortekeskuses osalemist iseloomustas 3 muutujat ja see olid seotud 4 sõltuva muutujaga, siis moodustus $3 * 4 = 12$ muutujat. Kokku moodustati seega $104 + 48 + 12 = 164$ mudelit.

²⁷ Oluliste seoste arv on leitud regressioonikordaja olulisuse põhjal. Seetõttu on loetud olulisteks ka mõned kordajad, mis esinesid regressioonimodelis, mis tervikuna polnud statistiliselt oluline.

		Soovitav haridustase, plaan	Soovitav ametipositsioon, plaan	Kavatsus ettevõtjana tegutseda, plaan	Hinnatud pädevustele
Noorsootöös osalemine ning sugu ja vanus	Tegevusega tegelemise aeg	1	2	1	2
	Tegevusega tegelemise intensiivsus	2	4	2	3
	Aktiivsuse tase	3	4	4	4
	Sugu	5	14	6	1
	Vanus	8	12	4	12

Tabel 1. Seosed tulevikuplaanide olemasolu ja enda pädevuste hindamise võime ning noorsootöö tegevustes osalemise vahel. Statistiliselt oluliste seoste arv

Autori arvutused 2011. aasta uuringu andmetel (Praxis 2011).

Noorsootöös osalemise üldise taseme puhul on seos olemas 15 muutuja puhul (võimalikust 164-st; 9%).

Suurem on oluliste seoste arv soo puhul – 26 mudelis 16% ja vanuse puhul – 36 mudelis (võimalikust 164-st; 22%).

Tabel 2 annab ülevaate oluliste seoste väärtuste keskmistest. Logistilise regressioonanalüüsi puhul on esitatud standardiseerimata regressioonikordajate väärtuste keskmised, lineaarse regressiooni puhul standardiseeritud kordajate keskmised. Nende tõlgendamisel on oluline eeskätt seose märk, sest just see näitab, millises suunas on noorsootöös osalemine seotud tulevikuplaanide ja pädevuste hindamisega²⁸.

²⁸ Lineaarse regressiooni puhul näitab standardiseerimata regressioonikordaja arv, kui mitu ühikut keskmiselt muutub sõltuv muutuja, kui sõltumatu muutuja muutub ühe ühiku võrra. Standardiseeritud regressioonikordaja puhul vaadeldakse seost standardiseeritud muutujate vahel ehk muutujate vahel, mille keskmine võrdub nulliga ja standardhälve ühega. Standardiseeritud kordajate kasutamine võimaldab võrrelda seosetugevusi erinevatel skaaladel mõõdetud muutujate vahel. Logistilise regressiooni korral kasutatakse standardiseerimata kordajaid ning analüüsitakse sündmuse toimumise tõenäosuse (p) ja mittetoimumise tõenäosuse (1-p) suhte ($p/(1-p)$) muutumist, kasutades selleks logaritmilist šanssi ($\ln[p/(1-p)]$) seoses sõltumatute muutujate

Tabelist 2 on näha järgnevaid seoseid. Mingi noorsootöö tegevusega tegelemise **aeg** keskmiselt: mida kauem on vastaja sellega tegelenud, seda tõenäolisemalt valis ta mingi tulevikuplaani ja/või märkis hinnangu oma pädevuste tasemele. Samas tuleb arvestada, et seosed olid olulised väga väikese arvu tegevuste puhul (tabel 1).

Mingi noorsootöö tegevusega tegelemise **intensiivsus** keskmiselt: mida intensiivsemalt vastaja oli mingisse tegevusse kaasatud, seda tõenäolisemalt valis ta vastuseks mingi tulevikuplaani ja/või märkis hinnangu oma pädevuste tasemele. Samas tuleb siingi arvestada, et seosed olid olulised väga väikese arvu tegevuste puhul (tabel 1).

Noorsootöö tegevustes **osalemise üldine aktiivsus** on tulemustega seotud positiivselt: mida suurema arvu tegevusi oli vastaja märkinud, seda tõenäolisemalt valis ta

väärtuste muutumisega. Logistilise regressioonivõrandi kordaja β eksponent e^{β} näitab, kui mitu korda muutub sündmuse toimumise šanss argumendi muutumisel ühe ühiku võrra. Kui näiteks $e^{\beta} = 2$, siis sündmuse toimumine on kaks korda tõenäolisem kui mittetoimumine). Vt nt Kaart, T. (2012). *Binaarsete tunnuste analüüsimeetodid. Logistiline regressioon*. Tartu: Eesti Maaülikool, http://www.eau.ee/~ktanel/bin_tunnuste_analyys/pt31.php.

		Soovitatav haridustase, plaan	Soovitatav ametipositsioon, plaan	Kavatsus ettevõtjana tegutseda, plaan	Hinnatud pädevuste
Noorsootöös osalemine ning sugu ja vanus	Tegevusega tegelemise aeg	-1,24	-0,83	-0,10	-0,11
	Tegevusega tegelemise intensiivsus	-0,38	-0,35	-0,57	-0,06
	Aktiivsuse tase	-0,18	-0,40	-0,03	-0,15
	Sugu	-1,25	-1,19	-0,79	-0,07
	Vanus	-0,25	-0,24	-0,19	-0,18

Tabel 2. Seosed tulevikuplaanide olemasolu ja enda pädevuste hindamise võime ning noorsootöö tegevustes osalemise vahel. Statistiliselt oluliste regressioonikordajate keskmised

Autori arvutused 2011. aasta uuringu andmetel (Praxis 2011).

vastuseks mingi tulevikuplaani ja/või märkis hinnangu oma pädevuste tasemele. Taas tuleb arvestada, et seosed olid olulised väga väikese arvu tegevuste puhul (tabel 1).

Vanus: mida vanem vastaja, seda tõenäolisemalt on ta andnud mingi tulevikuplaani ja ka hinnanud pädevuste taset. See muster iseloomustab vastuseid sõltumata noorsootöös osalemise aktiivsusest. Võib oletada, et vanemad noored on teisteski eluvaldkondades üht-teist õppinud, samuti on neil tugevam motivatsioon plaanida haridust ja tulevikku, kuna peavad paratamatult midagi otsustama.

Sugu: tüdrukute hulgas on suhteliselt enam neid, kes on märkinud tulevikuplaani ja hinnanud oma pädevust.

Vaadeldes erinevate noorsootöötegevuste seoseid tulemusindikaatoritega, tuleb kokkuvõtlikult nentida, et nende vahel ei ole märkimisväärsed erinevusi.

Kas ja kuidas analüüsitulemused kinnitavad püstitatud hüpoteese? Hüpoteesid, et pikemaajalisema osalemisega noorsootöö tegevustes kaasneb tulevikuplaanide suurem tõenäosus ja pädevuste taseme hindamise suurem võime,

ei leidnud kinnitust 92% mudelite puhul – nende tegevuste puhul seos puudus (tabel 1). Oluline oli seos vaid 8% juhtudest. Samas oluliste seoste puhul oli seose suund positiivne ehk pikemaajalisema osalemisega kaasneb tulevikuplaanide olemasolu suurem tõenäosus ja pädevuste hindamise suurem võime, sõltumata vastaja soost või vanusest. Kokkuvõttes on õiglane nentida, et analüüsitulemused pigem ei kinnita kui kinnitavad hüpoteese.

Hüpoteesid, et noorsootööga intensiivsema tegelemisega kaasneb tulevikuplaanide suurem tõenäosus ja pädevuste taseme hindamise suurem võime, leidsid kinnitust veidi suuremal määral kui eelmises punktis vaadeldud hüpoteesid, kuid kokkuvõttes siiski üsna vähesel määral. 86% mudelite puhul ehk enamiku tegevuste puhul ei olnud seost osalemise aja ja tulemuste vahel. Oluline oli seos 14% seoste puhul (tabel 1), kuid neil juhtudel oli suund positiivne. Arvestades, et noorsootöö tegevuste arv iseloomustab neis osalemise intensiivsust, saavad hüpoteesid mõnevõrra kinnitust – üldine aktiivsuse tase on seotud 33% tegevustega ning seosed on positiivsed. See

tähendab, et mida suurema arvu tegevusi on vastaja märkinud, seda tõenäolisemalt on ta märkinud ka tulevikuplaani ja hinnanud oma pädevuste taset ega ole valinud vastusvarianti „Ei tea, mul ei ole kogemust“. Kuid kokkuvõttes on siiski õiglane nentida, et analüüsitulemused pigem ei kinnita kui kinnitavad hüpoteese, sest hüpoteesidega kokkulangevate tulemuste osakaal jäi kaugelt väiksemaks kui 50% mudelite arvust.

Kokkuvõte

Eespool analüüsiti seost noorsootöö kõige populaarsemates tegevustes osalemise ning laste ja noorte tulevikuplaanide olemasolu ning enda pädevuste hindamise vahel. Neid viimaseid – tulevikuplaanide olemasolu ja pädevuste taseme hindamise võimet – on käsitletud kui indikaatoreid, mis kirjeldavad noorte võimet tegutseda ühiskonnas tulemuslikult ja endale rahuldust pakkvalt.

Andmeanalüüsi tulemused näitavad, et noorsootöös osalemise aeg ja intensiivsus ei ole enamasti seotud noorte tulevikuplaanide olemasoluga ega pädevuste hindamisega. Samas olulised seosed viitavad muustrile, et rohkem noorsootöös osalemist suurendab tõenäosust, et tulevikuplaanid on olemas ja enda pädevust suudetakse hinnata. Seega, noorsootöös osalemine võib suurendada võimet võtta vastu haridus- ja tööalaseid otsuseid.

Tulevikuplaanide olemasolu ja enda pädevuste hindamise võime on mõnevõrra tugevamini seotud noorsootöös osalemise aktiivsusega. See on ootuspärane, kuna noorsootöö korraldamise üks alus on uskumus, et tegevus peaks noorele pakkuma arengustiimuleid, ning see indikaator koondas üksikute noorsootöö tegevuste mõju, mis peakski olema tugevam kui igapäevane eraldi võetuna.

Tulevikuplaanide olemasolu on tugevamini seotud vanuse ja sooga: mida vanem on vastaja, seda suurema tõenäosusega on tal olemas tulevikuplaanid ja ta suudab hinnata

oma pädevust. Tüdrukute hulgas on rohkem neid, kellel on tulevikuplaanid ja kes suudavad hinnata oma pädevust.

Käesoleva analüüsi tulemusena võib ka väita, et noorte tulevikuplaanide ja enesehinnangu kujunemisele avaldab tugevamat mõju üldine noorsootöö tegevustes osalemise aktiivsus kui ükski konkreetne tegevus eraldi võetuna. Noortepoliitika ja noorsootöö seisukohalt tähendab see, et on tähtis pakkuda noortele erinevaid võimalusi noorsootöös osaleda. Riik saab siin suurendada võimalustespektrit, tagada kvaliteeti ja vähendada takistusi noorsootööle juurdepääsul.

Noorsootöös osalemise mõju ja tulemuste temaatika vajab siiski põhjalikumat analüüsi. Tähelepanu vajavad isiksusemudelid, mis seostavad hoiakuid, oskusi, teadmisi ja motivatsiooni indiviidi käitumisega. Sellesse valdkonda kuuluvad ka isiksuse eripärade arvestamine olukorras, kus noorsootööd kasutades püütakse mõjutada indiviidi väärtusi, hoiakuid, käitumist jmt. Enim uurijate tähelepanu ongi saanud just see analüüsitase²⁹. Vähe on uuritud noorsootöö sotsiaalseid aspekte ehk küsimusi, kuidas sotsiaalne kontekst mõjutab seoseid noorsootöös osalemise ja tulemuste vahel, kes ja miks osalevad konkreetsetes noorsootöö tegevustes ning kuidas üksikisiku tasandil toimuvad muutused konverteeruvad sotsiaalseteks muutusteks (näiteks madalam noorte tööpuudus) ja milline on selles noorsootöö roll.

Eestis ega teisteski riikides ei ole üldse tähelepanu saanud poliitika-analüüsi tasand: milline kasutatud avaliku poliitika meetmetest on arengukavades sõnastatud eesmärkide saavutamisel kõige tulemuslikum ning põhjendatud ka kuluefektiivsuse seisukohalt. Praegu ei ole neid aspekte analüüsitud ega tõendus põhiseelt hinnatud. Seega on noortevaldkonnal hea võimalus näidata eeskuju tõendus põhise poliitikakujundamise poole liikumisel nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt.

²⁹ Dickinson, K., Vigurs, C.-A. & Newman, M. (2013). *Youth work: A systematic map of the research*. Dublin: Department of children and youth affairs.

Kasutatud allikad

Dickinson, K., Vigurs, C.-A. & Newman, M. (2013). *Youth work: A systematic map of the research*. Dublin: Department of children and youth affairs.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 18. detsembri 2006. a soovitus võtmepädevuste kohta elukestvas õppes 2006/962/EÜ. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32006H0962>.

Gailius, Ž., Malinauskas, A., Petkauskas, D. & Ragauskas, L. *Handbook for people working with youth groups. Non-formal education practice in Lithuania*. Vilnius: Flexi Print.

Geudens, T., Kljajic, M., Enn, Ü. & Lopez, M.A.G. (toim.) (2011). *Noorsootööst ja noorte tööhõivest*. Brüssel: SALTO-YOUTH Kaasatuse Ressursikeskus.

Haridus- ja Teadusministeerium (2005). *Noorsootöö strateegia 2006–2013*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Haridus- ja Teadusministeerium (2014). *Noortevaldkonna arengukava 2014–2020*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Hemerijck, A., Dräbing, V., Vis, B., Nelson, M. & Soentken, M. (2013). *European Welfare State in Motion*, Neujobs Working Paper No. D5.2. http://www.neujobs.eu/sites/default/files/NEUJOBS_WP_D5%202_revision_FINAL_O.pdf.

Holmwood, J. (2000). Three pillars of welfare state theory. T. H. Marshall, Karl Polanyi and Alva Myrdal in defence of the national welfare state. *European Journal of Welfare Theory*, 3(1), lk 23–50.

Kaart, T. (2012). *Binaarsete tunnuste analüüsimetodid. Logistiline regressioon*. Tartu: Eesti Maaülikool. http://www.eau.ee/~ktanel/bin.tunnuste_analysys/pt31.php.

King, D. & Ross, F. (2010). Critics and beyond. Rmt: F. G. Castles, S. Leibfried, J. Lewis, H. Obinger, & C. Pierson (toim.). *The Oxford Handbook of the Welfare State*, lk 45–60. Oxford: Oxford University Press.

Lauri, T. & Toots, A. (2014). Eesti heaolupoliitika uue-
mate heaolukäsitluste taustal. Rmt: R. Vetik (toim.). *Eesti Inimarengu aruanne 2014/2015. Lõksudest välja?* Tallinn: SA Koostöö Kogu. <http://www.kogu.ee/vana/wp-content/uploads/2015/06/EIA-2015.pdf>.

Noorsootöö seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016006?leiaKehtiv>.

Paddison, N. (toim.) (2010). *Noorte mõistmine. Uurides identiteeti ning selle rolli rahvusvahelises noorsootöös*. London: SALTO-YOUTH kultuurilise mitmekesisuse ressursikeskus.

Pihor, K., Taru, M. & Batueva, V. (2012). *Eesti noorte osalemine noorsootöös: ülevaade peamistest suundumustest. Poliitikaülevaade*. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium. http://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlsHO-gZmIjYyMDEyLzAyLzA4LzE1XzM2XzAxXzExOF9Qb2xpaXR-pa2F5bGV2YWfkZTNfQTQucGRm/15_36_01_118.Poliitikaylevaade3_A4.pdf

Praxis (2011). Ülevaade uuringu „Noorte osalemine noorsootöös“ andmestikust. Rmt: Praxis (toim.). *Noorteseire aastaraamat 2011. Noored ja noorsootöö*, lk 91–94. Tallinn: Praxis. http://www.noorteseire.ee/system/resources/BAhbBlsHO-gZmIjYyMDEyLzA1LzE3LzA5XzU2XzA4XzQ0MF9OU0FfM-jAxMV9sb3BsaWtfcGFyYW5kYXR1ZC5wZGY/09_56_08_440_NSA_2011_loplik_parandatud.pdf

Statistikaamet, www.stat.ee.

Taru, M. (2016). *Tallinna noorte osalemine noorsootöös Kooli-noorte arvamus. Küsitlusuuringu aruanne*. Tallinn: Noorteuuring OÜ. <http://www.tallinn.ee/TLN-noorsootoo-2015-aruanne-11.04.2016%20>

Tooding, L. M. (2014). Regressioonimudelid. Rmt: K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso & T. Vihalemm (toim.). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*, Tartu: Tartu Ülikool. <http://samm.ut.ee/regressioonanalysys>

Tööelu, www.toelu.ee.

Töötukassa, www.tootukassa.ee.

Lisa. Küsimuste ja vastusevariantide sõnastused koos vastuste osakaaluga 12–18aastaste hulgas 2011. aastal. Kaalutud andmed

Palun märgi järgnevas loetelus kõik tegevused ja/või organisatsioonid, milles oled viimasel kolmel aastal osalenud või mille teenust kasutanud

Vastusevariantidena oli toodud loetelu kaheksast noorsootöö valdkonnast koos seletusega, mida need täpsemalt tähendavad:

1. Huvitegevus (85%)
2. Noortekeskus, noortetuba (47%)
3. Noorteühing, muu organisatsioon, üli-/õpilasesindus, maakondlik noortekogu, kohaliku omavalitsuse noortevolikogu (32%)
4. Noorteprojekt (39%)
5. Noortelaager (50%)
6. Õpilasmalev, töömalev, töö- ja puhkelaager (34%)

Vastused sellele küsimusele on summeeritud, summaindeksi jaotus vanusrühmades on toodud joonisel 1. Saadud indeksit on kasutatud noorsootöös osalemise aktiivsuse taseme indikaatorina.

Palun märgi, millises juhendatud ja/või organiseeritud tegevuses oled Sa viimase kolme aasta jooksul osalenud. Täida alloleva tabeli iga rida. Sellele küsimusele antud vastuseid ei ole kasutatud. Küll aga on kasutatud sellega seotud järgmistele küsimustele antud vastuseid.

Palun vali nende tegevuste hulgast üks, millega tegeled kõige rohkem.

1. Õpilasfirma, ettevõtlikkuse arendamise programm (1%)
2. Kunst, joonistamine (9%)
3. Käsitöö, meisterdamine (4%)
4. Pillimängu õppimine, bänditegevus, muusikateooria, dirigeerimine (9%)
5. Laulmine, koorilaul (8%)
6. Ballett, moderntants, võistlustants, seltskonnatants, rahvatants, *show*-tants (12%)
7. Näitemänguline tegevus, kooliteater, näitlemine (3%)
8. Spordiring, treeningrühm, sport ja sportlik tegevus (40%)
9. Fotodus, filmide ja videote tegemine, arvutiring, noorteraadio (4%)
10. Tehnika-, elektroonikaring (2%)
11. Male, kabe, sudoku, nuputamine (1%)
12. Matkamine, loodusring, loomahuviliste ring (2%)
13. Muu (6%)

Kui palju aega kulub Sul ühel korral keskmiselt sellele tegevusele? Arvesta ainult tegevuses osalemist, mitte minekule-tulekule kulunud aega.

1. Kuni 1 tund (19%)
2. 1–2 tundi (59%)
3. 3–4 tundi (17%)
4. Üle 5 tunni (6%)

Kui kaua Sa oled selle tegevusega tegelenud?

1. Kuni pool aastat (15%)
2. Pool aastat kuni 1 aasta (10%)
3. 1 aasta kuni 3 aastat (21%)
4. Üle 3 aasta (54%)

Noortekeskused

Kui sageli Sa käid noortekeskuses?

- Harvemini kui kord kuus (57%)
- Keskmiselt 1–2 korda kuus (15%)
- Keskmiselt 1 kord nädalas (9%)
- Keskmiselt 2–3 korda nädalas (11%)
- Keskmiselt rohkem kui 3 korda nädalas (9%)

Kui kaua aega Sa tavaliselt noortekeskuses korraga oled?

- Kuni 1 tund (54%)
- 1–2 tundi (35%)
- 3–4 tundi (9%)
- Üle 5 tunni (2%)

Kui kaua Sa oled noortekeskuses käinud?

- Kuni pool aastat (41%)
- Pool aastat kuni 1 aasta (15%)
- 1 aasta kuni 3 aastat (23%)
- Üle 3 aasta (21%)

Noorteühingud

Palun märgi järgnevas loetelus noorteühingud ja muud ühendused, mille tegevuses, üritustel, kohtumistel oled osalenud. Täida alloleva tabeli iga rida. Sellele küsimusele antud vastuseid ei ole kasutatud, küll aga on kasutatud sellega seotud järgmistele küsimustele antud vastuseid.

Palun vali nende hulgast üks – see, mille tegevuses osaled kõige sagedamini.

- Poliitiline noorteorganisatsioon (erakonna noortekogu) (9%)
- Muu noorteühendus (ühendus, kus vähemalt kaks kolmandikku liikmetest on nooremad kui 27 aastat) (19%)
- Muu mittetulundusühendus, mis ei ole noorteühendus (10%)
- Õpilasesindus, üliõpilasesindus, õpilas- või üliõpilasesinduste liit (39%)
- Maakondlik noortekogu (10%)
- Kohaliku omavalitsuse juures tegutsev noortevolikogu (9%)

Kui palju aega kulub Sul ühel korral keskmiselt selles organisatsioonis osalemisele? Arvesta ainult tegevuses osalemist, mitte minekule-tulekule kulunud aega.

- Kuni 1 tund (62%)
- 1–2 tundi (25%)
- 3–4 tundi (8%)
- Üle 5 tunni (5%)

Kui kaua Sa oled selle organisatsiooni tegevuses osalenud?

- Kuni pool aastat (50%)
- Pool aastat kuni 1 aasta (18%)

1 aasta kuni 3 aastat (20%)

Üle 3 aasta (12%)

Milline on Sinu ülesanne selles organisatsioonis?

Eestvedaja, juhatuse liige (12%)

Liige (51%)

Liikmekandidaat (2%)

Huviline, külaline (34%)

Sõltuvad muutujad Tulevikuplaanide olemasolu

Millise taseme hariduse Sa soovid oma haridustee lõpuks omandada?

Põhiharidus

Põhiharidus koos kutseharidusega

Keskharidus (gümnaasium)

Keskharidus koos kutseharidusega

Kõrgharidus, bakalaureus

Kõrgharidus, magister

Teaduskraad, doktorikraad

Ei tea veel, kuigi olen sellele mõelnud

Ei tea, mul on ükskõik

Muutuja on ümber kodeeritud kahe kategooriaga muutujaks:

On märkinud, millise taseme haridust soovib omandada (72%)

On märkinud, et ei tea (28%)

Kellena soovid töötada pärast hariduse omandamist?

Organisatsiooni juhtkonna (juhatuse, nõukogu) liige, valdkonnajuht, piirkondliku üksuse juht

Tipp-spetsialist, kellel on alluvaid

Spetsialist, kellel ei ole alluvaid

Oskustööline

Lihttööline

Ei tea, kuigi olen sellele mõelnud

Ei tea, mul on ükskõik

Muutuja on ümber kodeeritud kahe kategooriaga muutujaks:

On märkinud, kellena soovib töötada pärast hariduse omandamist (64%)

On märkinud, et ei tea (36%)

Kas Sa plaanid luua oma ettevõtte?

Mul on juba oma ettevõtte

Loon oma ettevõtte võimalikult kiiresti

Loon oma ettevõtte kunagi kaugemas tulevikus, kui olen omandanud piisavalt kogemusi

Loon oma ettevõtte vaid siis, kui jään töötuks

Ma ei soovi oma ettevõtet luua

Ei tea, kuigi olen sellele mõelnud

Ei tea, mul on ükskõik

Muutuja on ümber kodeeritud kahe kategooriaga muutujaks:

On märkinud, kas soovib või ei soovi luua oma ettevõtte (55%)

On märkinud, et ei tea (45%)

Pädevuste taseme hindamine

Palun hinda, kuivõrd järgnevad väited Sind iseloomustavad. Täida alloleva tabeli iga rida.

Suudan arutelude käigus oma mõtteid soravalt väljendada

Suhtlen ladusalt inimestega, kes räägivad teist keelt

Leian alati meeskonnas oma koha

Esinemine pealtvaatajate ees, raadios, televisioonis on minu jaoks lihtne, teen seda hästi

Hea idee väljatöötamine ja elluviimine valmistab mulle raskusi

Läbirääkimistel ei suuda ma tavaliselt oma soove/eesmärke saavutada

Erimeelsuste ja konfliktide lahendamine on minu jaoks lihtne, ma jõuan kiiresti kõigile sobiva tulemuseni

Seisan sageli kogukonna või ühiskonna huvide eest

Harilikult mõtlen ma loogiliselt ja teen loogilisi järeldusi

Mul on raske leida arvutist ja internetist uut teavet (näiteks õppimise, töö, reisimise, vaba aja veetmise kohta)

Harilikult ei leia ma häid võimalusi, kuidas arendada oma isiklikku või tööelu tulevikus

Ma ei saa keerulistest tekstidest ja väljenditest aru

Televisoris, raadios, trükiajakirjanduses esitatud teabe üle arutamine on minu jaoks lihtne

Mulle meeldib arutleda poliitilistel teemadel

Oskan teha vahet eri liiki kunsti- ja kultuuriväärtusel

Ma ei oska end teises keeles arusaadavaks teha

Kasutan arvutit, interneti ja mobiiltelefoni vastutustundega (näiteks ei jaga võõrastele isikuandmeid, ei saada rämps-posti, ei telli teenuseid, mille tingimusi ma täpselt ei tunne)

Harilikult planeerin oma kulusid ja kasutan raha otstarbekalt

Leian endale ise õpivõimalusi ja osalen nendes

Mul on raskusi enda loomingulisel ja kunstipärasel väljendamisel (nt jutukeste/luuletuste kirjutamine, maalimine, fotograafia jms)

Saan hästi läbi inimestega, kelle kultuuritavad ja kombed on minu omadest erinevad

1. Nõustun täiesti (18% kõikidele küsimustele antud vastustest)

2. Üldiselt nõustun (33%)

3. Üldiselt ei nõustu (26%)

4. Üldse ei nõustu (15%)

5. Ei oska öelda, pole kogemust (9%)

Selle küsimuse puhul on iga vastaja kohta kokku loetud „Ei oska öelda, pole kogemust“ vastuste arv.

0 (63%)

1 (14%)

2 või 3 (12%)

4 või rohkem (12%)



ÜHISKONDLIKU
AKTIIVSUSEGA
SEOTUD
KESKKONDADES
ÕPPIMINE: NOORTE
KOGEMUSED JA
TÄISKASVANUTE
ARUSAAMAD



ÜHISKONDLIKU AKTIIVSUSEGA SEOTUD KESKKONDADES ÕPPIMINE: NOORTE KOGEMUSED JA TÄISKASVANUTE ARUSAAMAD*

Airi-Alina Allaste,
Mai Beilmann,
Reelika Pirk,
Peeter Vihma

Sissejuhatus

Teadmised ja oskused, eneseareng, võime olla ettevõtlik ja innovaatiline ning pidevalt juurde ja ümber õppida on olulised tegurid, et kiiresti muutuv maailmas indiviidina toime tulla ja olla täisväärtuslik kodanik. Lisaks teadvustatud õppele formaalharidussüsteemis on kestva õppimise seisukohalt oluline koht ka eesmärgistatud mitteformaallõppel (tulemustele orienteeritud koolitused, kursused, juhendamine noorsootöö raames jmt) ning teadmiste ja oskuste omandamisel informaalne õppena (näiteks igapäevaelu situatsioonides, kus inimene omandab ja arendab isiklikke võimekusi ja oskusi, ilma et oleks sellele otseselt orienteeritud).

Mitteformaalne ja informaalne õpe pakuvad formaalharidusest hoopis erinevat õppimiskogemust, kuigi piir nende kahe vahel on ähmane. Malcolm jt¹ nendivad, et informaalset

mitteformaalse õppe terminid teatud määral kattuvad, sest üldjuhul on need mõlemad defineeritud läbi vastandumise formaalharidussüsteemile. Nad rõhutavad, et informaalset ja mitteformaalset õpet ei tohiks vaadelda üksteisest eraldi-seisvatena, seda enam, et mitteformaalse õppimise käigus toimub enamasti ka informaalne õppimine². Samas eristab mitteformaalset ja informaalset mingil määral see, et kui mitteformaalne õpe on eesmärgistatud, siis informaalne õppimine leiab aset pigem kogemata, teiste tegevuste kõrvalsaadusena³.

between informal and formal learning. *Journal of Workplace Learning*, 15(7/8), lk 313–318.

² *Ibid.*

³ Cedefop (2008). *Glossary of key terms. Formal learning*. <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory/european-inventory-glossary>; Cedefop (2003). *Glossary of key terms. Non-formal learning*. <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory/european-inventory-glossary>.

¹ Malcolm, J., Hodkinson, P. & Colley, H. (2003). The interrelationships

Mitteformaalse õppe üks eesmärgi on suurendada noorte ühiskondlikku aktiivsust. Noortepoliitikat reguleerivates dokumentides rõhutati juba aastate eest, kui oluline on tagada noorte osalus ühiskonnas. „Et tagada noorte täiealustlikku osalust ühiskonnas, tuleb toetada noorte osalust kohalike kogukondade ühiskondlikus tegevuses ja osalusdemokraatias. Seda nii toetades noorteorganisatsioone kui ka mistahes vormis osalusõpet, julgustades mitteosalevaid noori osalema ja pakkudes hea kvaliteediga informatsiooni teenuseid”⁴.

Kodaniku tunnusjoonteks võib (paljude teiste seas) lugeda oskust teistega koos töötada ja oma tegevuse eest vastutust võtta; kriitilise mõtlemise võimet; oskust ja tahet osaleda poliitikas ning oskust näha probleeme ja otsida neile lahendusi⁵. Olulised oskused ja iseloomuomadused, mida noored vajavad karjäärivõimaluste parandamiseks, on suhtlemine, organiseerimine ja planeerimine, otsuste tegemine, meeskonnatöö, usaldusväarsus ja iseseisvus. Nii võib öelda, et rääkides noorte kodanikupädevuste arendamisest või karjäärivõimaluste parandamisest, siis suures osas räägime samadest kompetentsidest. Need teemad on kaetud noorsootöös, kui lähtuda seaduses esitatud definitsioonist, et noorsootöö on *tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgseks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel perekonna-, tasemeharidus- ja tööväliselt tegutseda*⁶. Suurt osa noortele suunatud tegevusest (k.a organisatsioonid) võib käsitleda noorsootöö osana.

⁴ Euroopa Ühenduste Komisjon (2009). *Komisjoni teatis nõukogule, Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele. ELi noorsoostrategia: investeerimine ja mobiliseerimine. Uuendatud avatud koordineerimismeetod noortega seotud väljakutsete ja võimaluste tarvis*. Brüssel. 27.4.2009. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0200&from=EN>.

⁵ Kubow, P., Grossman, D. & Ninomiya, A. (2000). Multidimensional citizenship: Educational policy for the 21st century. Rmt: J. J. Cogan & R. Derricott (toim.). *Citizenship for the 21st Century: an international perspective on education*, lk 131–150. London: Kogan Page.

⁶ Riigi Teataja (2016). Noorsootöö seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016006?leiaKehiv>.

Artikkel analüüsib nii noorsootöö suunatud kui ka noorte endi loodud keskkondades toimuvat pädevuste omandamist, mis eelkõige aitab kujundada noortest aktiivseid kodanikke, kuid konkreetseid oskusi arendades suurendab samal ajal nende võimalusi tööturul. Artikkel keskendub ühiskondliku aktiivsusega seotud keskkondades toimuvale õppele, uurides, milliseid tähendusi annavad noored ise oma kogemustele ning kuidas täiskasvanud mõtestavad noortele suunatud tegevust, nende ühiskondlikku aktiivsust ja õpet.

Andmed ja analüüsimeetod

Käesolevas artiklis on kasutatud andmeid erinevatest uuringutest, milles autorid on osalenud. Taustaandmetena on mõnevõrra kasutatud Erasmus+ noortevaldkonna uurin-
gupõhise monitooringu võrgustiku RAY küsitluse tulemusi aastast 2015–2016: küsitlus keskendus kodanikupädevuste ja aktiivsusega seotud küsimustele enne ja pärast noortevahetuse projekte. Noorte arusaamade ja kogemuste analüüs mitte- ja informaalsest õppest põhineb noorte ühiskondlikku aktiivsust käsitletud projekti MYPLACE raames 2012–2013 läbi viidud etnograafilistel uurimustel Tartu ja Tartumaa noortevolikogude (TNV ja TVNV) ning Interneti Kogukonna (IKK) ja Piraadipartei (PP) aktivistide seas. Noorte volikogudes intervjueriti kokku 22 noort ning Interneti Kogukonnas ja Piraadiparteis oli intervjueritavaid kokku 15. Kui volikogud esindavad ülalt-alla loodud noorteorganisatsioone, siis Interneti Kogukonna ja Piraadipartei aktivistid esindavad pigem omaalgatuslikumaid (alt-üles) kooslusi. Noortepoliitika kujundajate (poliitikute, riigiametnike, noorteorganisatsioonide juhtide) seisukohtade analüüs noorsootöö ja mitteformaalse hariduse kohta põhineb projekti „CATCH-EyoU – Kodanikuaktiivsuse kujundamine koos Euroopa noortega: poliitikad, praktikad, väljakutsed ja lahendused” raames 2015. aasta novembrist 2016. aasta veebruarini Narvas, Tartus ja Tallinnas läbi viidud 9 intervjuul. Nii MYPLACE kui ka CATCH-EyoU projektis ei olnud

mitte- ja informaalne õpe põhifookuses. Antud artikli jaoks on transkribeeritud intervjuud uurimisprobleemist lähtuvalt täiendavalt analüüsitud – kasutades fokuseeritud kodeerimist ning temaatilist analüüsi. Intervjueeritavate nimed on vahetatud ja ametipositsioonid esitatud üldistavalt anonüümsuse tagamiseks. Intervjuuväljavõtted illustreerivad laiemal analüüsil põhinevaid argumente ja neid on ladusama lugemise huvides keeleliselt toimetatud.

Teoreetiline kontekst: sotsialiseerumine ja kodanikuks olemine

Sotsialiseerumine on elukestev protsess, mille käigus inimene võtab ümbritsevast sotsiaalsest keskkonnast üle normid, väärtused, ideoloogiad, teadmised, omadused, oskused ja harjumused, mis võimaldavad tal ühiskonnas hakkama saada⁷. Ühiskonnas toimimiseks vajalikud teadmised ja oskused omandatakse suheldes oluliste inimeste või institutsioonidega, kes toimivad sotsialiseerimisagentidena. Peamisteks sotsialiseerimisagentideks peetakse perekonda⁸ ja kooli⁹, aga noort inimest sotsialiseerivad nende kõrval veel terve hulk mõjutajaid sõpradest¹⁰ massimeediani¹¹. Sotsialiseerimisagentideks võivad olla ka noorsootöötajad ning noorsootööga seotud tegevused.

Koolisüsteemis toimub sotsialiseerimine enamasti läbi varjatud õppekava. Alates 1960. aastatest on juhitud tähelepanu, et koolid annavad ametliku õppekava kõrval edasi ka nn varjatud õppekava¹² ja koolis edasi antavad teadmised ei

ole tegelikult neutraalsed¹³. Varjatud õppekava annab edasi norme, väärtusi ja uskumusi, nagu autoriteedi respektseerimine, sotsiaalse ebavõrdsuse aktsepteerimine, käskudele kuuletumine, üksteisega võistlemine ja harjumine pideva hindamisega¹⁴. Muuhulgas hõlmab varjatud õppekava poliitilist sotsialiseerimist ning pahatihti just poliitilise passiivsuse suunas, kui koolid annavad noortele õppetunni, et passiivne aktsepteerimine on soovitamam reaktsioon kui aktiivne kriitika ning igale küsimusele on olemas üks õige vastus¹⁵. Kui vaadata Euroopa Liidus noorte osalusele pandavaid lootusi¹⁶, peaksid nii kool kui ka noorsootöö noorte osaluse soodustamiseks andma edasi „õppekava“, mis ei muudaks noori passiivseks ning suuremad ootused on noorsootööl, seal hulgas noorteorganisatsioonidel.

Mitte- ja informaalne õppimise väärtustamine on seotud 20. sajandi lõpus esile kerkinud aktiivse kodakondsuse (*active citizenship*) ideega. Marshalli klassikalise lähenemise kohaselt on kodakondsuse juures olulised nii a) kodanikuosaluse (mille juured on 18. sajandis), b) poliitilised (pärineb 19. sajandist) ja c) sotsiaalsed elemendid, mis lisandusid hiljem¹⁷. 20. sajandil võib kuni kaheksakümnendateni käsitleda lääne demokraatlikes riikides valitseva ideena just sotsiaalset kodakondsust (*social citizenship*), mis lähtub arusaamast, et kõigil kogukonnaliikmetel on võrdne õigus heaolule ja riigi ülesanne on tasandada turumajanduse mõju, mis loob ebavõrdsust¹⁸. Elukvaliteedi tagamiseks loodi tsentraalselt juhitud programme, mis olid mõeldud kodanike kaitsmiseks erinevate sotsiaalsete riskide eest.

⁷ Bruce, S. & Yearley, S. (2006). *The SAGE Dictionary of Sociology*. London; Thousand Oaks: SAGE; Macionis, J. J. & Gerber, L. M. (2010). *Sociology*. Toronto, Ontario: Pearson Education Canada.

⁸ Bruce & Yearley, *The SAGE Dictionary of Sociology*.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*; Macionis, J. J. & Gerber, L. M. (2010). *Sociology*. Toronto, Ontario: Pearson Education Canada.

¹¹ *Ibid.*

¹² Bruce & Yearley, *The SAGE Dictionary of Sociology*.

¹³ Meighan, R. (2007). *The Sociology of Educating*. New York: Continuum.

¹⁴ Bruce & Yearley, *The SAGE Dictionary of Sociology*.

¹⁵ Meighan, *The Sociology of Educating*.

¹⁶ Euroopa Ühenduste Komisjon, *Komisjoni teatis...*

¹⁷ Marshall, T. H. (1964). *Class, citizenship, and social development: Essays of T. H. Marshall*. Westport, CT: Greenwood.

¹⁸ Kuhnle, S. & Sander, A. (2010). The emergence of the western welfare state. Rmt: F. G. Castles, S. Leibfried, J. Lewis, H. Obinger & C. Pierson (toim.). *The Oxford Handbook of the Welfare State*, lk 61–80. Oxford: Oxford University Press.

20. sajandi viimasel veerandil hakkasid olemasolevad ressursid ja heaoluriigi süsteemid muutuma ebapiisavaks ühiskonna riskide maandamiseks ning kodakondsuse defineerimisel tõusis esile uuem ja liberaalsem lähenemine¹⁹. Aktiivse kodakondsuse mudel toetub ideele, et arendama peab oskusi, mida läheb vaja tööturul osalemiseks, ning samavõrd tähtis on toetada ühiskondlikku aktiivsust, sealhulgas investeerida kodanikuaktiivsuse õpetamisse. See tõttu on tähtsad kompetentsid, mida on vaja ühiskonnas osalemiseks, ning kodanike kaasamine otsuste tegemisse.

Teisalt on kodanikuks olemine mitmetahuline fenomen, mis võib viidata vastandlikele tähendustele: kuulumisele ja juurdumisele, kaasamisele ja kõrvalejätusele, kohalikule ja globaalsele, formaalsele staatusele ja aktiivsele osalusele, üksikisiku õigustele ja solidaarsusele, tunnustamisele ja ükskõiksusele. „Kodanik“ ei ole universaalse tähendusega mõiste, vaid muutub järjest avaramaks. Üldisi printsiipe, mis seda mõistet raamistavad, seavad küsimärgi alla uued poliitilised, majanduslikud ja kultuurilised tingimused.

W. Lance Bennetti²⁰ väitel on postindustriaalsetes demokraatlikes ühiskondades toimunud seoses digitaliseerumise ja teiste muutustega järkjärguline üleminek kohusetundliku kodaniku (*dutiful citizen*) mudelilt aktualiseeruva kodaniku (*actualizing citizen*) mudelile. Kui kohusetundlik kodanik osaleb valitsuse pakutud tegevustes, väljendab oma huve organisatsioonide ja parteide vahendusel ning hangib infot peavoolumeediast, siis aktualiseeruvat kodanikku iseloomustab pigem usaldamatus poliitikute ja peavoolumeedia vastu, ta eelistab osaleda kogukondlikes võrgustikes ja väljendada oma huvisid lähtudes individuaalsetest arusaamadest. Aktualiseeruv kodanik eelistab sageli sotsiaalmeediat traditsioonilisele meediale.

¹⁹ Hemerijck, A., Dräbing, V., Vis, B., Nelson, M., Soentken, M. (2013). *European Welfare State in Motion*, Neujobs Working Paper No. D5.2.

²⁰ Bennett, W. L. (2008). *Changing Citizenship in the Digital Age*. Rmt: W. L. Bennett (toim.). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*, lk 1–24. The John D. and Catharine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, lk 13–14.

„Aktualiseeruva kodaniku“ tüüp haakub Amnã²¹ mõistega valvekodanik (*stand-by citizen*), kes hoiab ennast ärgselt kursis päevapoliitikaga ja toob poliitilisi teemasid igapäevaelu. Valvekodanik tahab ja suudab vajadusel osaleda ning aktiveerub, kui peab teemat tähtsaks või kui teda ärgitab kohusetunne ning tegevusega kaasneb tunne, et see toetab enesearengut ja on ühtlasi ühiskonna huvides.

Tänapäevases teoreetilises arutelus on käibel palju teisigi kodanikuks olemise mõisteid: kultuuriline (*cultural citizenship*), vähemus (*minority citizenship*), keskkonnateadlik (*environmental citizenship*), mobiilne (*mobile citizenship*) jne. Näiteks „naudingukodanik“ (*pleasure citizen*)²² viitab uut tüüpi noortekollektiividele, mis põhinevad hedonismil ja sotsiaalsuse väärtustel, ning tugineb arusaamisele, et vaba aeg võib osa noorte jaoks olla olulisem kui töö või elukutse. Erinevate mõistete eesmärk on eelkõige rõhutada mingit kindlat aspekti, viidates ühtlasi konteksti olulisusele.

Euroopa Liidu Noortestrateegia (2010–2018)²³ rõhutab, et tuleb parandada noorte võimalusi osaleda hariduses, tööturul ja ka laiemalt ühiskonnas ning et tähtis on noori julgustada ja toetada. Teisalt, kuigi valitseb konsensus, et noortele on vaja luua võimalusi ja neid tuleb toetada, näib puuduvat ühine arusaam, kuidas täpselt peaksid noored omandama vajalikke oskusi ja teadmisi ning kujundama suhtumisi, mis aitaksid neil ühiskonnas paremini hakkama saada²⁴. Võib eeldada, et kodanikuks õppimine sõltub suu-

²¹ Amnã, E. (2013). Active, passive and standby citizens. Rmt: B. Küpper, A. Zick, P. Mompoin-Gaillard, E. Amnã, M. Byram & A. B. Reinertsen (toim.). *The EWC Statement Series*, lk 17–21. Oslo: The European Wergeland Centre.

²² Riley, S., Morey, Y. & Griffin, C. (2010). The ‘pleasure citizen’: Analysing partying as a form of social and political participation. *Young 18(1)*, lk 33–54.

²³ Euroopa Noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010–2018. https://www.entk.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_uuendatud_koostooramistik_2010-2018.pdf.

²⁴ Kiilakoski, T. (2015). Youth work and non-formal learning in Europe’s education landscape and the call for a shift in education. *Raportis Youth work and non-formal learning in Europe’s education landscape*, lk

resti kontekstist ning et nii noorte endi antavad tähendused kui ka noortepoliitika kujundajate lähenemised on olulised, et kujundada arusaama noortele tähtsatest oskustest ja kodanikupädevustest ning nende omandamisest.

Ühiskondliku aktiivsusega seotud keskkondades õppimine: noorte arusaamad ja tähendused

2016. aastal korraldatud küsitlus, mis keskendus kodanikupädevuse ja aktiivsusega seotud teemadele, näitab, et valdava osa noorte meelest mõjutas noortevahetuse projektides osalemine positiivselt nende suhtumisi, arusaamu ja käitumist. Pärast projektis osalemist usub rohkem noori, et ta on võimeline poliitilistel teemadel tõsiselt arutlema, leiab hästi infot huvitavatel teemadel ning suudab väga hästi kujundada iseseisvat arvamust. Kõige rohkem kasvas pärast projektides osalemist selliste noorte osakaal, kes saavad läbi erineva kultuuritaustaga inimestega.

Varasema kvalitatiivse uurimuse tulemused näitavad, et projektides osalejatel arenesid tänu praktikale enim keeleoskus ja oskus projekte ellu kutsuda²⁵. Võib eeldada, et 2016. aasta küsitluses osalenud noored tajuvad kõrgemalt enese võimekust arutleda ja arvamust kujundada, kuivõrd projekti käigus on nad sellega tegelenud ehk varasemast enam. Samuti on erinevate noortega kohtumine ja koostegutsemine sisendanud julgust suhelda erineva kultuuritaustaga inimestega.

Olulise tähtsusega on nii osalemine erinevates ült-alla loodud noorteorganisatsioonides (nagu näiteks noortevolikogu) kui ka alt-üles tekkinud kooslustes (näiteks Piraadipartei),

26–38. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/youth-work-nonformal-learning.en.pdf>.

²⁵ Vihma, P. (2011). *Euroopa Noorte Eesti Büroo poolt rahastatud projektide kvalitatiivse uuringu raport*. Publitseerimata raport.

mida võib samuti pidada nii mitte- kui informaalsete õppe keskkondadeks.

Eesmärgistatud mitteformaalne õpe ühiskondliku aktiivsusega seotud keskkondades

Mitteformaalne õpe on enamasti vabatahtlik ning toimub tavaliselt vabamas keskkonnas ja õhkkonnas kui formaalõpe. Noorteorganisatsioonide kui mitteformaalõppe keskkonna puhul on tegemist enam koordineeritud ja täiskasvanute juhitud tegevusega ning nii on noortel võimalus osaleda koolitustel ja kursustel, mis on suunatud üldiste oskuste arendamisele. Koolituste teemad ja vajadused kerkisid Tartu noortevolikogu näitel enamasti organisatsiooni seest, noorte kesktel ja neid organiseeriti vastavalt ettepanekutele.

JANA: Sain kindlasti kogemusi. Need koolitused, mida me seal saime – meeskonnatöö, strateegiline planeerimine, avalik esinemine – kõigi nende asjadega ma praegu tegelikult töötan ja need on mulle väga palju kasuks tulnud.

Organisatsiooni liikmena läbitud spetsiifilisi oskusi arendavatele koolitustele annab lisaväärtust, et omandatud teadmisi ja oskusi saab organisatsioonis tihtipeale kohe praktikasse rakendada, tänu millele teadmised kinnistuvad. Samuti tõstab osaleja õpimotivatsiooni, kui ta näeb, et koolitusel omandatu aitab tal endale võetud ülesandeid paremini täita ja konkreetsetes valdkonnas edasi areneda.

KARMEN: Koolituspäeval saadud projekti kirjutamise kogemus on ikka päris hea: kuidas reaalselt pead ise juhtnööre andma, et inimesed ikka teeksid neid asju ja kõik tehtud saaks. Muidu kui sa meeskonnas oled, siis tore on, kui vabatahtlikult mõne ülesande enda peale võtad, aga sa ikka ootad juhtnööre ja on nagu lihtsam.

Kodanikualgatuslikes kooslustes osalevad noored on samuti huvitatud uute teadmiste ja kogemuste omandamisest

kasvõi selleks, et nende endi loodud organisatsioon paremini toimiks, kuid tunnevad samal ajal puudust suunatud õpetusest.

SIIM: Kui ma vaatan laiemalt MTÜde võimetust poliitikat teha või vaatan kodanikuühiskonda, siis nad ei ole tegelikult eriti head protsesside mõjutamisel. Tugisüsteem puudub. Arendatakse küll MTÜde nii-öelda tegevusvõimekust, aga seda, et keegi õpetaks, ma ei tea... protesti korraldamisest kuni lobistamiseni, seda tegelikult ei ole kuskil. Vajadus selle järele tegelikult eksisteerib.

Noorsootöö suunatud tegevustes osalevad noored on seega mitmeti eelisseisundis, kuivõrd neile suunatud tegevus tagab valikuvõimalused arendada erinevaid pädevusi. Teisalt võib öelda, et omaalgatuslikesse ühendustesse kuuluvad noored ehk ootaksid õpetust sellistes valdkondades, mida organiseeritud kursustena (mitteformaalse õppena) praegu veel ei pakuta, või ei ole huvitatud noored piisavalt teadlikud kõigist võimalustest. Piraadipartei tüüpi alt-üles tekkinud organisatsioonid omandavad kuigivõrd sellelaadset teavet kogemusi vahetades. Sageli tekivad organisatsioonid Eestis välismaiste eeskujude järgi ning kohalik uustulnuk on kontaktis välismaise kogenud nn eelkäijaga, kelle juhiste järgi tegutsetakse. Kogemuste kaudu õppimine jääb aga enam informaalse õppe valdkonda.

Informaalne õpe tegevuste kõrvalsaadusena ühiskondliku aktiivsusega seotud keskkondades

Osalemist koosolekutel, üritustel või väljasõitudel tajuvad noored ka kui üldharivat tegevust, mis arendab neid mitmetes valdkondades, ilma et seda oleks spetsiifiliselt otsitud. Teisisõnu on tegemist informaalsete õppega ehk teadmiste omandamisega igapäevaelu situatsioonide ja kogemuste najal. Noored toovad esile teadmisi, mida nad noortevolikogus osaledes omandavad ühiskonna ja poliitika toimimisest.

*OLIVER: Mõte oligi, et see annab sulle aluse poliitikas olemiseks. Noortevolikogus **sa õpidki ühiskonnast aru saama**, tegeled sellega ja ühiskonnast arusaamine tuleb lihtsalt kaasa.*

Kuna avalikel sõnavõttudel on vaja oma seisukohtade poolt argumenteerida, näevad PP/IKK aktivistid selles ühtlasi võimalust ja vajadust olla kursis teatud teemadega ning parandada argumenteerimisoskust.

*MÄRT: Ütleme, kui ma peaksin kuskil avalikul deatil näiteks väitlema sellel teemal ja mul ei ole statistikat, millega seda kinnitada, **siis ma uurin mingit statistikat**.*

Noortele suunatud tegevus ja/või noorte ligipääs otsustamisele annab neile kogemuse ja arusaamise praktilisest tegevusest. Teatud juhtudel, sõltuvalt noore õpitavast erialast, võivad formaalharidus ja informaalne õpe kogemuse varal teineteist positiivselt täiendada. Seda isegi juhul, kui noor esmapilgul ei mõista, et informaalsete õppe kaudu omandatud praktiline kogemus täiendab formaalharidusest saadud teoreetilisi teadmisi ning seab kahtluse alla formaalharidussüsteemist saadava kasu.

*THEA1 [noortevolikogu esindaja linna volikogus]: Mulle meeldib, et ma saan sinna [linnavolikogu istungitele] ligi, **näha, kuidas need istungid käivad**. Esmene kord, kui sinna läksin, ei saanud ma mitte midagi aru. Nad rääkisid eelarvest ja ma tundsin ennast nii lollina. Õppisin seal [üliskoolis] oma asja [riigiteadusi] ega teadnud sellest mitte midagi. Mul oligi [tunne], et see ülikool on lihtsalt nii mõttetu.*

Noorteorganisatsioonides osaledes omandatakse oskusi ja teadmisi ning arendatakse isiklike võimekusi ka alateadlikult. Ürituste korraldamiseks tuleb paljude osapooltega kokkuleppeid sõlmida, inimesi osalema julgustada ning ürituse kordaminekusse panustada. Kõik see omakorda arendab noores olulisi oskusi näiteks hilisemaks tööturule

sisenemiseks: arendab suhtlemis- ja läbirääkimisoskusi ja julgust võõraste inimestega suhelda.

IIRIS: Korraldati mälumänguturniiri ja Poliitikud Kooli²⁶. Sa pead nii paljude inimestega lihtsalt läbi rääkima. Põlvas on üks kool, kuhu sa lähedki, nii et see on lihtne. Tartus on aga väga palju koole.

Noorteorganisatsioonis osalemine õpetab usaldusväärsust ehk mitte alla andma ja keerulistest olukordadest välja tulema. Organisatsioonis töötades tekib noortes kohusetunne ning areneb juhtimispädevus. Õpitakse nii praktiliselt tegutsema (organiseerima, planeerima, otsustama) kui ka eesmärgistatult suhtlema ning vajadusel teisi tegutsema motiveerima.

MAARJA-LIISA: Kindlasti on aidanud suhtumisele kaasa, et kuidas sa motiveerid inimest tegema mingit tööd. Mitte et ma sellega väga hästi hakkama saaks, aga võib-olla natukene ikkagi motiveerida inimest tegema, ise ka panustada.

Sarnasel seisukohal on Piraadipartei ja Internetikogukonna aktivistid – lisaks poliitilises süsteemis osalemisele ning enda kurssi viimisele sisuliste teemadega õpivad nad ka organisatsiooni juhtimist ja koostööd. Organiseerumisprotsessi kaudu, eriti kui selles osaleb rohkelt erinevate vaadetega inimesi (nt valimisliidu koosolekul), õpivad noored läbi rääkima ja teiste seisukohtadega kompromisse tegema – arenevad kodaniku tunnusjooned²⁷.

SIIM: Inimesed on siin õppinud kõvasti tagasi tõmbama. Alguses oldi väga teravad ja tundlikud mingite teemade ja asjade suhtes. Oi, ma tahan ikka teisiti ja... Julgen öelda, et selle lühikese ajaga, paar kuud, mis me oleme siin aktiivselt töötanud, on kõik

inimesed tohutult palju õppinud. Selles mõttes, et õppinud justnimelt keskteed leidma või üksteist kuulama ja mitte nii oma ego küljes rippuma.

Informaalse õppimise juures on tähtis, et see kinnistab positiivset maailmavaadet ning suurendab pealehakkamist. Mõnikord väljendub see vastutuse võtmises teisi õpetades.

KARMEN: Viimasel õhtul ikkagi meil oli kaks koolitajat puudu, nii et pidime ise andma kahte koolitust. Ma pidin andma motivatsioonikoolitust ja selle eelmisel õhtul veel ette valmistama. Päris hea kogemus oli sellises olukorras tegutseda ja lõpuks veel esinema minna kellegi ette, suhteliselt võõra teemaga.

Piraadipartei ja Internetikogukonna aktivistid jagavad õpitut oskusi meeleldi mõttekaaslastega. Näiteks koosolekul tutvustatakse uutele osalejatele andmekaitse seaduse nüansse või nõustatakse teisi aktiviste internetisuhtluse võimalustes. Seega tegutseb organisatsioon tahtmatult ka koolitajana väljaspool olevate inimeste ja organisatsioonide jaoks ning samal ajal toetab koolitamiskogemus õpetamispädevuse kujunemist.

MÄRT: Näiteks kui siin Tartus olid Aitab Valelikust Poliitikast protestid, siis ma aitasin neil korraldada netisuhtlust. Kui inimesed, kes suhteliselt arvutikauget kirjutavad oma dokumente või teevad mida iganes, saavad kokku mingisuguses keskkonnas ja kui neile anda vahendid, siis nad on väga üllatunud, et see on nii võimalik, kuidas nad saavad interneti kaudu mingeid asju teha, hääletada ja nii edasi.

Organisatsioonid toimivad sotsialiseerimisagendina, mis – võib-olla erinevalt varasemast sotsialiseerumisest formaal-õppes – aitavad kujundada noortest aktiivseid kodanikke kõige laiemas mõttes. Noorte osalemine volikogudes õpetab suuresti haldusüksuse tööd, mis ehk kujundab noori enam

²⁶ Noorte algatatud projekt, mille raames erakondade poliitikud külastasid Tartu keskkooli, tutvustasid oma tööd ja seisukohti olulistest piirkondlikes küsimustest ning noored said esitada küsimusi ja tutvuda juhtivpoliitikutega

²⁷ Kubow et al., Multidimensional citizenship.

vastavalt kohusetundliku kodaniku mudelile²⁸. Omaalgatuslikes organisatsioonides osalejad on pigem süsteemivälised ja neid võiks käsitleda aktualiseeruvate²⁹ või valvekodanikena³⁰, kes – olles küll ehk vähem nähtavad ülevalt-alla koordineeritud tegevuses – on siiski ühiskondlikult aktiivsed ja omandavad oma tegevuse kaudu erinevaid pädevusi.

Organisatsiooni panustamine

Individuaalsete oskuste arendamise kõrval mõtestasid eriti just Piraadipartei aktivistid oma organisatsiooni õppimisvadjusi. Näiteks liikmete lisandudes organisatsiooni peaks Piraadipartei arendama võimekust koostada majandusaruandeid ning korraldada avalikkussuhteid. See näitab, et taolistes ühendustes osalemine aitab otseselt arendada juhtimispädevusi, sest individuaalsete arengueesmärkide ja kasu kõrval hakatakse mõtlema ka laiemalt organisatsiooni võimalikele arengusuundadele ja teiste organisatsiooniliikmete kompetentside arendamisele.

JAAN: Arvepidamine on oluline kindlasti. Ilmselt meil tõesti ei ole konkreetseid inimesi, näiteks juriidikas asjatundlikke, kes oleks ka piisavalt arvutikompetentsed, et mingeid asju luua ja tekitada. Pluss siis heal juhul oleks arvepidaja ja pressiesindaja.

Teisalt võib organisatsiooni töösse panustamine muutuda noore jaoks kohusetunde küsimuseks, kui organisatsiooni jätkusuutlikkus näib olevat ohus, nii nagu toob allpoolses tsitaadis esile noortevolikogu liige.

*MIKK: Läksin uude koosseisu üle. Siis **ma olin siin juba kohusetundest, sest mingi hetk see asi jäi kuidagi...** no see on iga koosseisu probleem olnud, et alguses tulevad kõik suure hurraaga kokku, siis kaovad pooled esimese aastaga ära ja veel veerand*

teise aastaga ning alles jääb väike grupp.

Noortevolikogude liikmed tõid esile, et organisatsioonile pühendatud aega hinnatakse kasulikuks, kuid samas tajutakse ühel hetkel, et pikka aega osaledes toimub isiklikus perspektiivis mingit laadi seisak. Suur koormus organisatsiooni panustamisel võib tekitada tüdimust ning tunnet, et on aeg edasi liikuda ja võtta vastu uusi arendavaid väljakutseid.

MARIA: Ma arvan, et tüdinesin ära natuke ja see oli tegelikult väga suure koormusega ikkagi minu jaoks, nii et väsid ära. See oli ainult vabatahtlik töö, mingil hetkel tekkis tunne, et peaks kuskil ka raha teenima.

Kuna Piraadipartei ja Internetikogukonna aktivism on lahusamatult seotud tegutsejate igapäevaeluga, siis nende puhul on raskem vahet teha isiklike ja organisatoorsete õppimisvadjuste ja -eesmärkide vahel. Kuna organisatsioon on kujunenud järjekorras ja eesmärgid kinnistuvad alles tegutsemise käigus, näevad aktivistid oma organisatsiooniga poliitikas osalemist kui teatud sorti sotsiaalset eksperimenti.

SIIM: Kui meil on näiteks saalitäis inimesi, juba paar-sada inimest, siis see asi võib minna keerulisemaks. Kuna mul isiklikult kogemust ei ole, siis... Teatud mõttes on tegemist sotsiaalse eksperimendiga.

Eksperimendi all peeti silmas nii aktivistide endi sisemist organiseerimist, kompromissidele jõudmist ning seisukohade välja töötamist kui ka uute teemade toomist poliitikasse. Võrdlus eksperimendiga on seotud uudsete otsustusmehhanismide kasutamisega (nt konsensusmeetod). Eksperimenteerimine kui uute lahenduste katsetamine on organisatsiooni seisukohalt oluline, kuivõrd Piraadipartei üks põhikirjaline eesmärk on delegatiivse demokraatia katsetamine läbi internetilahenduste. Eksperimenteeriv organisatsioon sotsialiseerimisagendina omakorda ergutab inimest loominguliselt ja ettevõtlikult suhtuma ja tegutsema.

²⁸ Bennett, Changing Citizenship in the Digital Age.

²⁹ Ibid.

³⁰ Amnå, Active, passive and standby citizens.

Kuivõrd tähtis on in- ja mitteformaalne õpe noortele?

Eelnevast nähtub, et noorteorganisatsioonides arendavad noored teadlikult ja alateadlikult oma võimekusi eri valdkondades. Noored hindavad kõrgelt noorteorganisatsioonidest saadud kogemusi ja oskusi, milles nähakse kasu tulevikus karjääri loomisel.

MARTA: *Ühest küljest on ta [noortevolikogu liikmelisus] selline ilus asi CVs, mis paneb enamikku inimesi ahhetama, aga eks ta on ikkagi väga suur kogemuste allikas.*

Organisatsioonis osalemise aega tajutakse väärtuslikuna ja sellele antakse tagantjärele positiivseid tähendusi.

MARIA: *Siiamaani mõtlen neile aegadele väga suure nostalgiaga. See oli üks arendavaid ja lõbusamaid perioode minu elus, mitmel erineval põhjusel.*

Erinevalt formaalloppest on in- ja mitteformaalloppe kaudu noortel suurem võimalus luua kasulikke kontakte ja sidemeid erinevates eluvaldkondades tegutsevate ja positsioonidel olevate isikutega. Noortevolikogude puhul näiteks erakondade juhtivate poliitikutega (Poliitikut Kooli projekti raames) või linnaametnike ja volikogu liikmetega. Noored väärtustavad tutvusi ja kontakte, milles nähakse kasutegurit nii lähitulevikus...

MARJU: *Hiljuti otsisin praktikakohta, kirjutasin mitmesse kohtusse. Kirjutasin ka linnavalitsuse kantseleisse õigusosakonda ja lisisin, et olen noortevolikogust. See inimene vastaski mulle, et ta on huvitatud ja ma võin tulla. Ma ei tea, kas see oli seoses sellega [noortevolikoguga], aga praktikakohta on üldiselt raske saada, nii et äkki andis see lisa.*

... kui ka pikemas karjääriperspektiivis.

IIRIS: *Nad [poliitilised liikmed] on erakonnas juba sees ja siis nad on veel noortevolikogus, kus võivad*

tõusta näiteks juhatuse liikmeks. Siis võib-olla on kuidagi lihtsam jõuda suurde volikokku, selles suhtes on see kindlasti hea hüppelaud.

Intervjuudest Piraadipartei aktivistidega on raskem esile tuua välja öeldud hinnanguid õppeprotsessi mõjust nende elule laiemalt. Rõhutatakse, et näiteks poliitikamehhanismidega tutvumine on eeldus edukale aktivismile: tuleb selgeks teha, mis tasanditel milliseid poliitilisi otsuseid vastu võetakse, kuidas tehakse lobitööd, kuidas luuakse valimisliite, kellega võiks luua koalitsioone, tutvutakse konkreetsete poliitikutega jms.

JAAAN: *Mind huvitab näiteks, kuidas asjad töötavad, millega paratamatult kaasneb see, et tihtipeale tuleb midagi lahti lammutada, ära lõhkuda. /.../ Kuidas näiteks tehakse seadusi, kui palju ma saan neisse sisse viia sõprade ja kogukonna häid muudatusi. /.../ Kohalikel [valimistel] tõesti mingite valimisliitudega koostööd teha, kasvõi sotsidega, kellega oli ka koos-olek, et saada teada, kuidas asjad toimuvad, kes ajab mida ja [saada] mingite nägudega tuttavaks.*

Piraadipartei aktivistid väärtustavad eelkõige otseselt poliitika kujundamisega seotud kompetentse ning õppimine leiab aset pigem kogemata teiste tegevuste kõrvalsaadusena³¹, ja sellega seoses arenevad üldised oskused ning sotsiaalne kapital.

Noorte õppimine erinevates keskkondades: täiskasvanute nägemused

Sarnaselt noortele näevad ka täiskasvanud, et noorteorganisatsioonides, osaluskogudes ja üleüldse noorsootöös osalemine annab noorele väärtuslikke kogemusi, oskusi, teadmisi ja tutvusi, mis erinevad formaalharidussüsteemis omandatavatest. Noorteorganisatsioonidest ja noorsootööst saadavates kogemustes nähakse head ettevalmistust, et tööturule siseneda ja aktiivselt ühiskonnaelus osaleda.

³¹ Cedefop (2003). *Glossary of key terms.*

Kohaliku tasandi ametnik Narvast: *Minu meelest on noorsootöö noorele inimesele suureks abiks, et ta saaks arendada oma oskuseid ja andeid, mida ühiskond ootab. Nii et ta saaks kokku pakkida teatud pagasi pakutud võimalustest. Kasutada neid võimalusi ja oskusi, et jõuda järgmisele tasemele, kust oleks juba lihtne teha edasist sammu: omandada elukutset või tööd.*

Organisatsioonides osalemist käsitletakse kui noore inimese võimalust omandada vastutamiskogemust, kinnistada katsetamisjulgust ning suurendada eneseusku, et tema tegudest midagi sõltub.

Noorteorganisatsiooni esindaja Tartust: *Eesmärgiks on see, et noored inimesed, kes on meie programmi läbinud, oleksid saanud vajalikud kogemused, oskused ja teadmised, et ühiskonnas mingisugust muutust ellu viia. Lisaks loodame, et nad saavad ka natukene inspiratsiooni selle tegemiseks ja ägeda kogukonna või hulga inimesi ja kontakte, millest võib hiljem kasu olla.*

Intervjueeritud hindasid kõrgelt noorteühenduste rolli platvormina, kus noored saavad erinevatel teemadel diskuteerida, nende arvamust kuulatakse ning neid ärgitatakse (ühiskondlikel) teemadel kaasa mõtlema ja osalema.

Riigikogu liige (EKRE): *Kõige hullem on apaatus, et mind ei huvita. Ma arvan, et peamine eesmärk noorte seas ongi kaasatõmbamine, et nad suudaksid ise diskuteerida, kaasa mõelda, argumenteerida, jälgida, mis ühiskonnas toimub ja sellest tulenevalt ise otsuseid langetada.*

Oluliseks peetakse ka töökogemust, mille noor võib saada noorteorganisatsioonis osaledes. Olukorras, mil esimese töökoha saamiseks eeldatakse varasemat kogemust, on organisatsioonides/projektides osalemine noorte jaoks tihipeale parim võimalus saada esimene töökogemus.

Noorteorganisatsiooni juht Tartust: *Klassikaline paradoks on ju, et ma tulen ülikoolist ja tahan minna tööle esimesse töökohta, aga selleks peab mul olema kogemus. Kuidas ma saan kogemust, kui lähen tööle esimest korda? Niimoodi, kui vastutan tudengiorganisatsioonis, vastutan tudengiaktiivsuse eest väljaspool ülikooli.*

Nii võib tõdeda, et noorte endi ja noortepoliitika kujundajate arvamused suures osas ühtivad – noorteorganisatsioonides või ka noorsootöös laiemalt osalemist interpreteeritakse kui olulist kogemust, mis aitab noortel kujuneda aktiivsemaks kodanikuks ning suurendab nende väljavaateid hilisemal karjäärikujundamisel.

Noorsootöö kui kaasamise kool

Rääkides mitteformaalsest õppimisest noorsootöö kontekstis, toovad noortepoliitika kujundajad korduvalt välja selle kaasavat iseloomu ning seda, et noortele antakse võimalus õppida, kuidas toimuvad poliitilised protsessid ja kuidas otsuste tegemisel kaasa rääkida kas kodaniku või teiste kodanike esindajana. Seejuures on eriti oluline, et noortele suunatud tegevuse abil on lihtsam saada sellist kogemust, kuivõrd noortele luuakse osaluseks erinevaid võimalusi: õpilasmavalitsustes, teistes esinduskogudes, poliitilistes noortekogudes ja ka apoliitilistes noorteorganisatsioonides.

Samamoodi nagu aktiivsed noored ise, rõhutavad ka täiskasvanud, et erinevad osalus kogud annavad noortele reaalse kogemuse, kuidas otsustusprotsessid toimuvad, nii et noorte teadmised demokraatlikest protsessidest ei jääks pelgalt teoreetilisteks.

Kohaliku tasandi poliitik Narvast: *Kui tuleme tagasi noortevolikogu näite juurde, siis seal me käime läbi kõik need [otsustusprotsessi] etapid. Näiteks noored tõstatavad küsimuse, et vabal ajal pole midagi teha. See on probleem. Noored koos poliitikutega*

*määratlevad sammud, mida tuleb ette võtta; seda kõike arutatakse volikogu tasemel. Pärast järgneb rakendamine. /.../ **Noortekeskuse ja noortevolikogu ajaloos on häid näiteid, kuidas kõik need etapid on läbi käidud ja probleemid lahendatud.***

Teiselt poolt rõhutatakse, et noorte juhendamisse tuleb panustada üksjagu aega ja energiat. Mida nooremad on osalejad, seda rohkem tuleb uuringus osalenute hinnangul neile tegevusi ja etappe selgitada.

Kohaliku tasandi poliitik Narvast: *Kuna esindajaid [noortevolikogusse] valivad koolides lapsed ise, oli eelmine noortevolikogu väga noor [12–16aastased]. Selge see, et noortekeskuse töötajatel oli tükk tegemist, et neid õpetada: mis on eesmärgid, mida nad võivad teha, millal oma suu lahti teha ja nii edasi. Lapsed ei ole sellega harjunud, eriti mitte sellises vanuses. Varem oli noortevolikogusid, mis olid ealise jaotuse poolest vanemad. Võib-olla oli siis lihtsam. Siiski, noortevolikogu juhendamine on üks noortekeskuse peamisi ülesandeid; seal on spetsiaalne inimene, kes vastutab noortevolikogu töö eest. Seega, jah, tööd tehakse kõvasti.*

Samas leitakse, et noored peaksid osalemist n-ö harjutama just kohalikul tasandil, sest sealsed probleemid on kodule lähemal ja kergemini hoomatavad, mistõttu noortel on lihtsam nende kohta infot koguda ja oma arvamust kujundada.

Kohaliku tasandi ametnik Tartust: *Ma arvan, et harjumuslik noorte arvamuse ärakuulamine on kohalikul tasandil märksa lihtsamalt tehtav kui riigi või Euroopa tasandil. Lihtsalt sellepärast, et mida suuremaks probleemid lähevad, seda rohkem eruditsiooni eeldab nende kohta arvamuse avaldamine.*

Mitteformaalse õppe ja noorte kaasamise alal kogenud intervjuueeritavad rõhutavad vajadust silmas pida, et

noorte esindusühingute ja -kogude puhul on tegu vabatahtliku tööga. Noored ei erine kuigivõrd teistest mittetulundusühingute esindajatest, kes üldjuhul ei ole bürokraatliku masinavärgiga harjunud ametnikud, vaid erinevate elualade inimesed, kes teevad oma vabatahtlikku tööd kõigi muude tegemiste kõrvalt ning kelle jaoks kaasamine on ühtlasi õppimine. Seetõttu on oluline läbi mõelda, kuidas noortele asju selgitada, kuidas neid kaasata ja kuidas nende arvamust küsida, nii et see neid kõnetaks ning motiveeriks kaasa lööma ja kaasa rääkima.

Noorteorganisatsiooni esindaja Tartust: *Noored on võib-olla enamasti nutikamad, kui me ise ette kujutame. Mul on tunne, et võib-olla me ei oska alati õigesti küsida noortelt mingisugust sisendit või nägemust. Küsime oma täiskasvanud inimeste sõnade ja lausestusega ja see võib-olla ei kõneta noori kõige lihtsamalt.*

Teisalt rõhutatakse, et aktiivsed noored on väga õppimisvõimelised, tuleb vaid lubada neil kogemustest õppida ning samal ajal neid suunata ja juhendada.

Kohaliku tasandi ametnik Narvast: *Nad võtavad uue kergesti omaks ja õpivad ruttu. Kogemuse puudumise tõttu on neil mõningaid tagasilööke, kuid seda saab vaevalt puuduseks nimetada. Nad lihtsalt ei saa mõningaid asju teha. Aga nad õpivad ruttu ja saavad kõigele pihta.*

Kas suunatud tegevus ja kaasamine on piisav?

Sageli rõhutatakse, et kogemus, mida noored saavad esinduskogudest ja noorteorganisatsioonidest, peab olema sisuline, ning et mitte igasugune osalemine ei aita võrdsel määral kaasa noore arengule. Esinduskogudes ja organisatsioonides osalemine muutub oluliseks õpirotsessiks vaid siis, kui noored saavad osaleda ühises diskussioonis ja otsuste kujundamisel ning neid ei kasutata lihtsalt „juhutööde“ tegemisel.

Riigikogu liige (EKRE): Antakse kolm kuud enne [valimisi] pastakad kätte ja öeldakse, et minge nüüd jagama, minge flaiereid jagama... aga **tegelikult see arendusprotsess, milleks peaks noorteühendus olema, on enamikul [erakondadel] täiesti olematu**. Seminarid [võiks olla], kohtumised ühiskonnategelastega – et noored ei oleks vaid kolm kuud enne valimisi pastakajagajad ja muul ajal nad kedagi ei huvitagi.

Poliitikakujundajad suhtuvad kohati kriitiliselt noortele osalemistingimuste loomisesse, kuivõrd võimalusi noorte sisuliseks arendamiseks ei kasutata piisavalt.

Kohaliku tasandi poliitik Tartust: *Meie komisjonide koosseis ei ole ju tegelikult rangelt määratletud. /.../ Olen mitu korda teinud ettepaneku linna tasemel, et näiteks kultuurikomisjoni koosseisu võiks ju määrata noortevolikogu esindaja. /.../ See annab noortevolikogule päris poliitikas osalemise kogemuse, kui nad saavad kuulata inimest, kes käib rääkimas linna asjadest.*

Samas ei saa öelda, et noored on alati otsustamisest eemale jäetud. Näiteks Tartu noortevolikogul on sõnaõiguslik liige Tartu linnavolikogus ja noorte esindaja käib ka komisjoni koosolekutel.

Samuti peetakse oluliseks, et noortele pakutavad võimalused oleksid mitte ainult sisukad, vaid ka noortele jõukohased. Uuringus osalenud rõhutavad vajadust läbi mõelda, kuidas anda noortele võimalus oma initsiatiivi rakendada, nii et nad saaksid järk-järgult olulisemates küsimustes täieõiguslikult kaasa rääkida, kui neil on kujunenud vajalik kompetents. Oluline roll on ka seadusliku raamistiku kujundamisel, mis toetaks noorte omaalgatuslikku tegevust.

Kohaliku tasandi ametnik Tartust: *Kui ma tohin natukene kiidelda, siis olen hästi uhke äsja kehtima hakanud õigusakti üle, et **meil on nüüd olemas selline aastaringne toetusliik nagu noorte***

omalgatusprojekti toetus: 14–18aastane noor saab reaalselt enda kätte raha, millega midagi teha. /.../ Näiteks kui on harjumus öelda, et „no muidugi me toetame alati noorte ideid – nad võivad teha mittetulundusühingu ja küsida raha“, siis tegelikkus on see, et **mittetulundusühingu tegemiseks ei saa ta olla väga noor, ja pealegi see hirmutab noore ära**, kui talle öeldakse, et vormista ühing.

Probleemina nähti ka seda, et kuigi aktivistidel ja noorteühendustel on olemas võimalused saada esimesi kogemusi väikeprojekte korraldades, ei ole neil piisavalt toetust edasiseks tõsisemaks tegevuseks. Noori tuleks enam juhendada, et nad jõuaksid noorteprojektidest laiema ühiskondliku mõjutamiseni.

Kohaliku tasandi poliitik Tartust: *Et ei oleks vaid väikeprojekte, mida taotleda. /.../ Need on head näpuharjutused, aga sealt edasi sa pead kohe muutuma nagu professionaaliks. Vaheetappi on liiga vähe.*

Kuigi mõnevõrra jääb noortepoliitika kujundajate toon patroniseerivaks, kõlab nende hinnangutes vajadus võtta suurem vastutus noorte arengu toetamiseks ja nende täieõiguslikuks kaasamiseks.

Kes ja miks jääb in- ja mitteformaalõppest kõrvale?

Intervjueeritud on arvamusel, et noorteorganisatsioonides osalevate noorte hulk on piiratud, mistõttu saab sellelaadseid kogemusi ja õpitavaid oskusi vaid väike osa noortest ning sageli jäävad pakutavatest võimalustest kõrvale just need, kellele oleks mitteformaalne õpe kõige vajalikum.

Riigikogu liige (RE): *Mind paneb natuke muretsema, et läbi aastate ma näen samu nägusid. /.../ Need edukad noored, kes praegu juhivad noorteorganisatsioone või mida iganes – nendel ei teki kunagi probleeme sellega, millest me enne rääkisime – et noortel on suur*

tööpuudus. Nad leiavad kindlasti mingi rakenduse. Pigem on omaette just vaiksed noored, kes ei ole võib-olla julgust saanud ... nemad [oleks vaja] välja tuua.

Osaluskogudes (nt noortevolikogud, üli-/õpilasesindused) osaleb kindel seltskond noori suure tõenäosusega põhjusel, et vaid väike hulk noori on poliitikast huvitatud (traditsioonilises mõttes) ning soovib noorte esinduskogudes osaleda.

Riigikogu liige (EKRE): *Ma arvan, et Eesti ei erine selles suhtes teistest riikidest, et kui sa mainid sõna poliitika mõnele 16–17aastasele, kes idee poolest peaks saama järgmistel valimistel hääletada, siis tal lähevad silmad peas pöörlema, et teda see ei huvita.*

Täiskasvanute nägemuses jääb osa noori kõrvale ka sellepärast, et osalemine eeldab lisaks huvile näiteks piisava aja ja võib-olla ka lisaressursside olemasolu. Nii ongi välja kujunenud, et kui keskkooliealised noored osalevad organisatsioonides ja huvihariduses suhteliselt aktiivselt, siis keskkoolieast välja jõudnud noored (üliõpilased ehk välja arvatud) jäävad mitteformaalõppest pigem kõrvale.

Kohaliku tasandi ametnik Narvast: **Vanemaid noori on raskem üritustele saada.** Neil ei ole ressurse, et teha mingeid lisaasju. /.../ Täiskasvanud noortel on hulk oma huvisid ja probleeme. Tavaliselt on neil töö või siis vastupidi, neil pole tööd, aga nad kasvatavad näiteks lapsi, on noored perekonnad. Neil pole lihtsalt selleks aega. Võib-olla sellepärast on see niisõ nii tühi ja **see grupp on otsuste tegemisse kõige vähem kaasatud.**

Mööda ei saa vaadata noorsootöös osalemise võimaluste ebahühtlasest geograafilisest jaotusest³². Mitmed intervjueritavad on mures, et noorte võimalused mitteformaalseks õppeks on erinevates Eesti piirkondades väga ebahühtlased. Tuuakse välja, et suhtumine noortesse ning neile enesearenguvõimaluste pakkumisse on omavalitsuseti väga

erinev, varieerudes spetsiaalsest noorte valdkonna arengukavast kuni pealiskaudse möönmiseni, et „põhimõtteliselt ju noored võiksid ka väljaspool kooli midagi teha“.

Riigikogu liige (EKRE): *Ma arvan, et on teatud piirkonnad – Tartu, Tallinn, Pärnu, mõned väiksed omavalitsused –, kus see on välja arenenud. Enamikus kohtades on aga ainukene tegevus kokkusaamine kohalikus nii-öelda kogukonnakeskuses, milleks on tihti kas baar või poetagune, ei ole pakutud võimalust ennast teostada kuskil mujal.*

Kuigi suuremates piirkondades, millena nimetati Tallinna, Tartut ja Pärnut, on noortele suunatud tegevus arenenud ning ka mõnes väiksemas omavalitsuses nähakse vaeva noortele eneseteostusvõimaluste pakkumisega, on olukord ebahühtlane ning eriti väiksemates piirkondades sõltub palju üksikisikute initsiatiivist³³. Kriitika all on tegevus sellistes omavalitsustes, kus ei keskenduta alati piisavalt noortele võimaluste loomisele või nende kaasamisele.

Riigitasandi ametnik: *Eestis ringi käies on mitmeid selliseid omavalitsusjuhte, et kui sa küsid, kas te noortega konsulteerite, siis nad ütlevad, et „Eee ... minu uks on lahti“. Jättes mainimata, et see uks on kolmandal korrusel kusagil ametiasutuses, kuhu saab sisse ainult läbipääsukaardiga. /.../ Aga kas te teete selleks midagi, et noored teaksid siia tulla? ... „Ei“ ... „Aga kui nad juhuslikult siia pääsevad, siis minu uks on lahti“. No see ei ole päris õige arusaam kaasamisest.*

Noortepoliitika kujundajate hinnangutes võiks eristada ühelt poolt põhjendatud muret noorte ebavõrdsete võimaluste pärast, aga teisalt ka traditsioonilist osaluse mõõtmiste najal tekkinud retoorikat, mis võimendab noorte kujutletavat passiivsust ja huvipuudust poliitika vastu, sest mõõtab vaid hääletamises ja ülalt-alla loodud organisatsioonides osalemist. Hiljutisem teaduskirjandus antud valdkonnas

³² Vt lähemalt artiklit Nugin, R. (samam kogumikus). Geograafiline aspekt mitteformaalses õppes.

³³ Ibid.

toob esile, et noorte osaluse instrumente peab muutma ning seda raamistavaid kontseptsioone laiendama³⁴. Osaluse liiga kitsas defineerimine näitab noori põhjendamatult apaatsetena, võrreldes nende tegevusega.

Kas formaalharidus jätab aega mitteformaalsele?

Tõstatus ka huvitav küsimus vastuolust formaalse ja mitteformaalse hariduse vahel ning tähelepanu juhiti asjaolule, et formaalharidus võtab noorte ajast nii suure osa, et neil jääb väga vähe aega mitteformaalseks õppeks ja ühiskondlikuks aktiivsuseks. Intervjueeritav, kes selle esile tõi, ei usu, et see muutuks senikaua, kuni noorsootöö valdkonda kuuluvaid tegevusi ei väärtustata formaalharidusega võrdsel määral.

Kohaliku tasandi poliitik Narvast: *Tõeline vastuolu on ühiskondliku aktiivsuse ja osaluse ootuste osas, kuna kool usub, et lapsed peaksid veetma koolis enamuse oma ajast – nii vabast kui ka mittevabast. /.../ See on nõiaring: lapsed veedavad kogu aja koolis, võimetud osalema ja olema ühiskondlikult aktiivsed. Siis nad lähevad ülikooli ja tööle, aga seal on kõik samamoodi. /.../ Selle asemel, et pakkuda õpilastele vabaks ajaks õppekaväliseid tegevusi, lisavad nad tunniplaani täiendavaid tunde!*

Samas leidub seisukohti, et just kool peaks täitma kandvat rolli noorte juhtimisel ühenduste ning esindus- ja osaluskoegade juurde ehk in- ja mitteformaalõppesse suunamisel, et ellu astuvaltel noortel poleks mitte üksnes hea kooliharidus, vaid nad oleksid võimelised ise valikuid tegema ja ühiskonnas aktiivselt osalema.

Riigikogu liige (EKRE): *Avalik sektor sõltub palju võimuinstitutsioonidest, ministeeriumist tervikuna, ministrist kõigepealt. Sinna alla jäävad*

noorteühendused ja noorteühenduste liidud. Ühendav lüli, mis peab neid kahte omavahel kokku viima, on ikkagi haridussüsteem ja koolid. Ma arvan, et kõige nõrgem positsioon ongi koolisüsteemis. Kool vahelülina ei täida tõelist eesmärki noorte harituse – mitte hariduse, vaid harituse – pakku-misel, et nad suudaksid leida justnimelt selle õige tee.

Kokkuvõte

Nii noored ise kui ka noortepoliitika kujundajad rõhutavad nii ülalt-alla kui alt-üles loodud organisatsioonides osalemise positiivset mõju kodanikuks kujunemisele, aga samuti karjäärivõimaluste suurendamisele. Intervjuudest tuleb esile, et organisatsioonides osaledes arenevad noortel konkreetsed oskused nagu projektitaotluse kirjutamine, strateegiline ja eelarveline planeerimine, väitlemine ja avalik esinemine. Samuti kujundab praktiline kogemus ühistegevuses koostööks vajalikke pädevusi nagu läbirääkimisoskusi, teiste motiveerimist ning vajadusel ka juhtimist ja juhendamist. Noored saavad paremini aru, kuidas toimivad ühiskondlikud institutsioonid ja millised on võimalused mõjutada poliitika kujundamist. Organisatsioonid toimivad sotsialiseerumisagentidena, mis muudavad noorte jaoks enesestmõistetavaks aktiivsema tegutsemise vastandatuna vaid kuulekale käsutäitmisele.

Olulisel kohal on noorte motiveeritus, mis kaasneb äratundmisega, et ühiskonnas on võimalik midagi ära teha, ja sellega seonduvalt pealehakkamise suurenemine. Lisaks erinevatele oskustele ja pädevustele kasvab sotsiaalne kapital, tekivad kontaktid erinevate inimestega, mis võivad edasisi tegevusi hõlbustada. Üldjoontes haakub see mitteformaalse hariduse mõju uurimuse tulemustega, mis näitavad, et noored arendavad organisatsioonides suhtlemisoskust ja paindlikku suhtumist, koostöövõimekust, enesekindlust ning teiste kultuuride

³⁴ Näiteks: Pontes, A. I., Henn, M. & Griffith, M. (2016). Assessing young people's political engagement: A critical and systematic literature review of the instruments used to measure political engagement. *International Politics Reviews* 4(2), lk 55–72.

mõistmist³⁵. Omaalgatuslikemates kooslustes õpitakse ehk eelkõige praktiliselt ühiskonnaelus kaasa lööma, aga samal ajal arenevad noorte üldised oskused, mis on vajalikud tööturul. Seda illustreerib eriti hästi Piraadipartei näide: aktivistid soovivad innukalt midagi poliitikas korda saata, samas on neil vaja arendada erinevaid oskusi ja sõlmida uusi tutvusi, et edukalt mõjutada ühiskondlikke otsuseid.

Samas toimub pädevuste omandamine siiski vaid kaasava juhendamise või noorte endi entusiastliku tegutsemise kaudu. Nagu rõhutavad noortepoliitika kujundajad, ei piisa sellest, kui „uks on lahti“, aga keegi noori ei kaasa, või kui noored oleks küll nagu kaasatud, aga neile on jäetud marginaalne roll, nii et neil on raske tajuda end looja või otsustajana. Soovitud tulemused jäävad puudulikuks, kui tegu on vaid osaluse simuleerimisega „pastakate ja flaierite jagajatena“.

Intervjueeritud noortepoliitika kujundajate nägemuses jääb liiga suur osa noortest kõrvale organisatsioonide ja osaluse kaudu toimuvast mitte- ja informaalsetest õppest. Kuigi need noored, kes juba käivad tööl ja kasvatavad lapsi, on ehk keskkooliõpilaste ja aktiivsete üliõpilastega võrreldes tõepoolest ühiskondlikult vähemaktiivsed, võimendab täiskasvanute negatiivsemat nägemust ka osaluse liialt kitsas defineerimine.

Kodanikuks olemine ei tähenda praegu enam ilmtingimata osalust valitsuse poolt pakutud tegevustes ja eneseväljendust organisatsioonides, vaid hõlmab ka kogukondlikes võrgustikes osalemist³⁶, samuti päevapoliitikaga kursis olemist ning vajadusel aktiveerumist kui tegu on teemaga,

mis puudutab³⁷. Kodanikuks olemine võib väljenduda meelelahutuslikes võrgustikes, kuivõrd vaba aja veetmine võib olla noortele vähemalt sama tähenduslik, kui töö ja karjääriga seonduv³⁸. Nii võiks öelda, et noored, kes ei ole poliitikakujundajate jaoks nähtavad, ei pruugi sugugi olla „vaiksed noored omaette“, vaid nende osalus ja informaalne õppimine loomuliku kõrval saadusena toimub lihtsalt keskkondades, mis jäävad kõrvale ametlikumatest õpikeskkondadest.

Tänapäevane osalus ning sellega kaasnev informaalne õppimine võib sageli olla fragmentaarne – noor võib kuuluda erinevatesse võrgustikesse, vahetada neid ja osaleda üsna harva, näiteks panustades valvekodanikuna³⁹ üksikutesse sündmustesse. Selline osalus võib toimuda keskkonnas, kus on ka täiskasvanud liikmeid, kes võivad (aga ei pruugi) toimida loomulike mentoritena. Samas võib olla tegu olukorraga, kus noored võiksid vajada väljaspoolset toetust. Kuivõrd lisaks reguleeritud noorsootööle võib seostada sellega tegevusi, mis vastavad samale põhimõttele, võiks noorte endi loodud „alt-üles“ keskkondi teadvustada noorsootöö osana. Lisaks mitmekülgse infrastruktuuri loomisele on olulised lihtsalt lõõgastumist pakuvad keskkonnad, kus noored võiksid end vabalt tunda. Noori võiks pigem toetada nende keskkondade loomisel (alt-üles), lisaks neile „valmis“ keskkonna pakkumisele (ülalt-alla), jättes neile võimalused oma tegevust ise korraldada. Oluline on, et noortele jääks võimalus tajuda end looja ja otsustajana.

Teisalt ei saa mööda vaadata tõsiasjast, et kõigil noortel ei ole võrdsed võimalused. Eraldi küsimus, mis küll ei leidnud pikemat käsitlust antud artiklis, aga mille võiks esile tuua olulise uurimisvaldkonnana tulevikus, on marginaliseerunud

³⁵ Souto-Otero, M., Ulicna, D., Schaepkens, L. & Bogner, V. (2013). *Study on the impact of Non-Formal Education in youth organisations on young people's employability*. European Youth Forum & Bath University/GHK Consulting. <https://www.jugendpolitikeneuropa.de/downloads/4-20-3299/ReportNFE.PRINT.pdf>.

³⁶ Bennett, Changing Citizenship in the Digital Age.

³⁷ Amnå, Active, passive and standby citizens.

³⁸ Riley, S., Morey, Y. & Griffin, C. (2010). The 'pleasure citizen': Analysing partying as a form of social and political participation. *Young 18*(1), lk 33–54.

³⁹ Amnå, Active, passive and standby citizens.

noored, kes vajaksid kõrgendatud tähelepanu. Nagu näitavad kogemused teistest riikidest, registreeruvad kursustele, mobiilsusprogrammidesse või laagritesse, mis on suunatud eelkõige hariduse, töö ja kogemusega noortele, pigem need noored, kellel ei ole suuri probleeme ja kes lihtsalt otsivad endale lisavõimalusi. Probleemsem ja passiivsem kildkond jääb sageli kõrvale ka siis, kui pakutav on suunatud just neile, rääkimata sellest, et nad ei ole aktiivsed organisatsioonides või üldistes noorsootöö suunatud tegevustes.

Kasutatud allikad

Amnå, E. (2013). Active, passive and standby citizens. Rmt: B. Küpper, A. Zick, P. Mompont-Gaillard, E. Amnå, M. Byram & A. B. Reinertsen (toim.). *The EWC Statement Series*, lk 17–21. Oslo: The European Wergeland Centre.

Bennett, W. L. (2008). Changing Citizenship in the Digital Age. Rmt: W. L. Bennett (toim.). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*, lk 1–24. The John D. and Catharine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press.

Bruce, S. & Yearley, S. (2006). *The SAGE Dictionary of Sociology*. London; Thousand Oaks: SAGE.

Cedefop (2003). *Glossary of key terms. Non-formal learning*. <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory/european-inventory-glossary>.

Cedefop (2008). *Glossary of key terms. Formal learning*. <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory/european-inventory-glossary>.

Euroopa Ühenduste Komisjon (2009). *Komisjoni teatis nõukogule, Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele. ELi noorsoostrategia: investeerimine ja mobiliseerimine. Uuendatud avatud koordineerimismeetod noortega seotud väljakutsete ja võimaluste tarvis*. Brüssel. 27.4.2009. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0200&from=EN>.

Euroopa Noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010-2018. https://www.entk.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_uuendatud_koostooramistik_2010-2018.pdf.

Hemerijck, A., Dråbing, V., Vis, B., Nelson, M., Soentken, M. (2013). *European Welfare State in Motion*, Neujobs Working Paper No. D5.2.

- Kiilakoski, T. (2015). Youth work and non-formal learning in Europe's education landscape and the call for a shift in education. Raport: *Youth work and non-formal learning in Europe's education landscape*, lk 26–38. Luxembourg: Publications Office of the European Union http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/youth-work-nonformal-learning_en.pdf.
- Kubow, P., Grossman, D. & Ninomiya, A. (2000). Multidimensional citizenship: Educational policy for the 21st century. Rmt: J. J. Cogan & R. Derricott (toim.). *Citizenship for the 21st Century: an international perspective on education*, lk 131–150. London: Kogan Page.
- Kuhnle, S. & Sander, A. (2010). The emergence of the western welfare state. Rmt: F. G. Castles, S. Leibfried, J. Lewis, H. Obinger & C. Pierson (toim.). *The Oxford Handbook of the Welfare State*, lk 61–80. Oxford: Oxford University Press.
- Macionis, J. J. & Gerber, L. M. (2010). *Sociology*. Toronto, Ontario: Pearson Education Canada.
- Malcolm, J., Hodgkinson, P. & Colley, H. (2003). The interrelationships between informal and formal learning. *Journal of Workplace Learning*, 15(7/8), lk 313–318.
- Marshall, T. H. (1964). *Class, citizenship, and social development: Essays of T. H. Marshall*. Westport, CT: Greenwood.
- Meighan, R. (2007). *The Sociology of Educating*. New York: Continuum.
- Nugin, R. (samas kogumikus). Geograafiline aspekt mitteformaalses õppes. *Noorteseire aastaraamat 2016*.
- Pontes, A.I., Henn, M. & Griffith, M. (2016). Assessing young people's political engagement: A critical and systematic literature review of the instruments used to measure political engagement. *International Politics Reviews* 4(2), lk 55–72.
- Riigi Teataja (2016). Noorsootöö seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016006?leiaKehtiv>.
- Riley, S., Morey, Y. & Griffin, C. (2010). The 'pleasure citizen': Analysing partying as a form of social and political participation. *Young* 18(1), lk 33–54.
- Souto-Otero, M., Ulicna, D., Schaepkens, L. & Bogner, V. (2013). *Study on the impact of Non-Formal Education in youth organisations on young people's employability*. European Youth Forum & Bath University/GHK Consulting. https://www.jugendpolitikineuropa.de/downloads/4-20-3299/Report-NFE_PRINT.pdf.
- Vihma, P. (2011). *Euroopa Noorte Eesti Büroo poolt rahastatud projektide kvalitatiivse uuringu raport*. Publitseerimata raport.
- * Selles peatükis on kasutatud Euroopa Liidu Horisont 2020 programmist rahastatud projekti „CATCH-EyoU – Kodanikuaktiivsuse kujundamine koos Euroopa noortega: poliitikad, praktikad, väljakutsed ja lahendused“ (www.catchyou.eu; grandi number 649538) raames kogutud andmeid. Kõik selles artiklis avaldatud seisukohad kuuluvad autoritele ning ei väljenda mingil viisil Euroopa Komisjoni ametlikke seisukohti. Autorid soovivad tänada professor Erik Amnåt Örebro Ülikoolist intellektuaalse panuse eest uuringumetoodika väljatöötamisel.

The background of the slide is a photograph of a person standing on a rocky, uneven shore. The person is wearing a dark jacket and light-colored pants. To the right of the person, there is a large, white, stylized outline of the number '5'. The entire image has a purple tint. In the top left corner, there is a white and grey diagonal graphic element.

**GEOGRAAFILINE
ASPEKT
MITTEFORMAALSES
ÕPPES, SH
NOORSOOTÖÖS**



GEOGRAAFILINE ASPEKT MITTEFORMAALSES ÕPPES, SH NOORSOOTÖÖS

Raili Nugin

Sissejuhatus

Regionaalareng ja maaelu on olnud viimastel aastakümnetel pidevas muutumises. Kasvav urbaniseerumine, erinevad reformid ning regionaalmajanduse ja haldusüksuste sage ümberstruktureerimine mõjutab ka noorte elu maal. Käesolev peatükk püüab osundada nende muutuste mõjule noorsootöös, peatudes põgusalt selle geograafilisel aspektil. On sümptomaatiline, et sageli räägitakse (nii meedias kui ka poliitilistes debattides) noortest ja nende probleemidest, pidades silmas eelkõige linnanoori. Ka noorsootöö hinnates ja arendades võib juhtuda, et keskendutakse linnanoorile ja nende vajadustele ning kahe silma vahele jäävad paljud aspektid, mis tulenevad väikekohtade eripäradest.

Antud peatüki eesmärk ongi avada neid tahke, mis aitavad mõista noorsootöö eripärasid maakohtades, ning juhtida tähelepanu asjaolule, et selle mitmekesised vormid teevad keerukaks töö kvaliteedi hindamise pelgalt statistiliste ja

struktuursete andmete põhjal (sealhulgas ka võrdluse noorsootööga linnas). Noorsootöö rahastuse osakaal munitsipaalelarves ning noorsootöötaja või noortekeskuse olemasolu ei pruugi olla piisav kvaliteedinäitaja. Nagu ka vastupidi: nende puudumine ei tähenda veel heal tasemel noorsootöö puudumist.

Peatükis käsitletakse väikekohtade eeliseid, kuid arutletakse ka selle üle, millised struktuuralsed probleemid võivad noorsootöös maakohtades tekkida. Selliste aspektidega on oluline arvestada nii noorsootöö kavandamisel kui ka noortepoliitikas, aga ka laiemalt regionaalpoliitika plaanimises.

Viimastel aastakümnetel on mujalgi maailmas väljendatud vajadust uurida postsotsialistlikku maaelu sügavamalt ja lähemalt, mõistmaks paremini maal elavate indiviidide igapäevaelu, nende tulevikuotsuste motiive ning hoiakuid tänapäeval¹. Uuringud on näidanud, et maaelu kontekst

¹ Shubin, S. (2006). The Changing Nature of Rurality and Rural Studies

on värvikalt mitmekesine ning selle analüüsimine argisituatsioonides annab uutest vaatenurkadest teadmisi, milline on noorte inimeste roll ja võimalused maaelus osaleda². Seejuures on selliste uuringute puhul oluline pöörata tähelepanu nii (a) struktuursetele aspektidele, (b) maaelu kuvandile kui ka (c) noorte igapäevaelupraktikatele.³ Alljärgnev kirjutis püüabki lähtuda neist piirjoontest. Selle esimeses osas vaadeldakse põgusalt maaelu kuvandit (b), aga ka protsesse, mis on mõjutanud Eesti maaelu arengut ning seeläbi noorte elu, püüdes seega valgustada maaelu struktureid aspekte makrotasandilt (a). Teises – analüüsisosas – näidatakse esmalt, kuidas koguti ja analüüsiti andmeid. Seejärel, analüüsides intervjuusid indiviidi perspektiivist, osundatakse, mismoodi need muutused on mõjutanud noorsootööd. See osa näitab, kuidas struktuurid eripärad ja maaelu kuvand mõjutavad rohujuuretasandit (a, b) ning mil moel kujundavad maaelu noorte ja noorsootöötajate igapäevapraktikad ja arusaamad oma tööst (c).

Maapiirkondade areng Eestis noorsootöö kontekstis

Maapiirkondadel on vastuoluline kuvand. Ühelt poolt kujutatakse neid kui idüllilisi kohti, kus on rahu ja vaikus, puhas loodus, väikesed kogukonnad, kes üksteist tunnevad, ning

in Russia, *Journal of Rural Studies*, 22, lk. 422–440; Gorlach, K., Lošt'ák, M. & Mooney, P. H. (2008). Agriculture, communities, and new social movements: East European ruralities in the process of restructuring. *Journal of Rural Studies*, 24, lk 161–171; Kay, R., Shubin, S. & Thelen, T. (2012). Rural realities in the post-socialist space. *Journal of Rural Studies*, 28, lk 55–62; Hörschelmann, K. (2002). History after the End: Post-Socialist Difference in a (Post) Modern World. *Transactions of the Institute of the British Geographers*, 27, lk 52–66.

² Nugin, R. & Trell, E.-M. (2015). (Re)-Searching Post-Socialist Rural Youth: Towards a Nuanced Understanding. Rmt: Allaste, A.-A., Tiidenberg, K. (toim.). "In search of..." *New Methodological Approaches to Youth research*, lk 258–281. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

³ Nugin & Trell, (Re)-Searching Post-Socialist Rural Youth; Halfacree, K. (2006). Rural Space: Constructing a Three-fold Architecture. Rmt: P. Cloke et al. (toim.). *Handbook of Rural Studies*, lk 44–62. London: Sage.

töökas rahvas⁴. Selle kõrval on aga levinud teine arusaam, mille järgi maaelanik⁵ on peamine kaotaja taasiseseisvunud Eesti siirdeajal⁶. Vahel kujutatakse maaelanikke koguni kui marginaalset ühiskonna osa, kes on oma probleemides ise süüdi ega tahagi eluga ise toime tulla⁷.

Maaelu on mõjutanud erinevad reformid (mis on kestnud vahelduvalt viimased 20 aastat), mille tagajärjed on nii mõneski kohas muutnud drastiliselt asula välisilmet ja demograafilist kooslust. Majanduse ümberstruktureerimine ja urbaniseerumine on ühelt poolt kiirendanud paljude piirkondade hääbumist, teisalt aga on tänu uute majandusvormide lisandumisele (ökotalud, agraar- ja matkaturismi levik) muutunud mitmed piirkonnad atraktiivsemaks kui enne. Seega on maapiirkondade kuvand kahetine: ühelt poolt negatiivne ja kaduv, teisalt positiivne ning eneseteostust pakkuv.

Ühiskonnas laiemalt levinud arusaamad maapiirkondadest aga mõjutavad nii noorsootöötajate soovi maale tööle tulla kui ka noorte endi soovi seal ennast arendada või selle kohaga oma tulevik siduda. Paljud noored ei soovigi elada paigas, mis nende (ja meedia) arvates on ajale jalgu jäänud, samas kui mitmed teised noored mõtestavad oma elu kogukondlike ja idülliliste väärtuste kaudu, mis samuti maaelu kuvandiga kaasas käivad. See suhtumine on oluline ka maanoorte osaluses kohalikus elus – nii noorsootöös kui

⁴ Nugin, R. (2014). 'I think that they should go. Let them see something.' The context of rural youth's out-migration in post-socialist Estonia. *Journal of Rural Studies*, 34, lk 51–64.

⁵ Siin ja edaspidi mõistetakse „maaelaniku“ all ühiskonnas levinud kuvandit, mida kasutatakse meedias ja igapäevasuhtluses. Akadeemilises kirjanduses on maapiirkondade defineerimiseks loodud palju erinevaid mõõdikuid, kuid mitmed neist on üksteisele vastukäivad. Maaelu ja maaelaniku sotsiaalse konstruktsiooni kohta loe lähemalt R. Värnik et al. (2011) Maa, maalisus ja maapiirkonnad. Rmt: R. Värnik (toim.). *Maaelu arengu aruanne 2011*, lk 5–31. Tartu: Eesti Maaülikool.

⁶ Kay, R. et al., Rural realities in the post-socialist space, lk 55; Trell, E.-M., Hoven, B. ja Huigen, P. (2012). 'It's good to live in Järva-Jaani but we can't stay here': Youth and belonging in rural Estonia. *Journal of Rural Studies* 28, lk 139–148.

⁷ Annist, A. (2011). *Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskuskülas*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus; Nugin, R. 'I think they should go.'

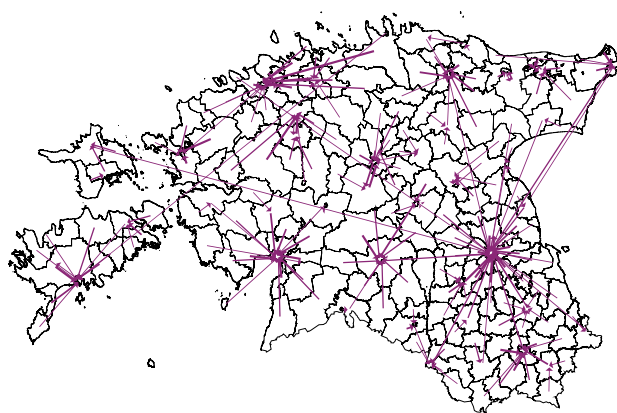
ka näiteks koolivaliku otsustamisel. Mõistagi mängivad siin rolli struktuursed põhjused (bussiliinide või haridusasutuste olemasolu, kaubandusvõrgu lähedus), ent ka taristu ülalpidamine sõltub inimeste olemasolust ja nende soovist taristut kasutada. Teisisõnu on kultuuriline arusaam maakohade renomeest sama oluline kui bussiliinide olemasolu või postkontori kasutatavus, sest need on omavahel sõltuvuses.

Oluline aspekt maanoorte elu kontekstis on ka Eesti demograafiline ja halduslik areng. Ligi kolmandik Eesti elanikkonnast elab pealinnas ning üle 60% rahvuslikust koguproduktist toodetakse Tallinnas ja selle ümbruses. Kui välja arvata piirkonnad suuremate linnade (Tallinn, Tartu, Pärnu) ümbruses, on kõigis maaregioonides elanikkond vähenenud. Eestis pole haruldased linnad, mille elanike arv küünib vaid tuhandeni. Paljudes kohtades võib ka ühe pere kolimine maale või maalt ära tähendada suuri protsentuaalseid muutusi vallaeelarves või kooliõpilaste arvus. Lisaks mõjutab maapiirkondi ja sealsete koolide käekäiku asjaolu, et ligi pooled maanoored õpivad gümnaasiumiastmes kusagil linnas. Tervelt 38% noori käib gümnaasiumis väljaspool oma koduvalda ka siis, kui vallas on samuti gümnaasium olemas⁸.

Märkimisväärne pendelränne toimub nii töötamise, õppimise kui ka huvitegevuse eesmärgil⁹. Seejuures huvitegevuse ja hariduse eesmärgil rändajad on nõus ette võtma märksa pikemaid retki kui teiste kategooriate esindajad. Selles kontekstis on huvitav vaadata joonist 1 huviringide pendelrände kohta. Näeme, et huviringides käimise nimel ei kokkuta isegi Narva–Tartu vahemaa ees, kuigi enamik pendeldamist huviringides käimiseks jääb siiski lähemale. Sellegipoolest sõidetakse ka kümnete kilomeetrite kauguselt tõmbekeskustesse, et huviringides käia.

⁸ Ahas, R., Silm, S., Leetmaa, K., Tammaru, T., Saluveer, E., Järv, O., Aasa, A., Tiru, M. (2010). *Regionaalne Pendelrändeuuring*. Tallinn: Eesti Siseministeerium. http://www.siseministeerium.ee/public/Pendelrandeuuringu_luhikokkuvote.pdf.

⁹ Ernst & Young (2016). *Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöös*. Uuringu lõpparuanne. Veebipublikatsioon: https://www.hm.ee/sites/default/files/ey_entk_lopparuanne.pdf.

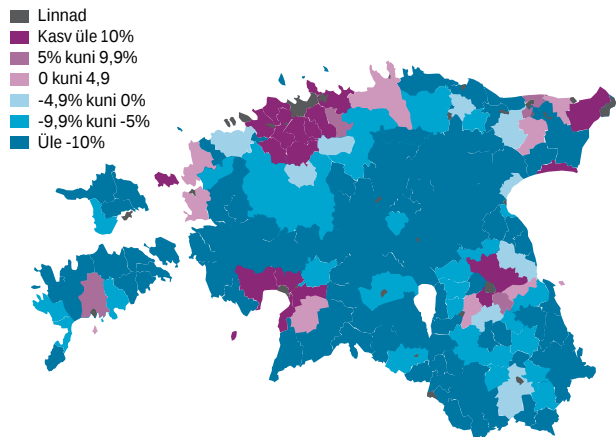


Joonis 1. Graafik noorte huvikoolides käimise kohta. Allikas: Ernst & Young, 2016.

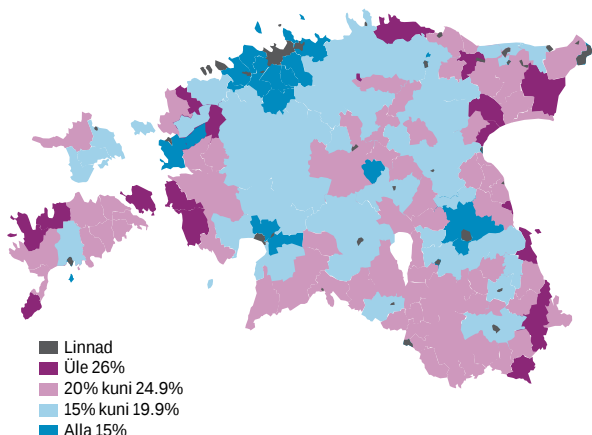
Demograafiliste muutuste seisukohalt on oluline ka sündimusega seonduv. Kui 1988. a sündis aastas 25 060 last, siis 1998 oli sünde vaid 12 167 – ligi poole vähem. Nüüdseks on sündide arv siiski veidi tõusnud (2015 sündis lapsi 13 907)¹⁰. Seega näeme praegu maapiirkondades drastilist noorte arvu vähenemist ka selle tõttu, et demograafiliselt on tegu väikesearvuliste kohortidega (üle-eestiliselt). Lisaks sellele on viimastel aastakümnetel toimunud ulatuslik urbaniseerumine, mis on mõjutanud pea kõiki Eesti maapiirkondi, välja arvatud suurte linnade lähedasi regioone.

Jooniselt 2 näeme, et käesoleval sajandil on rahvaarv kasvanud 5–10% peamiselt vaid Tallinna, Tartu, Narva, Kuressaare ja Pärnu ümbruskonnas, samas kui suures osas ülejäänud Eestis on rahvaarv kahanenud üle 10%. Linnadesse on kolunud kõigi eagruppide esindajaid, ent enim siiski nooremaid – jooniselt 3 näeme, et linnade ja nende ümbruskondade elanikkond on noorem kui maapiirkondades. Eriti kõrge (üle 20%) on üle 65aastaste osakaal Lõuna- ja Kagu-Eestis ning suuremal osal Saaremaal.

¹⁰ Siin ja edaspidi pärinevad statistilised andmed Eesti Statistikaameti kodulehelt (www.stat.ee), kui ei ole viidatud teisiti.



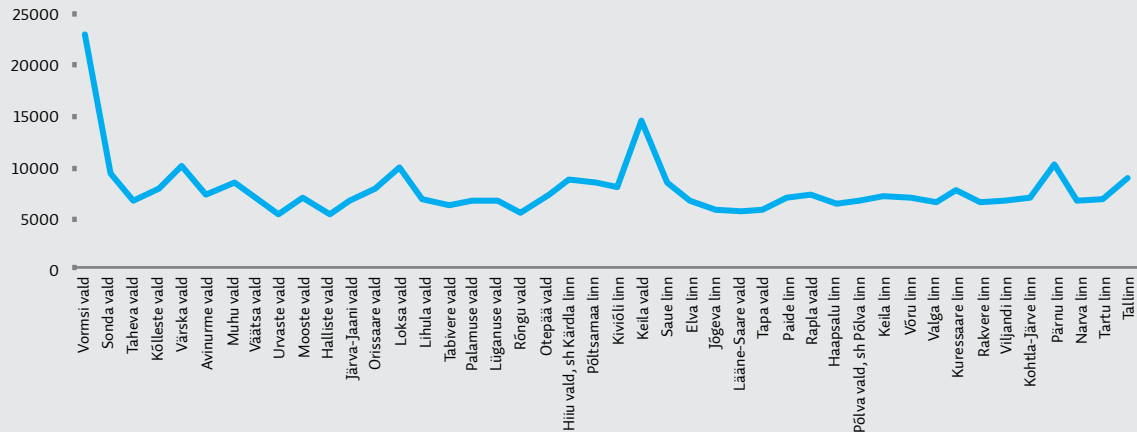
Joonis 2. Rahvaarvu muutus valdades 2000–2010. Allikas: Maaelu arengu aruanne, 2011 (toim. R. Värnik)



Joonis 3. Üle 65aastaste elanike osakaal valdades. Allikas: Maaelu arengu aruanne, 2011 (toim. R. Värnik)

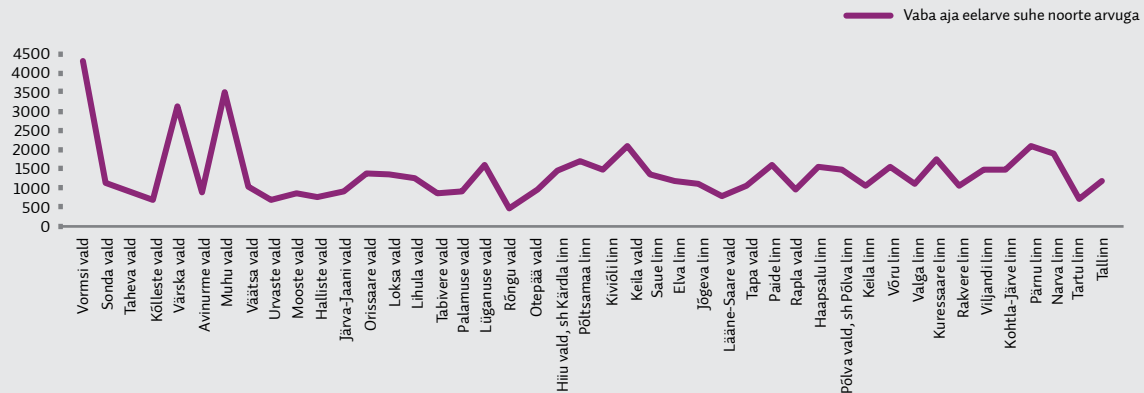
Rääkides noorsootööst, ei saa jätta mainimata finantsilist aspekti: eelarveliselt on kohtadel erinevad võimalused. Kui vaadata kirvemeetodi abil munitsipaalearve ja noorte arvu suhet (jagades üldeelarve noorte arvuga, vt joonis 4), siis ei saa teha üldistust – mida suurem omavalitsusüksus, seda suurem eelarve noore kohta.

Kitsendades eelarvemahtu ja võttes arvesse vaid kulutusi vaba aja eelarvereal (sinna alla käivad noortekeskuste, muusikakoolide, huviringide jt noortega seonduvad kulud, aga ka üldisemad kulud spordile, muuseumitele, seltsitegevusele, muinsuskaitsele jms, vt joonis 5), näeme, et siingi ei paista drastilist erinevust väikeste ja suurte omavalitsuste vahel. Pigem on väiksematel omavalitsustel erinevad võimalused kulutada raha noortetevustele. Nii näiteks on Muhu, Vormsi ja Värski omavalitsustes noortele ja kultuurile kulutatav eelarveosa märgatavalt suurema osakaaluga kui Tallinnas või Tartus. Nagu alljärgnevas analüüsis osas aga näidatakse, pole antud arvud noorsootöö kontekstis kuigi informatiivsed. Pelgalt vahenditest ju ei piisa, et hea noorsootöö nooreni jõuaks. Nii nagu ei pruugi ka eelarveliste vahendite puudumine tähendada noorsootöö puudumist või vähest kättesaadavust.



Joonis 4. Eelarve suurus ühe noore kohta erinevates Eesti omavalitsustes, eurodes.

Allikas: Eesti Statistikaamet ja Rahandusministeerium.



Joonis 5. Vabaja tegevustele ettenähtud eelarvete suurus ühe noore kohta erinevates Eesti omavalitsustes, eurodes.

Allikas: Eesti Statistikaamet ja Rahandusministeerium.

Senised uuringud on näidanud, et olenemata huvitegevuse tüübist, on need noored, kes osalevad huvitegevustes või noorsootöös, nende tegevustega valdavalt kas väga rahul või rahul¹¹. Samas on tuvastatud, et mitmes maakonnas leiab murettekitav hulk noori, et nende kodukohas pole piisavalt võimalusi sisukalt vaba aega veeta (Ida-Virumaal 17%, Lääne-Virumaal 15% ja Valgamaal 14%, *ibid.*), ning et suuremate linnade noorte seas on need arvud väiksemad.

Andmed ja analüüsimeetod

Artikkel põhineb erinevatel uuringutel, milles autor on osalenud või mida ise läbi viinud. Andmed põhinevad 2010–2014 tehtud välitöödel Eesti maakohtades (Ida-Virumaal¹², Harjumaal, Jõgevamaal ja Võrumaal), mille käigus tehti kvalitatiivseid süvaintervjuusid nii noortega (N=69) kui ka noorsootöötajate ja teiste võtmeisikutega (õpetajad, treenerid, huvijuhid, lapsevanemad, munitsipaalametnikud jt, N=14) noorte elus. Intervjuud olid poolstruktureeritud ning kestsid poolest tunnist kuni kahe tunnini. Uurimuse eesmärk oli võimalikult palju teada saada maaelu kohta indiviidi lähtekohast, maal elamise positiivsetest ja negatiivsetest külgedest, keskendudes noorte elule. Küsimused hõlmasid nii noorte olevikku kui ka tulevikku ning nende eesmärk oli paremini mõista struktureeritud mõjusid väikestele kohtadele ja üksikindiviididele rohujuuretasandil. Analüüsis osas kasutatud intervjuutsitaatides on anonüümsuse huvides informantide nimed muudetud.

Põgusalt on peatükis kasutatud ka andmeid MYPLACE¹³ uuringu raames toimunud osalusvaatlusest, mil jälgiti aasta jooksul ühe valla noortevolikogu tegemisi, osaledes üritustel

¹¹ Ernst & Young, 2016.

¹² Kolm välitööd Ida-Virumaal on läbi viidud Eesti Rahva Muuseumi välitööde raames ning intervjuud läbi viidud koostöös Jaanika Jaanitsaga.

¹³ Euroopa Komisjoni 7. raamprogrammi projekt Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement (Mälu, noored, poliitiline pärand ja kodanikuaktiivsus).

ja koosolekutel, ning selle käigus tehti ka viis süvaintervjuud. Intervjuud salvestati ja transkribeeriti ning analüüsiti käesoleva artikli jaoks, kasutades sisu- ja teemaanalüüsi meetodit. Selle meetodi käigus eristatakse teemad, mis uurijale huvi pakuvad, ning märgitakse intervjuudes kohad, mis käsitlevad vastavaid teemasid. Järgmises etapis kodeeritakse tekst lähtuvalt selle sisust, andes selle osadele nimetuse (ehk koodi), mis kirjeldab intervjuueeritava mõtet. Seejärel grupeeritakse sarnaseid mõtteid kajastavad koodid suuremate kategooriate alla, aidates nii teemadele struktuurselt läheneda.

Noorsootöö maapiirkondades

Kuigi noorsootöö on riiklikult reguleeritud, on selle juriidiline ja sisuline vorm mitmekesine kõikjal Eestis, nii ka väikestes maakohtades. Mõnel pool tegeleb noortega mõni aktiivne vabatahtlik külaseltsist MTÜ raames, teises kohas on noorte peamised kogunemispäigad kooli juures tegutsevad ringid, kolmandas paigas tegutseb noortekeskus. Noorsootöö on paindlik, lähtudes konkreetse koha eripärast, vajadustest ja inimressursist. Kohati on aktiivsed noored haaratud peamiselt spordist, mujal on populaarne näitlemine, filmide vääntamine ja fotojaht. Leidub ka kohti, kus tegutsevad nii huviringid kui ka noortekeskus, lisaks veel noortevolikogu või mõni MTÜ, ning noortel on võimalik tegeleda huvialadega laiall spektril.

Sellegipoolest on paljudele väikestele kohtadele omane noorsootöö praeguste vormide hiljutine teke (käesoleval sajandil). Suur osa noorsootööst sõltub inimressursist: kui heatahtlikud ja noorte võimalusi toetavad on vallajuhid, kuivõrd leidub vabatahtlikke, kes noortega tegelevad jne.

Alljärgnevalt vaatlen mõningaid noorsootöö aspekte läbi kohalike silmade, juhtides tähelepanu noorsootöö teatud külgedele, mis aktualiseeruvad just maapiirkondades. Keskendun peamiselt asjaoludele, mis võivad tekitada

regioonides probleeme noorsootöös. See ei tähenda, et need probleemid oleksid valdavad ja esineksid kõigis omavalitsustes. Ka ei tähenda see sugugi, et noorsootöö oleks probleemataoline kõikjal väikestes munitsipaalüksustes. Pigem vastupidi – väga paljudes kohtades on toimiv ja aktiivne noorsootöö, mis pakub rahulolu nii noortele kui ka nendega tegelevatele täiskasvanutele.

„Augud“ noorsootöös

1990. aastatel lagunesid senised noorsootööga seotud struktuurid ja valdkond muutus detsentraliseerituks. Taasiseseisvumise segastel algusaegadel valitses noorsootöös – nagu paljudes teisteski valdkondades – paras segadus¹⁴. Tuli hakata uut üles ehitama, see aga võttis aega. Kuna puudus tsentraliseeritud juhtimine, toimusid protsessid kohtadel erineva tempoga. Osas maapiirkondades polnud taasiseseisvumise esimesel kümnendil hästitoimivat ja reguleeritud noorsootööd. Harjumaa ühe kultuurimaja juhataja rääkis:

Kadri (sünd. 1964): Seal on see lugu, et noortetööd ei ole olnud, ma pakun välja, kakskümmend aastat, mis tähendab, et pealekasvanud põlvkond ei tee mitte midagi. Need, kes on tahtnud teha, need on ära läinud. See vanus, kes sind täna huvitab, need londitavad niisama. Mingit erilist varianti ma ei näe selle tõkestamiseks, kui ainult see, et sa hakkad esimesest klassist peale kasvatama. Täna on niimoodi, et koolis on pisut üle üheksakümne lapse ja nendest seitsmeteist tegeleb näitlemisega. Seal on kaks kõvemat ringi – üks on teatriring, teine on pingpong. Nii et lapsed jagunevadki nõnda, et kes mängivad pinksi ja kes mängivad teatrit, mõned mängivad pinksi JA

teevad teatrit ning mõned ei tee mitte midagi. (naer)
*Nii ongi!*¹⁵.

Sarnaseid kirjeldusi võis kohata teistegi maapiirkondade noorte kohta – paljudes kohtades mainiti, et noored kas rabavad mitmel rindel või ei tegele (täiskasvanute hinnangul) mitte millegagi. Mitme noorsootöötaja hinnangul oli sellise tegevusetuse põhjuseks nn „auk“ institutsionaalse noorsootöö järjepidevuses, aga ka tegevuste piiratus (aktiivsel noorel oli valida vaid pingongi ja näitlemise vahel). Ehkki nii mõneski väikeses munitsipaalüksuses on huvitegevus mitmekesine, on valik paratamatult limiteeritud.

Kuvand mitemidagitegevatest noortest

Selline arusaam maanoortest (või üldse noortest), kes „ei tee midagi“ pole tingimata Eesti-keskne¹⁶. Ka linnades leidub noori, kes ei käi huviringides ega noortekeskustes. Erinevus peitub ehk selles, et maapiirkondade noortel on vähem ka muid vaba aja veetmise paiku. Kuna ühist avalikku ruumi maapiirkondadesnapib, hõlvatakse kohti, mis on ette nähtud mõneks muuks otstarbeks. Levinud näide on siin bussipeatused:

Eva (1988): ... nad passivad seal üle tee bussijaamas. Siia ei tule, ma olen isegi kutsumas käinud, et mul on teile täna film, tasuta popkorn on ka... Keegi ei tule.

Ehkki ka linnanoored löövad pargipinkidel või bussipeatustes aega surnuks, on väikeste kohtade puhul selline avaliku ruumi hõivamine märksa enam pildis ning kuvand (Kadri sõnu kasutades) „londitavatest“ noortest on kerge tekkima. Pahatihti võib väheste tegevuste põhjus olla ka täiskasvanute eelarvamus või soovimatus proovida noori kaasata

¹⁴ Taru, M., Pilve, E., Kaasik, P. (2015). Noorsootöö Eestis 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni. Ajalooline ülevaade. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus. <https://www.entk.ee/sites/default/files/Noorsootoo%20Eestis.pdf>.

¹⁵ Teksti parema loetavuse huvides on intervjuutsitaadid keeletoi-metatud lähtudes põhimõttest, et kõneleja mõte ega sõnakasutus ei muutuks.

¹⁶ Haartsen, T. ja Strijker, D. (2010). Rural Youth Culture: Keten in the Netherlands. *Journal of Rural Studies*, 26, lk 163–172.

pärast esimese kutse ebaõnnestumist. Seega levib sama-sugune suhtumine ka noorte seas: paljudelt maanoortelt saab kodukoha tegevuste kohta küsides vastuse „Siin pole ju midagi teha“, „Siin pole ju kusagile minna“ vms. Sageli on neil puhkudel tegu pigem kuvandiga maaelust (*siinsed noored ei tee midagi või siin polegi midagi teha*), mille noored on omaks võtnud ja kasutavad igapäevaelu mõtestamisel (ja lahkumisplaanide haudumisel). Ometi on neis kohtades ka teisi noori, kes õhinal ütlevad, et „maal on alati midagi teha“.

Uuringute kohaselt¹⁷ on lõviosa noori, kes osalevad huvi-tegevuses, sellega pigem rahul või väga rahul, sõltumata ringide geograafilisest asukohast. Seega on „londitavate noorte“ puhul suuresti tegemist konstruktsiooniga, mis maakotades on nende väiksuse tõttu lihtsalt silmatorkavam kui linnades.

Huvikoolid, keskused ja MTÜd: noorsootöö erinevad vormid

Nagu öeldud, on väikestes munitsipaalüksustes aasta-aastalt üha enam loodud ametikohti ja noortekeskusi, mis varem puudusid, sest on teadvustatud vajadust koordineerida noorte tegevusi. Kui eelnevalt mainitud Harjumaa väikeasulas tegutses noorte jaoks vaid kaks ringi, siis ühes Ida-Virumaa vallas oli noortega tegeleja ametikoha loomise ajal tegelikult üsna palju tegevusi:

Mari-Liis (1969): Minu ametikoht loodigi osaliselt sel-lepärast, et noorsootöö on meil natukene tahaplaanile jäänud. Noortekeskust meil ei ole, see on nüüd plaanis kindlasti sügisel käivitada. Siiaamaani on töö noortega olnud mittetulundusühingute tasemel. Ütleme, et XX on hästi korralik spordihooned, kus noored saavad spordiga tegeleda. /.../ Siin on muusikakool, kunstikool ja huviringid, rulapark, tennise- ja korvpalliväljakud,

aga sellist juhendatud tegevust on suvel vähevõitu. Sellega me nüüd hakkamegi intensiivsemalt tegelema, et noorte vaba aega sisustada.

Paljud sama valla noored tõdesid intervjuudes siiski, et vallas on igav ning eriti midagi teha pole. Noortekeskuse vajadust mainisid paljud, sest mitme noore jaoks polnud oluline mitte mingi konkreetse oskuse omandamine, vaid niisama ajaveetmine koos eakaaslastega. Teisisõnu, nende jaoks oli oluline just noorsootöö informaalne õppe pool.

Ka teistes omavalitsuses oli loodud erinevaid mittetulundusühinguid, kes erinevatest finantsallikatest raha taotledes korraldasid erinevaid ettevõtmisi – filmitegemisi, ekskursioone ja noortevahetusi. Nende ühingute eesotsas olid hakkajad täiskasvanud, kes koondasid enda ümber aktiivseid noori. Üks eestvedaja avaldas arvamust, et noortekeskused kui sellised polegi tegelikult kuigivõrd efektiivsed, viidates asjaolule, et mittetulundusühingud suudavad nende eesmäärke sama hästi täita:

Marika (1983): Meie vallas pole palgalist noorsootöö-tajat. Mina teen ka vabatahtlikult. Mina isiklikult ei poolda seda noortekeskuste versiooni. Need on veidi devalveerunud. Neid on liiga palju, nad teevad noorte eest palju ära. Käivadki probleemsed noored, kes muud teha ei taha, mängivad oma arvutimänge ja kobivad koju. Ma olen kõrvalt näinud päris paljusid noortekeskuseid ega leia, et sel oleks mõtet. Hoida keskust lahti, ruume kütta, palka maksta. Rahasid ju väikevaldades kuskil ei ole. Kui palju seal noori üldse käiks. Pigem olla ikka tegevuskeskne. Teen üritusi, millest saavad osa kõik. Mitte et ma hoian elus keha, millest saavad osa ainult mõned. Koostööd tuleb teha. Ruume võime kasutada iga kell. Mulle meeldivad meie noored, nad on lahedad kujud.

Selles vallas olid tegelikult kultuurimajas olemas ka ruumid, mis olid ette nähtud noortekeskuse jaoks. Ometi ei olnud vallas huvi noortekeskuse loomiseks – tööle polnud kedagi

¹⁷ Ernst & Young (2016).

palgatud ning remonditud ruumid seisis lukus. Samas kinnitas Marika, et hoolimata keskuse puudumisest on noortel tegelikult palju tegevusi ning võimalusi, kohati isegi rohkem kui kohtades, kus on avatud noortekeskus omaette ruumides. Tõepoolest, kohalikud noored olid hõivatud erinevate noortevahetuse projektidega, korraldasid kohapeal laatu, noortelaagreid jne. See näide illustreerib, et väikestes kohtades kohalikke olusid tundvad inimesed ei pruugigi tunda vajadust noortekeskuse järgi ning nad loovad paindlikult – vastavalt noorte vajadustele ja täiskasvanute võimalustele – noorsootöö vorme, mis on asjaosaliste endi arvates efektiivsemad.

Ruumid on, inimest pole? Inimesed on, ruume pole? Inimressursi tähtsus

Nii mõneski kohas oli ette tulnud, et noortekeskuse ruumid olid valminud, kuid ei leitud inimest, kes oleks noorsootööd koordineerinud. Ühes Jõgevamaa vallas oli keskuse ruumidesse palgatud kultuurimaja koristaja, kes avas noortele ukse ning vaatas, et „*asjad oleksid paigal*“ (Elo, 1964). Peagi leidis aga üks aktiivne kohalik noor, kes hakkas seal ise noorsootööga tegelema ning muutis keskuse kohalikke noori koondavaks sõlmpunktiks.

Isereguleeruv ruumidekasutus ei toimunud aga igal pool nõnda sujuvalt. Nii rääkis Harjumaa kultuurijuhataja Kadri:

... See oli välja ehitatud ja seal oli proovitud. Ükskord oli antud lihtsalt noortele võti, et käige ja olge seal... siis poole aasta pärast tehti kapremont, isegi ühe korra hoiti ära tulekahju. (naer) Siis võeti sinna tööle üks (naer) kooliõpetaja, kellele öeldi, et pane see kõik käima, ja talle maksti neli tuhat krooni. Tema andis koolis oma tunde ja sai veel neli tuhat krooni palka juurde (naer) ja temal oli kõik õudsalt hästi, aga seal nagu ei toimunud midagi. Siis läks õudseks kisaks selle noortekeskusega ja see pandi rahvamaja alla. See oli ka üks põhjus, miks rahvamaja juhataja ära läks, sest ta ütles, et tema siukse nonsensiga ei tegele.

See näitab, et struktuuriliste meetmete olemasolu (koht ja palk) ei taga veel sujuvat noorsootööd, sest hakkajaid inimesi napib. Samas ei takista struktuuriliste ressursside puudumine vallas noorte mistahes vaba aja tegevust.

Ühes Võrumaa külas, millest jääb vallakeskus kaugemale, käivad noored koos kiriku juures. Tegu on vaid kümnekond aastat vana kogudusega, mis käis algul koos koguduse eestvõtja juures, alles hiljem saadi suuremad ruumid. Kuna eestvedaja peres kasvasid ka noored, hakati mõtlema tegevusi sellelegi eagrupile. Praegu on üks nendest noortest ise see, kes juhib noorte tegevusi. Reedeõhtuti istutakse koos ja vesteldakse, mõnikord käiakse matkadel ja korraldatakse muudki üritusi. Reedeõhtustel istumistel kõneleb sageli üks lähedalasuvast linnas elav välismaalane, kes püüab noortele rääkida ka religioonist. Ülejäänud õhtutel juhivad vestlusringi kogudusejuhi noor tütar, kes vastas küsimusele, mis teemadel kõneldakse, nii:

Veronika (1997): Ma ei ole veel nii julge, et kohe nendega jumalast hakata rääkima, aga nüüd ma olen juba hakanud julgust võtma, nii et ... ma arenen selle koha pealt.

Teisisõnu oli organisatsiooni iseloom küll eelkõige kristlik, ent neil teemadel alati ei räägitud ning eesmärk oli pigem niisama koos viibida. Sama kinnitas Merilyn (1995), kes käib reedeõhtuti kirikus:

Otseselt siin midagi väga suurt ei toimu. Igal reedel on kirikus mingi noorte õhtu või midagi, kus ma niisama vahepeal käin. Ma ei ole väga usklik, aga seal saan sõpradega kokku ja ...

Seega koondas kirik ka noori, kes käisid kohal peamiselt selleks, et sõpradega kohtuda, ehkki ise polnud kuigi usklikud.

„Hästi vahva oli“ ehk noorsootöö erinevate katuste all

Noorte kooskäämist mõne katusorganisatsiooni all, mille otsene tegevussuund muutus kooskäijate jaoks sekundaarseks, võis märgata mujalgi: näiteks ühe valla noortevolikogu tegevust jälgides. Kui üldjoontes on noortevolikogud ellu kutsutud, et aidata noortel kaasa rääkida munitsipaalarengus ning tõsta nende osalust ühiskondlikus elus, siis uuritud valla noortevolikogu eesmärgid hajusid märksa kaugemale. Organisatsiooni korraldatud üritused hõlmasid peamiselt vaba aja veetmise erinevaid vorme (spordivõistlused, laadad, matkad, vabaõhuüritused, koolitused) ning osalus vallavolikogu tegemistes oli marginaalne. Üks noortevolikogu aktivist vastas küsimusele, mis on olnud organisatsiooni tegemistes seni kõige meeldejäävam, nii:

Tarmo (1992): Matkaprojekt on võibolla kõige ereda-malt meeles. See oli siuke vahva, seal oli alati tegevust ja hästi palju süüa, lõbus oli vestelda. Vahva oli, käisime matkamas ja tegime mingit fotojahti.

Samasuguseid vastuseid oli teisigi. Noored rõhutasid, et nende peamine eesmärk organisatsioonis kaasa lüües on olla osa mingist kogukonnast, võimalus korraldada üritusi, õppida meeskonnatööd ning ennast teostada, ületades erinevaid väljakutseid. See näitab, et noored vajavad mitteformaalset õpet. Kui väikeses kohas tekib mingi organisatsioon või kooslus, mis seda võimaldab, siis toimib see noorsootöös katusena mitme eesmärgi kohal. Ehkki ka suuremates linnades täidavad organisatsioonid ja huviringid mitmeid funktsioone (ka sealsed kirikukogudused toimivad sotsialiseerumispäigana ja noortevolikogud pakuvad vaba aja veetmise viise), on linnades fookus suunatud sageli rohkem põhitegevusele. Linnades koonduvad ühendustesse noored, kes soovivad tegeleda just konkreetse tegevusega, mida see ühendus pakub, samas kui väiksemates munitsipaalüksustes on osalusvalikuid paratamatult vähem.

Noorsootöö hajusus ja noorsootöötaja killustatus

Kui kirikukogudusel, MTÜdel ja noortevolikogudel on teatud tegevusfookus, mille raames on koondunud erinevad sotsialiseerumismvormid, siis noortekeskuste aluspõhimõte on olla piirkonna nn multikeskus. Seega noortekeskustes pole ühte selgepiirilist tegevussuunda. Kohalikud noortekeskused viivad läbi huviringe (keraamika, fotoring jne) ja üritusi, ent toimivad ka niisama kooskäämiskohana. Keskuste tegevusvabadus on ühelt poolt üsna suur, teisalt võib see tekitada nende eestvedajates küsimusi ja nõutust. Nii rääkis ühe Lõuna-Eesti noortekeskuse noor juht:

Marek (1985): Ükskõik, mis valdkonnas on Eestis niimoodi, et alt vaadatakse ülespoole ja küsitakse, et “mis meie peame tegema?” ja ülevalt vaadatakse alla ja küsitakse, et “mida te tahate, et me teeksime?”. Noored küsivad, et “mis me võiksime ise paremini teha?” ja siis vallavalitsus küsib noorte käest, et “mida te tahate, et me teeksime?”. Aga tegelikult kumbki pool eriti ei tea...

Seega sõltub palju eestvedaja initsiatiivikusest ja ideedest, mida noortekeskuses teha. Marek rääkis, et vallast saab enamasti toetust (sh võimalusel rahalist), aga siiski on seal suhtumine, et initsiaator korraldagu üritus ise ja ka vastutagu selle eest. Väikeses kohas on noorsootöötaja pahatihti üks oma initsiatiiviga. Mareki sõnul võib see põhjustada motivatsioonilangust, sest palgatase pole sel tööol tema hinnangul kuigi kõrge, ja nii vahetuvadki inimesed ses valdkonnas pidevalt.

Nimetatud murekohad valdavad noorsootöötajaid üle Eesti. Igal pool on puudus innukatest ja initsiatiivikatest noorsootöötajatest ning ka linnades töötavatel noorsootöötajatel on dilemma, milliseid tegevusi algatada ja läbi viia. Väikeste kohtade eripära on ehk selles, et mitmel pool on tööol vaid üks noorsootöötaja, kes peab noortele tegevust pakkuma, samuti nende jaoks lihtsalt kohal olema ja tegelema ka

administratiivse poolega. Nii napibki ainsal noorsootöötajal aega, et käia uute ideede ja inspiratsiooni saamiseks koolitustel (sest need toimuvad suurtes linnades ja koolitusel käik tähendaks noortekeskuse sulgemist mitmeks päevaks) ja projekte kirjutada.

Kui noorsootöötaja aga lahkub, siis uue leidmine pole maapiirkondades kuigi lihtne. Vahel võib selleks kuluda aastaid. Kui selline auk noorsootöös tekib kohas, kus muude tegevuste (huviringide jt) amplituud pole kuigi lai, siis jääb aktiivsetel noortel tegevust vajaka ega pruugi tekkida sidusast noortegrupp, kes ühiselt tegutseks. Marek rääkis nii:

Mul on tunne, et noorsootöö valdkond ongi selline, et sa pead noori arendama ja tublisid noori välja kasvatama. Kui see vahepeal soiku jääb, siis kaobki noortegrupp ära ja sa pead hakkama seda uuesti üles ehitama. Kui ma siia tulin, siis tublidest noortest, kes siin asjatasid, olid üsna paljud ära läinud. Väga aktiivseid noori ei olnud, asi seisis. Pidin üsna nullist hakkama uuesti kõike üles ehitama ja mingeid grupikesi tegema, kes käivad koos ja mõtlevad, kuidas me saame asju teha. Ma ei saanud aru, missugune inimressurss siin on, kes kõige sellega tegeleb. See ülesehitamine võtab nii kaua aega, ei ole lihtne seda teha, kui veel ükski ka oled.

Teisisõnu ei pruugi probleem maapiirkondades tuleneda pelgalt nõukogude aja järel tekkinud noorsootöö vaakumist, vaid igasugune kõikumine jätab pisikestesse kohtadesse jälje, kuna mitmed noored lahkuvad kodukohast ning neil ei teki harjumust või soovi sinna tagasi tulla (olgu või nädalavahetusteks).

Pikad vahemaad

Lisaks eespool mainitud eripäradele maapiirkondade noorsootöös ei saa mainimata jätta pikki vahemaid ning keerulist logistikat, mis maanoore elus on igapäevane. Paljude noorte

elu sõltub koolibussist, mis lahkub pärast tunde ning jätab mitmed lapsed ilma võimalusest huviringides osaleda, kui just nende vanemad sellesse eraldi ei panusta.

Elo: ... Kunstiring on meil ka, aga seal on vähe käijaid. Üks probleem on see, et kui koolibuss minema sõidab, siis lähevad lapsed ära. Need, kes oleks nagu huvitatud või kellel võibolla oleks sügavamat huvi... need ei saagi. Sest neil on tunde nii palju ja siis läheb buss ära. Kui laps tahaks veel kuskil ringis käia, siis vanemad peaksid ta pärast koju tooma. Muusikakool on meil XXX... Seal on ka võimalus muidugi. See eeldab, et vanemal peaks olema kodus auto ja et tal on aega, et last sinna vedada ja tagasi tuua. Mina näiteks oma poega vean niimoodi...

Vesteldes maapiirkondades lastevanemate, noorte ja õpetajatega, tulid igal pool paratamatult jutuks logistikaküsimused. Oli üllatav, milliseid vahemaid mõned noored igal nädalal läbisid. Näiteks üks Võrumaa tütarlaps käis ratsutamistrennis 70 km kaugusel Otepää kandis, paljud käisid linnas koolis (mis asus kuni 50 km kaugusel). Enamjaolt viisid noori hobitegevusi harrastama nende vanemad, mitme lapse puhul pidid vanemad koostööd teha – mõnel päeval viis üks, mõnel aga teine lapsevanem. Ka muid vaba aja veetmise vorme saatsid logistilised küsimused.

Kui hobitegevusel olid kandvaks logistiliseks jõuks lapsevanemad, siis teismeele käike enam täiskasvanute pilkude all teha ei soovita. Seega sõltub paljudes kohtades käimine sellest, kas mõnel sõbral on juba juhiloa:

Intervjuuerija: Aga õhtuti käite kuskil väljas ka?

Merilyn: Eriti ei käi, sest kuhugi kaugele ei saa minna, kellelgi ei ole veel juhiloa. Varsti võib-olla saab, siis käiakse rohkem

Teisisõnu näeme ka siin eespool nimetatud asjaolu, et võimaluste olemasolu ning nende kasutamise potentsiaal ei pruugi maapiirkondades alati kattuda. Ühelt poolt ei tähenda huviringide olemasolu, et kõigil maanoortel oleks neile ühtlane ligipääs. Teiselt poolt ei tähenda näiteks vaba aja veetmise kohtade (diskoteegid, baarid, kino) puudumine nendest eemalejäämist, kui on olemas juhiloa. Mõlemal juhul tulevad mängu sotsiaalsed ja majanduslikud ressursid – kas noorel on oma autot väljasõitudeks laenavad vanemad või autole ligipääsu omavad sõbrad, et saaks kodukohast liikvele.

Kokkuvõte

Käesoleva peatüki eesmärk oli illustreerida rohujuuretasandi näidete varal erisusi väikeste kohtade noorsootöös ning avada tahke, mis juhiks tähelepanu selle mitmekesisusele ja näitaksid, kui keerukas on seda hinnata samadel alustel noorsootööga suuremates linnades. Artikkel käsitles noorsootööd maal, kirjeldades seda mõjutavaid struktuurseid aspekte, ent viidates ka maaelu kuvandi rollile selles. Lisaks üldisele makrotasandi kirjeldusele näidati intervjuude varal, mismoodi kohtadel nähakse noorsootöö erinevaid külgi ja millised igapäevapraktikad seda ümbritsevad.

Regionaalset mitteformaalset õpet uurides puutume kokku mitmete paradoksidega, mis viitavad asjaolule, et makrotasandil on keeruline koguda statistiliselt võrreldavaid andmeid noorsootöö efektiivsuse kohta. Ainuüksi kõrvutades eelarvelisi vahendeid ja noorte arvu kohtadel näeme, et suhtarvude poolest ei jää eelarvelised võimalused väikestes munitsipaalasutustes kuigivõrd alla suurtele omavalitsustele. Pigem vastupidi, vabale ajale ja kultuurile tehtavad kulutused Tallinnas ühe noore kohta jäävad alla näiteks Vormsile. Ehkki on hinnanguline ja subjektiivne, kas Tallinna erinevad vaba aja veetmise võimalused ning huvitegevused kaaluvad üles Vormsi kogukonnatunde, kadakalõhna ja

hingematva looduse, tuleb siiski tunnistada, et Vormsi huvitegevuses on noore jaoks vähem variatiivsust, sest eelarve lõppsumma kogu valla kohta on pisem. Seega on eelarveliste vahendite abil keeruline mõõta noorsootöö võimalusi.

Samuti ei näita erinevate tingimuste olemasolu (ega nende puudumine) kuigi täpselt noorte võimalusi osaleda noorsootöö kaudu pakutavas mitteformaalses õppes. Nii näiteks on paljudes maakohtades huviharidus mitmekesine ja tasuta, sealsed noortekeskused on avatud hilisõhtuni, ent noorte osalemist takistab koolibussi graafik. Teinekord aga käiakse mitmekesi mõnes huviringis, mis asub mitte ainult teises vallas, vaid suisa teises maakonnas. Seega ei tähenda huviringide puudumine tingimata seda, et noored ei saa neist osa. Mitmes vallas võib olla noortekeskus, mis inimressursi puudumise tõttu ei toimi efektiivselt. Teisalt võib olla mõnes kohas aktiivne vabatahtlik, kes taotleb noorteprojektidest rahastust, ent vald pole avanud noortekeskust.

Sageli kanaliseeritakse sarnased huvitegevused erinevate nn katuste alla – nii näiteks korraldavad noorte matku nii fotingid, noortekeskused, kiriklikud kogudused kui ka poliitikale suunatud organisatsioonid. Teisalt võivad kaks sarnase vormiga organisatsiooni (nt noortevolikogud) kardinaalselt erineva tegevuste ja iseloomu poolest.

Noorsootöö maal on seega mitmekesine nii sisult kui ka vormilt. Mis on probleemiks ühes kohas, ei valmista teises paigas üldse peavalu. Niisiis tuleb poliitikalahendusi välja töötades lähtuda individuaaljuhtumitest, toetades just neid noorsootöö vorme, mis konkreetses kohas kõlapinda on leidnud. Keerulisem küsimus on see, mismoodi julgustada täiskasvanuid või noori endid algatama noortele suunatud ettevõtmisi ning noori kaasama. Lisaks sellele – kas ja kuidas meelitada mitteformaalsesse õppesse noori, kes pole sellest huvitatud? Neile küsimustele pole üheseid vastuseid, ent esitada tuleks neid sellegipoolest nii riiklikul tasemel kui ka igas omavalitsuses.

Viimase aastakümne eurotoetused ning asjaolu, et noorsootööd tunnetatakse projektipõhiseks, on muutnud inimressursi tähtsuse osakaalu mitteformaalses õppes. Mitmekesine noorsootöö sõltub paljuski sellest, kas kohapeal õnnestub saada noortega tegelema mõni hakkaja inimene, kes oskab muuhulgas hästi projekte kirjutada. Ehkki noorsootöös pole enamik tegevusi eelarvevälised ja noortekeskuste rahastus on tavaliselt stabiilsetel alustel, liitutakse erinevate europrojektidega ning taotletakse vallast sageli üritustele lisarahastust.

Projektidest sõltuvad ka mitmesugused MTÜd, kes tegelevad noortega. Liiatigi nõuab noorsootöö oskust eelarve lahti kirjutada, seda põhjendada ja tulemusi näidata. Oskus oma tegevust kirjalikult mõtestada ja lahti kirjutada on niisiis noorsootöös kriitiline ning siisugusena seda ka tunnetatakse. Vestlused maakohtade noorsootöötajatega näitasid, et selle oskuse parendamiseks ei piisa ainuüksi koolitusvõimaluste olemasolust. Kuna noorsootöötajaid on sageli kohtadel vaid üks ning koolitused toimuvad peamiselt suurlinnades, tähendaks see noortekeskuse sulgemist koolituse ajaks, mida paljudes kohtades ei taheta eriti sageli lubada. Siin oleks ehk lahenduseks e-kursuste võimaldamine.

Kuidagi ei saa mööda minna ka haldusreformi teemast. Omavalitsuste liitmisega kaasneb paratamatult tsentraliseerimine ning asutuste (sh noortekeskuste) koondamine ja ühendamine. See ei tähenda tingimata, et toimiv noortekeskus pannakse kinni. Paljudes kohtades ilmselt koondatakse keskused institutsionaalselt, mis võimaldab ühiselt projekte algatada ja teenust pakkuda. Ometi võib see tähendada, et noortel tekib vajadus käia ühinenud valla keskuses, mis komplitseeriks veelgi logistilisi küsimusi maal.

Senised uurimisandmed näitavad, et pikad vahemaa alati ei takista hobitegevustele pühendumist. Tihti ollakse valmis kaugeid distantse läbima, kui lähemal on mõni analoogne asutus, mis mingil põhjusel ei sobi (nt eelistatakse linnakooli maakoolile). Teisalt on teada juhtumeid, et linnast käiakse

maapiirkonna noortekeskuses, sest seal on parem rulapark või foting. Seega tuleks tsentraliseerides (kui see on vältimatu) panustada sellesse, et noorsootöös pakutavad tegevused oleksid piisavalt atraktiivsed ning kõnetaksid noori, nii et neis soovitaks osaleda ka kauge asukoha kiuste ning ehk kaalutaks alternatiivseid logistilisi lahendusi koolibussile. Samas on selge, et vahemaa siiski mõjutab kaugemal elavate noorte osalemist. Lahendus saaks olla noori koondavate kohalike osalusvormide julgustamine, olgu selliseks vormiks siis kirikukogudus, aktiivse külaelaniku noorteprojekte korraldava MTÜ või hoopis motokrossirada.

Kokkuvõtteks võib öelda, et maapiirkondade noorsootöös sisaldub mitmeid eeliseid: paindlik suhtumine, individuaalsem lähenemine, kogukonna toetus, (sageli) tasuta huviharidus jne. Teisalt kimbutab neid kohti inimressursi piiratus, logistilised kitsaskohad ning vajadus suuremate finantsressursside järele (mis on küll universaalne kogu Eestis).

Kasutatud allikad

Ahas, R., Silm, S., Leetmaa, K., Tammaru, T., Saluveer, E., Järv, O., Aasa, A., ja Tiru, M. (2010). *Regionaalne Pendelrändeuuring*. Tallinn: Eesti Siseministeerium. http://www.siseministeerium.ee/public/Pendelrandeuuringu_luhikokukuvote.pdf.

Annist, A. (2011). *Otsides kogukonda sotsialismijärgses keskus-külas*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Ernst & Young (2016). *Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootööga*. Uuringu lõpparuanne. Veebipublikatsioon: <https://www.hm.ee/sites/default/files/ey-entk.lopparuanne.pdf>.

Haartsen, T. ja Strijker, D. (2010). Rural Youth Culture: Keten in the Netherlands. *Journal of Rural Studies*, 26, lk 163–172.

Halfacree, K. (2006). Rural Space: Constructing a Three-fold Architecture. Rmt: P. Cloke, T. Madsen ja P. Mooney (toim.). *Handbook of Rural Studies*, lk. 44–62. London: Sage.

Hörschelmann, K. (2002). History after the end: post-socialist difference in a (post) modern world. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 27, lk 52–66.

Kay, R., Shubin, S. ja Thelen, T. (2012). Rural realities in the post-socialist space. *Journal of Rural Studies*, 28, lk 55–62.

Gorlach, K., Lošťák, M. ja Mooney, P. H. (2008). Agriculture, communities, and new social movements: East European ruralities in the process of restructuring. *Journal of Rural Studies*, 24, lk 161–171.

Nugin, R. (2014). 'I think that they should go. Let them see something.' The context of rural youth's out-migration in post-socialist Estonia. *Journal of Rural Studies*, 34, lk 51–64.

Nugin, R. ja Trell, E.-M. (2015). *(Re)-Searching Post-Socialist Rural Youth: Towards a Nuanced Understanding*. Rmt:

A.-A. Allaste, K. Tiidenberg (toim.). „In search of...” *New Methodological Approaches to Youth research*, lk 258–281. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

Shubin, S. (2006). The changing nature of rurality and rural studies in Russia. *Journal of Rural Studies*, 22, lk 422–440.

Taru, M., Pilve, E. ja Kaasik, P. (2015). *Noorsootöö Eestis 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni. Ajalooline ülevaade*. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus. <https://www.entk.ee/sites/default/files/Noorsootoo%20Eestis.pdf>.

Trell, E.-M., Hoven, B. ja Huigen, P. (2012). 'It's good to live in Järva-Jaani but we can't stay here': Youth and belonging in rural Estonia. *Journal of Rural Studies*, 28, lk 139–148.

Värnik, R., Moor, A., Sepp, V., Pöder, A., Prits, M. ja Leetsar, J. (2011). *Maa, maalisus ja maapiirkonnad*, lk 5–31. Rmt: R. Värnik (toim.). *Maaelu Arengu Aruanne*. Tartu: Eesti Maaülikool.

**NOORSOOTÖÖTAJATE
ARVAMUSED
NOORSOOTÖÖST JA
NOORSOOTÖÖTAJATEST**



NOORSOOTÖÖTAJATE ARVAMUSED NOORSOOTÖÖST JA NOORSOOTÖÖTAJATEST

Raili Nugin

Marti Taru

Sissejuhatus

Teine peatükk kirjeldas mitteformaalse õppe tunnustamise võimalusi ja vajalikkust noorsootöö kontekstis. Artikkel arutles, mil moel saaksid noored noorsootöös osaledes uusi pädevusi ning kuidas neid pädevusi kasutada, hinnata ja tunnustada. Noorsootöös on aga veel teinegi osapool – noorsootöötaja. Ka tema panust üritatakse mitteformaalse õppe tunnustamise protsessis hinnata ja arvestada. Nagu selgus teisest peatükist, on mitteformaalse õppe tunnustamise ja hindamise protsess mitmetahuline ja üsna keerukas, kuna mõeldakse nn 'pehmeid' oskusi. Seetõttu põrkame paratamatult kokku samalaadsete dilemmaide ja küsimustega ka noorsootöötajate panuse hindamisel.

Käesolev peatükk vaatlebki noortevaldkonda selle ala spetsialistide vaatenurgast. Tuues välja kahe teoreetilise koolkonna lähenemise – tulemustele orienteeritud ja protsessikeskse – analüüsitakse nende kajastumist noorsootöötajate

nägemustes oma tööst. Peame vajalikuks esile tuua just neid kaht lähenemist, kuna sellest, kuidas kontseptualiseeritakse noorsootöö eesmärgid (kas protsessi- või tulemusekeskselt), sõltub ka asjaolu, kuidas mõõta ning hinnata noorsootöö ja noorsootöötajate panust. Analüüsides noortevaldkonnaga seotud inimeste arusaamu, saame teada, millisest lähtepunktist nad oma tööd näevad. Neil teadmistel on potentsiaali aidata kaasa noorsootöö kui mitteformaalse õppe ühe vormi tunnustusmehhanismide paremale korraldamisele. Artikli empiiriline osa toetub 35 süvaintervjuule, mis tehti 18 noorsootööspetsialistiga 2016. aastal. Intervjuud viidi läbi uuringu raames, mis uuris Erasmus+ programmi noortesuuna pädevuste ja võimekuse arendamist. Käesoleva kirjatüki fookuses on selles uuringus kogutud intervjuudest noorsootöötajate kirjeldused oma töö eesmärkidest, isiklikust motivatsioonist ja tööks vajalikest pädevustest.

Peatüki alguses tuuakse välja noorsootöö kolm osapoolt – noorsootöötajad, poliitikakujundajad ja uurijad – ning

avatakse nendevaheliste suhete olulisus. Tutvustatakse noorsootöö juriidilist (mis seadused seda ümbritsevad) ning kontseptuaalset (kuidas see seadustes on defineeritud) raamistikku nii Euroopas kui ka Eestis. Näidatakse, milliseid eesmäärke nähakse neis juriidilistes dokumentides ning mil moel vaadeldakse noorsootöö tunnustamist. Seejärel peatutakse põgusalt Eesti seadusandluse eripäradel, et võimaldada lugejal positsioneerida Eesti noorsootööd laiemas Euroopa kontekstis. Tutvustatakse lühidalt empiirilist andmestikku ja metoodikat ning seejärel analüüsitakse intervjuuandmeid. Vaadatakse, kas ja kuidas noorsootöö praktikud ja koordineerijad peavad oma töös oluliseks juriidilise ja teoreetilise (tulemuse- või protsessikeskse) raamistiku põhimõtteid ning kuivõrd neist lähtuvad. Selline lähenemine avab, mil määral kattub praegune mitteformaalse õppe tunnustamise raamistik noorsootöötajate arusaamadega sellest.

Kolm vaatenurka noorsootööle

Nn kuldne kolmnurk tähistab arusaama, et edukaks poliitikakujundamiseks ning selle tulemuste hindamiseks on vaja pidevat koostööd kolme huvigrupi vahel: spetsialistid ehk noorsootöötajad, avaliku poliitika kujundajad ja selle teemaga tegelevad uurijad¹. Järgnevalt on lühidalt iseloomustatud noorsootööd nendest kolmest vaatenurgast.

Noorsootöötajad

Globaalsel ja üleeuroopalisel skaalal on noorsootöö ühtse määratluse sõnastamine olnud paras väljakutse. USAs on üle saja noorsootöötaja pädevuste süsteemi kirjelduse ning puudub ühtne arusaam, millised peaksid olema noorsootöötaja professionaalsed oskused². Ühtset definitsiooni ei

suutnud sõnastada ka 2015. aastal Brüsselis toimunud 2. noorsootöö konvent, mis tõi Euroopa Nõukogu riikidest kokku mitusada noorsootööga vahetult kokkupuutuvat praktikut, poliitikakujundajat ja uurijat. Lõppdokumendis leiti, et ühtse definitsiooni sõnastamiseks on noorsootöö liialt varieeruv. Mööndes suuri erinevusi riikide, meetodite, sihtgruppide jm vahel, tõid osalejad siiski välja noorsootööle omased põhimõtted, nentides, et see on:

- hariv;
- jõustav;
- osalusel põhinev;
- väljenduslik;
- kaasav.

Noorsootöö meetodite hulka kuuluvad erinevad tegevused nagu näiteks mängud, noorte teavitamine ja infovahetus, mobiilsuse toetamine, vabatahtliku tegevuse ning noorteühingute tegevuse korraldamine ja toetamine, samuti vahetu kontakt ja suhtlus noortega³. Suure variatiivsuse tõttu eesmärkides ja pädevustes on selle töö hindamine keerukas ja komplitseeritud – nii meil kui ka mujal.

Poliitikakujundajad

Alates eelmise sajandi lõpust on Euroopa Komisjon ergutanud liikmesriike panustama lõimitud noortepoliitika läbiviimisse. Noorsootööl eeldatakse sisendit noorte sulandamisele ühiskonda ja noorte sotsiaal-majandusliku positsiooni parandamist, aidates nõnda tagada ka ühiskonna sidusust laiemalt. See tähendab, et noorsootööd ei nähta pelgalt meelelahutusena, vaid sellelt eeldatakse keskkonna

¹ Vt nt M. Milmeister & H. Williamson (toim.) (2006). *Dialogues and networks: Organising exchanges between youth field actors*. Luxembourg: Scientific – Editions PHI.

² Fusco, D. (2012). Framing trends, posing Questions. Rmt: D. Fusco

(toim.) *Advancing youth work. Current trends, critical questions*, lk. 216–31. New York and London: Routledge, lk 217–8.

³ *Declaration of the 2nd European Youth Work Convention. Making a World of Difference*. Brussels, 27-30 April 2015. <http://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/eywc-website-declaration>.

loomist, mis õpetaks ja arendaks noortele ühiskondlikult kasulikke oskusi ning omadusi⁴. Noortevaldkonnas on nii Euroopa kui ka riiklikel tasanditel vastu võetud erinevaid seadusi, akte ja koostöödeklaratsioone, mis kõik ühel või teisel moel defineerivad noorsootöö eesmärgi ja olemust. Mitmetes üleeuroopalistes raamistikes määratletakse noorsootööd osana koolivälisest haridusest ja vabaajategevusest. See põhineb mitteformaalsel õppel ja noorte vabatahtlikul osalusel ning toetab noorte isiksuste arengut ja sotsiaalsel küpsemist⁵. Olemasolevate juriidiliste dokumentide põhjal võib öelda, et Euroopas on poliitikakujundajate nägemuses noorsootöö olulisteks osadeks:

- mitte- ja informaalne õppimine;
- kogemusõpe;
- isikutevahelistel ja sotsiaalsetel suhetel põhinevad tegevused;
- mentorlus⁶.

Uurijad

Noorsootöö analüüsimisel ja mõtestamisel võib olla kasu väga laiaast spektrist ühiskonnateaduslikest ning isiksuse arengut kirjeldavatest teooriatest ja kontseptsioonidest: arengupsühholoogia, sotsiaalpsühholoogia, pedagoogika,

politoloogia, sotsioloogia, kogukonna arendamine jt⁷. Sellele vaatamata leidsid noorsootöö mõju uuringutest ülevaate koostanud Dickinson jt⁸ kokku 175 kvaliteedinõuetele vastavat uuringut, millest veerand ei kasutanud üldse mingit teooriat. Kõige rohkem uuringuid (32) kasutas noorte positiivse arengu teooriat. Lisaks sellele lähenemisele oli mõju-uuringutes kasutatud umbes kümmet erinevat lähenemist:

- sotsiaal-ökoloogiline süsteemiteooria;
- jõustamismudelid;
- arenguessursside teooria;
- sotsiaalse kapitali teooria;
- kogemusõppe teooria;
- kriitilise teadlikkuse teooria;
- muud teooriad.

Eccles'i ja Gootmani arvates on noorsootöö käsitlemisel üldtunnustatud arengupsühholoogia taustaga teooriad⁹. Noorte elukäigu uurijate, sealhulgas noorsootöö uurijate hulgas ühe populaarsema teooria – noorte positiivse arengu teooria – aluseks on üldisem sotsiaal-ökoloogiline süsteemiteooria. Selle kohaselt mõjutab noorte arengut ja käitumist palju tegureid, alates üldisest poliitilisest ning sotsiaalsest keskkonnast kuni konkreetse isiksuse omaduste, mineviku ja vahetu keskkonnani¹⁰.

⁴ Lejeune, P. (2015). European Union support for youth work and non-formal learning. Rmt: *Youth work and non-formal learning in Europe's education landscape. A quarter of a century of EU cooperation for youth policy and practice*, lk 40–63. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

⁵ Nõukogu resolutsioon Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistiku kohta (2010-2018). Haridus-, noorte- ja kultuuriministrite nõukogu istung Brüssel, 27. november 2009, lk 12; Euroopa Komisjon (2015). *Quality Youth Work. A common framework for the further development of youth work. Report from the Expert Group on Youth Work Quality Systems in the EU Member States*, lk 12.

⁶ Dunne, A., Ulicna, D., Murphy, I. & Golubeva, M. (2014). Euroopa Komisjon (toim.) *Working with young people: the value of youth work in the European Union*, lk 53–55. Brüssel: Euroopa Komisjon.

⁷ Bamber, J., O'Brien-Olinger, S. & O'Brien, M. (2014). *Ideas in Action in Youth Work. In theory*. Dublin: Center for Effective Services, lk 26; Cooper, T. (2012). Models of youth work: a framework for positive sceptical reflection. *Youth & Policy*, No. 109, lk 98–117; Hurley, L. & Treacey, D. (1993). *Models of Youth Work. A Sociological Framework*. Dublin: Irish Youth Work Press.

⁸ Dickinson, K., Vigurs, C. A. & Newman, M. (2013). *Youth work: A systematic map of the research*. Dublin: Government Publications. <http://www.dcy.gov.ie/documents/Publications/YouthWorkLR.pdf>.

⁹ Eccles, J. S. & Gootman, J. A. (toim.) (2002). *Community programs to promote youth development*. Washington, DC: National Academy Press, lk 320–3.

¹⁰ Benson, P. L., Scales, P. C., Hamilton, S. F. & Sesma, A. (2007). Posi-

Noorte positiivse arengu teooriast on tõukunud ka nn viie C kontseptsioon¹¹. Viie C hulka kuuluvad:

- igapäevaelus vajalikud pädevused e *Competence*;
- hoolimine ja empaatia e *Caring*;
- inimestevahelised suhted e *Connection*;
- iseloom ja väärtused e *Character*;
- isiksus ja kindlameelsus e *Confidence*.

Need viis C-d viivad omakorda kuuenda C-ni, milleks on noorte panus (e *Contribution*) nii enda arengusse kui ka sotsiaalsesse keskkonda (sh perekond, vabatahtlikud ühingud ja organisatsioonid, kogukond ja ka ühiskond laiemalt)¹².

Analüüsimate põhjalikult nende vaatenurkade ühisosi ja lahknevusi, toome välja ühe kokkulangevuse: nii uurijad, poliitikakujundajad kui ka praktikud näivad olevat ühel meelel, et noorsootööst rääkides eristatakse kahte aspekti. Ühelt poolt on oluline pidada silmas seda, mida soovitakse noorsootööga saavutada, teiselt poolt aga seda, millist noorsootöö meetodit kasutades seda soovitakse saavutada. Teisisõnu, noorsootöös on eristatud tulemus ning protsess. Selline eristus on ühelt poolt praktiliselt vajalik – noorsootöö plaanimiseks, korraldamiseks ja hindamiseks on põhjendatud eristada eesmärgi meetoditest. Teisalt lähtub see eristus sellest, milliseid väärtusi ja ootusi noorsootööle omistatakse.

ive youth Development: Theory, Research, and Applications. Rmt: W. Damon & R. M. Lerner (toim.) *Handbook of Child Psychology*, lk 894–941. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.; Snyder, F. J. & Flay, B. R. (2012). Positive Youth Development. Rmt: P. M. Brown, M. W. Corrigan, & A. Higgins-D'Alessandro (toim.). *The Handbook of Prosocial Education*, lk. 415–443. New York: Rowman and Littlefield.

¹¹ Geldhof, G. J., Bower, E. P., Mueller, M. K., Napolitano, C. M., Callina, K. S., Walsh, K. J., Lerner, J. V. & Lerner, R. M. (2015). The Five Cs Model of Positive Youth Development. Rmt: E. P. Bowers, G. J. Geldhof, S. K. Johanson, L. J. Hilliard, R. M. Hershberg, J. V. Lerner & R. M. Lerner (toim.). *Promoting Positive Youth Development. Lessons from the 4-H Study*, lk 161–186. Springer Cham Heidelberg New York Dordrecht London: Springer International Publishing Switzerland.

¹² Ramey, H. L. & Rose-Krasnor, L. (2012). *Contexts of Structured Youth Activities and Positive Youth Development*, 6 (1), lk 85–91.

Need, kes tähtsustavad enam protsessi, peavad esmatähtsaks noore ja noorsootöötaja vahelist suhet ning suhtlemist. Selle arusaama aluseks on noore võtmine võrdväärseks noorsootöötaja ja üleüldse täiskasvanuga. Võtmekohal on inimõiguste austamine, noorte osaluse väärtustamine ning hierarhiliste suhete vältimine¹³. Niiviisi luuakse soodne keskkond isiksuse arenguks ning (mitteformaalseks) õppeks¹⁴. Protsessi tähtsustavat lähenemist iseloomustab tõdemus, et kogu õppimine ei ole teadvustatud ja osa muutusi toimub teadvustamatult. Muutused käitumises ja arusaamades toimuvad tänu erilisele kontaktile noore ja noorsootöötaja vahel – kuid mis nimelt areneb ja kuhu see välja viib, ei ole põhimõtteliselt teada. Jon Ord on selle vaatekoha kokku võtnud järgmiselt: „Noorsootöö ei ole (mõeldud) konkreetsete tulemuste saavutamiseks; noorsootöö on (mõeldud) noore isiksuslikuks ja sotsiaalseks arenguks, mille tulemused lähtuvad noore ja noorsootöötaja omavahelisest suhtest, mille tõttu ei ole konkreetseid tulemusi võimalik ennustada.“¹⁵ See seisukohavõtt rajaneb kindlatel pedagoogilis-filosoofilistel ja autori isiklikel arusaamadel, mille kohaselt pole selle väite empiiriline kontrollimine ei võimalik ega vajalik¹⁶. Seega on keerukas planeerida noorsootöö tulemusi, sest ainutähtis on noore ja noorsootöötaja vaheline suhe. Samas, kuigi noorsootöö puhul ei ole võimalik tulemusi ette määrata, ei ole see siiski juhuslik, vaid planeeritud tegevus, mis lähtub kindlatest kriteeriumidest tegevuste kavandamisel¹⁷.

¹³ Sapin, K. (2009). *Essential Skills for Youth Work Practice*, lk. 3–5. London: SAGE Publications Ltd.

¹⁴ Belton, B. (2014). Professionalizing Youthwork: A Global Perspective. Criteria for Professional Youth Work, Its Principles and Values. Rmt: B. Belton (toim.). 'Cadjan-Kiduhu' *Global Perspectives on Youth Work*, lk. 3–22. Rotterdam: Sense Publishers, lk 5–6.

¹⁵ Ord, J. (2016). *Youth Work Process, Product and Practice. Creating an authentic curriculum in work with young people*. 2nd edition. Oxon, New York: Routledge, lk 148.

¹⁶ Samas, lk 147–169.

¹⁷ Kiilakoski, T. (2015). *Youth work, Volunteering, Recognition and Employability. Defining and recognizing competences. Report on Desk Research*. <http://www.alliance-network.eu/wp-content/uploads/2014/12/IVE-Desk-Research-Report-Output-1.pdf>.

Teise lähenemise, noorte positiivse arengu teooria, väärtusbaas on mõnevõrra teistsugune, seades keskmesse pigem tulemused. See teooria kasvas välja tegevustest, mille eesmärk oli õgvendada noorte sotsialiseerumiskursi. Kuna noored sattusid pahuksisse seadusega, tarvitasid keelatud aineid, langesid välja haridussüsteemist ja tööturult jmt, siis oli vaja nende probleemidega tegeleda. Siiski, soovides toetada noorte sotsialiseerumist ühiskonda ja toimivatesse institutsioonidesse (haridussüsteem, tööturg, mittetulussektor), leiavad selle teooria pooldajad, et otstarbekas on keskenduda noorte tugevuste arendamisele, mitte niivõrd tegeleda konkreetsete probleemidega¹⁸.

Siinkohal on oluline, kuidas ja millistel alustel on sõnastatud noorsootöö eesmärgid. Nagu öeldud, on noorte positiivse arengu programmide eesmärgiks muuta noori vastavaks ühiskonna normidele – mitte aga noorte endi vajadused, ootused ja soovid. Teine oluline erinevus protsessile keskenduvast lähenemisest seisneb arusaamas, et vaja on välja töötada tegevused, mis tööpoolest suudavad muuta noorte hoiakuid, arusaamu, oskusi ja käitumist. Sel juhul on võimalik neid muutusi ka mõõta ja hinnata. See on oluline, et demonstreerida tulemuslikkust, aga ka selleks, et edasi arendada programme ja tegevusi, nende mõjukust suurendada ning rõhuasetusi täpsustada.

Uuringud on näidanud, et noorte positiivse arengu eesmärkide saavutamiseks on vaja luua kindlatele kriteeriumidele vastav keskkond. Taolist keskkonda iseloomustavad konkreetset ja selgelt sõnastatud eesmärgid, progresseeruva raskusega ülesanded, täiskasvanute juhendamine ja kontroll, konkreetsete aja- ja tegevusraamid¹⁹. Tulemuste saavutamise

üks eeldusi on tagada noortele atraktiivne keskkond, mis koosneb aktiivõppe meetoditest ja huvipakkuvatest tegevustest, meeldivast füüsilisest keskkonnast, pädevatest juhendajatest, kes loovad turvalise grupitunde ning pakuvad osalus- ja arenguvõimalusi²⁰. Kooskõlas sotsiaal-ökoloogilise süsteemi teooriaga on oluline huvigruppide, nagu näiteks vanemad ja pered, kaasatus programmidesse²¹.

Eelnev lühiülevaade noorsootöö arusaamadest juhib meid artikli empiirilises osas keskenduma noorsootöö kahele aspektile: noorsootööle kui kindlaid tulemusi toovale tegevusele ning noorsootööle kui noore ja noorsootöötaja vahelisele protsessile. Selle mõistmine on oluline, et planeerida ja korraldada noorsootöö tunnustamist ja hindamist. Meie käsitluses ei ole tegemist teineteist välistavate või vastuoluliste lähenemistega vaid pigem teineteist täiendavate arusaamadega. Noorsootöö on nii kompleksne, et seda olekski raske adekvaatselt käsitleda vaid ühe teooria raames.

Noorsootöötajate töö raamistamine Eestis

Eesti noorsootöö seadus defineerib noorsootööd väga laialt, nentides, et see on „*tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgseks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel perekonna-, tasemeharidus- ja tööväliselt tegutseda*“²². Noorsootöö sisu ning nõudmised sel alal töötajatele on täpsemalt kirja pandud noorsootöö kutseala kirjelduses, mis koosneb kolmest osast. Selle kohaselt eristatakse kolme võtmetegevuste rühma:

- kasvatus-pedagoogilised põhiteadmised ja -oskused,

¹⁸ Petersen, A. C., Verma, S., Koller, S. H. & Motti-Stefanidi, F. (2017). *Global Positive Youth Development*. Rmt: A. C. Petersen, S. H. Koller, F. Motti-Stefanidi & S. Verma (toim.). *Positive Youth Development in Global Contexts of Social and Economic Change*, lk. 1-14. New York, London: Routledge.

¹⁹ Durlak, J. A., Weissberg, R. P. & Pachan, M. (2010). A Meta-Analysis of After-School Programs That Seek to Promote Personal and Social Skills in Children and Adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 45, lk 294–309.

²⁰ Lopez, M. E. (2015). *Leave Them Wanting More!: Engaging Youth in Afterschool*. Cambridge: Harvard Family Research Project.

²¹ Wisconsin Family Impact Seminars (2004). *Update on Out-of-School Time. Family Matters*, 4(1). <https://www.purdue.edu/hhs/hdfs/fii/wp-content/uploads/2015/06/pnLv04i01.0504.pdf>.

²² Riigi Teataja (2010), 44, 262. *Noorsootöö seadus*. <https://www.riigi-teataja.ee/akt/116062016006?leiaKehtiv>.

- loov-kunstilised põhiteadmised ja -oskused,
- organisatsioonilised põhiteadmised ja -oskused²³.

Igäht neist iseloomustavad teadmised ja oskused, mida võib vallata alg-, kesk- või kõrgtasemel²⁴.

Noorsootöötaja kutseala on liidetud Eestis toimivasse üldisesse kutsesüsteemi, mis seob haridussüsteemi tööturuga. Noorsootöötaja kutsestandardis eristatakse noorsootöötaja kolme taset – (a) need, kes töötavad vahetult noortega; (b) need, kes juhivad noorsootöö asutusi; ning (c) need, kes korraldavad ja arendavad noorsootööd riiklikul või piirkondlikul tasemel. Kõigi kutsetasemetel on teatud erinevused, ent neis määratletakse üldised oskused, mida peaks valdama iga ametikandja²⁵. Käesolev peatükk põhineb intervjuuandmes- tikul, milles saavad sõna kahe taseme esindajad: vahetult noortega töötavad ja noorsootöö korraldajad.

Noorsootöö õpikus on noorsootööd teadvustatud sisult pal- juski mitteformaalse õppena ehk juhendatud õppeprotses- sina. Noorsootöö tegevused peavad olema läbimõeldud, noorele teadvustatud ning õpitulemused võimaluse kor- ral sõnastatud ja kindlaks määratud. Õppetegevus peab olema mitmekesine, arvestades lapse ja noore vajadusi ning arengutaset²⁶. Noorsootöötaja pädevuste spektris võib eristada:

- üldolemuslikult olulise teostamiseks vajalikku (nt indi- viduaalset lähenemist toetava metoodika valdamine, tingimuste loomine noorte mitteformaalseks õppimiseks, osaluse toetamiseks ja kaasamiseks);
- tegevusvaldkonniti spetsiifiliselt olulist (nt teadmised teatud sihtgruppide ja neile sobivatest oskuslikest lähe- nemistest või pädevus kasutada töömeetodina kunsti, sporti, muusikat vm valdkondi);
- teatud läbivaid kompetentse, näiteks (võõr)keeleoskus, arvuti kui töövahendi kasutamise oskus, usaldusliku suht- luskeskkonna loomist toetavad isikuomadused.

Rõhutatakse ka kutse-eetikast juhindumise olulisust ning noorsootöö aluseks olevate väärtuste ja põhimõtete järgi- mist. Noorsootöötaja peab mõistma mitteformaalse õppe olemust ja põhimõtteid, valdama õppeprotsessi suunamiseks ja juhendamiseks olulist²⁷.

Andmed ja analüüsimeetod

Käesolev artikkel põhineb RAY (Research Based Analysis of Youth in Action) programmi uuringu andmetel. Tegemist on sekundaaranalüüsiga, sest uuringu keskmes oli Erasmus+ koolituse mõju noorsootöötajate tööle. Valimis olid noor- tega tegelevad praktikud ning noorsootööd koordineerivad ametnikud, kes olid registreerunud Erasmus+ koolituste- gevustele. Kvalitatiivsed, avatud küsimustega poolstruk- tureeritud intervjuud (N=18) toimusid enne koolitust ning kaks kuud pärast koolitust. Esimese intervjuu käigus uuriti informantide arusaamu oma tööst ning noorsootööst laie- malt, küsiti arvamust noorsootöös vajaminevate pädevuste kohta ning ka seda, milliseid pädevusi jääb Eestis kõige rohkem vajaka. Samas huvitas uurijaid vastajate motivat- sioon oma igapäevatöös. Lisaks sisaldas intervjuu küsimusi

²³ Haridus- ja Teadusministeerium (2002). *Noorsootöö kutseala kirjeldus. Haridusministeeriumi noortetalituse töörühma koostatud kirjeldus noorsootöö kutseala sisust, põhimõtetest ja nõudmistest kutseala tegutsevatele töötajatele.*

²⁴ Lisaks kutsekirjeldusele on selles dokumendis veel kaks osa: 1) noor- sootöö kutseala eetika, mis kirjeldab kvaliteetse noorsootöö aluseks olevaid eetilisi põhimõtteid, ja 2) noorsootöö kutseala, mis kirjeldab noorsootöö kui tegevusvaldkonna eesmärki, missiooni ja korraldust konkreetsete määratluste ja põhimõtete kaudu.

²⁵ ENTK. (2015). *Noorsootöötaja kutsestandard*. Tallinn: ENTK, <https://www.entk.ee/sites/default/files/63933.EestiNoorsotoo.EST.2015.pdf>.

²⁶ Schlummer, E. Noorsootöö tegevussuunad. Sissejuhatus. Rmt: M. Valge (toim.) *Noorsootöö õpik*, lk 155–157. <http://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2014/07/Noorsootoo.opik.veebi.uusver1.pdf>.

²⁷ Enn, Ü. Noorsootöö kutseala. Rmt: M. Valge (toim.) *Noorsoo- töö õpik*, lk 23–27 / 23–33. <http://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2014/07/Noorsootoo.opik.veebi.uusver1.pdf>.

konkreetsel koolitusele seatud ootuste kohta. Ehkki teise intervjuu fookuses oli peamiselt koolitusega seondud, uuriti ka selle käigus vastajatelt (N=17) nende hinnanguid oma töö arenguperspektiividele, küsiti motivatsiooni ning tulevikuplaanide kohta²⁸.

2/3 intervjueritavatest puutus noorsootöös noortega kokku vahetult, viis intervjueritut töötasid noorsootöö korraldajana kas kohaliku omavalitsuse või riigi tasandil. Enamik oli tööl täisajaga, kolm oli hõivatud osalise koormusega või vabatahtlikuna. Valim on esinduslik asula suuruse ning geograafilise ulatuse poolest. Artiklis on intervjueritavate nimed anonüümsuse tagamiseks muudetud.

Alljärgnevalt on analüüsitud intervjuude osi, milles informandid kõnelesid oma tööst, motivatsioonidest ja noorsootöös vajalikest pädevustest. Meid huvitas, kuivõrd noorsootöötajad ja seda valdkonda koordineerivad ametnikud näevad noorsootööd protsessile või tulemustele orienteerituna, et analüüsida võimalusi hinnata nende tööd mitteformaalse õppe kontekstis. Töö hindamise seisukohalt on tähtsad nii juriidiline raamistik kui ka valdkonna spetsialistide arusaam oma töö pädevusest ja motivatsioonist, sest see võimaldab paremini korraldada mitteformaalse õppe hindamist.

Kõik intervjuud salvestati, transkribeeriti sõna-sõnalt ning seejärel kodeeriti NVivo tarkvara abil. Kodeerimisel kasutati peamiselt avatud ja temaatilise kodeerimise põhimõtteid. Nende analüüsimeetodite puhul lähtutakse kodeerimisel eelnevalt defineeritud küsimustest või laiemast teemast (temaatiline kodeerimine, nt kas noorsootööd nähakse protsessi- või tulemusekeskselt), kuid empiirilised tulemused tulenevad otseselt uurimisandmetest ehk konkreetsetest vastustest ning pole eeldefineeritud (avatud kodeerimine). Selle tulemusena saab intervjuudes tekkinud sarnased teemad koondada ning süstematiseerida. Antud analüüsi käigus

²⁸ Enne koolitusel osalemist läbiviidud intervjuud toimusid 19.02.2016 kuni 22.05.2016 ja pärast osalemist läbiviidud intervjuud toimusid 06.05.2016 kuni 28.07.2016. Üks esimeses ringis intervjueritu polnud enam hiljem intervjuuks kättesaadav.

huvitas meid noorsootöötajate motivatsioon ja nägemus oma töö tulemustest ja protsessist. Järgnevas osas esitletakse analüüsi tulemusi analüüsi käigus tekkinud teemade alusel²⁹.

Tulemused ja analüüs

Allpool vaatleme, millistel alustel näevad noorsootööd selle korraldajad ja noortega tegelejad ning kuidas see haakub eespool käsitletud kontseptuaalse ja juriidilise raamistikutega Eestis. Uurime, kuivõrd on Eestis reaalses noorsootöös kasutuses kirjeldatud lähenemised: nii protsessile kui ka tulemustele suunatud. Samuti heidame pilgu, kuivõrd oluliseks peavad noorsootöötajad kutseala kirjelduses esile toodud väärtusi ja kutsestandardites mainitud pädevusi ning mis on nende jaoks väärtuste ja pädevuste tähendus. Siinjuures on kõnekas, mis motiveerib noorsootöötajaid nende töös. On oluline, et nii valdkonna koordineerijad kui ka noorsootöötajad mõistaksid oma töö eesmärgi sarnaselt, sest tulemuste hindamisel on oluline lähtealus mõlemate ühine arusaam noorsootööst. Ka on siinjuures tähtis, et poleks kääre töötajate arusaamade ega juriidilise või kontseptuaalse raamistiku vahel.

Tulemusele ja/või protsessile orienteeritud noorsootöö?

Mitteformaalse õppe puhul on oluline sotsiaalne kontekst. Õpetaja ja õpilase vahekord on mõneti teistsuguse iseloomuga kui klassiruumis, kuna õppimine toimub enamasti vabamas keskkonnas kui koolis ning suhted on individuaalsed ja sundimatud. See omakorda tähendab, et nn õpetaja või noorsootöötaja ja noore suhtes on vähem hierarhilist suhtlemist ning seda olulisemaks muutub õpiprotsessi tulemuse seisukohast noorsootöötaja isiksus, tema motivatsioon ja arusaam oma igapäevatööst.

²⁹ Intervjuuväljavõtteid on ladusama lugemise huvides keeletoimetatud, lähtudes põhimõttest, et intervjueritava mõte ja tonaalsus säilib.

Enamus intervjueeritavaid kinnitas, et nende tööd kannustavad peamiselt noored ise. Mitmed pidasid oluliseks tunnet, et tööga suudetakse kedagi aidata või muuta midagi reaalselt noorsootöös osalevate noorte elus. Aitamise või muutmise all peeti enamjaolt silmas erineva taustaga noorte (taas) loimimist ühiskonda. Ain, kes tegeles kriminaalsete noortega, mõtestas oma tööd just selles kontekstis ja täheldas, et tema ülesanne on täita *’formaalharidussüsteemi lünk’*. Enda sõnul töötas ta missioonitundest:

AIN: [Noored] saavad aru, et on aeg tegutseda. Muutuda paremuse poole. Me suuname ja aitame neid, tegeleme nendega siin igapäevaselt, nad käivadki iga jumala päev. /.../ Niinimetatud missioonitundest ma siin olengi. Kui juhataja küsis, kas palganumber väikseks ei jää, siis ütlesin, et kus ta jääb, mina sellest palgast nii väga ei hooli. See ei ole kõige tähtsam. Kui inimesed teevad palga pärast tööd, siis mina... mina seda **kindlasti** ei tee.

Niisiis näeb Ain oma rolli noorte suunamisel ja aitamisel „paremuse poole“. See ootus annab talle ka motivatsiooni. Mõtteid, mis väljendasid motivatsioonina reaalse tulemuse ootust, kuulsime paljudelt noorsootöötajatelt. Sel puhul on õpiprotsess või areng kahepoolne – nii mitmedki noorsootöötajad märkisid, et lisaks noorte mõjutamisele pakub selline missioonitundega töö neile eneseteostust ja teadmist, et ollakse oluline:

JELENA: Ma ei ole mingi suur tegelane, kuid ma saan nendest aru. Mõnikord ei saa kindlasti, aga... Ma ei tea. See töö meeldib mulle. Ma tean, et olen võimeline kuidagi mõjutama. Kuidagi soojendama. [naerab vaikelt] Süda valutab nende pärast. Juba on seal huvitegevus ja kõik võimalused, mida võiksin nendele anda. Jah, kuidagi juhtus nii.

Kaks eespool kõnelejat olid spetsialiseerunud riskinoortele või seadusega pahuksisse läinud noortele ning suhtlesid

nendega otse, nähes noorte arengut ja elumuutusi. Noorsootöö kui mitteformaalse õppe hindamise kontekstist lähtudes viitavad ülaltsiteeritud noorsootöötajad tulemusekesksele lähenemisele: mõlemad peavad südameasjaks noori taasloimida ühiskonda, aidata neil muutuda paremaks. Ent nii Jelena kui ka Ain lähtusid sealjuures eelnevas teoreetilises osas viidatud põhimõttest, mille kohaselt keskendutakse erinevate tegevuste arendamisele ega tegeleta konkreetse probleemiga (põhjusega, miks noored on kinnipidamisasutusse sattunud). Nii õpetati noortele pillimängu või lihtsalt räägiti nendega. Mõistagi on kontekstuaalne, kuidas seda tulemust mõõta. Jelena tunnistas, et vahel saab tulemusena näha väikseid asju: kui noor hakkab rääkima või tunneb millegi vastu huvi või pelgalt sedagi, kui ta sõnakasutus pole enam ropp. Seega võib öelda, et Jelena ja Ain olid oma töös orienteeritud tulemusele. Kuigi tulemust on kahtlemata komplitseeritud kvantifitseerida, tunnetab noorsootöötaja seda ise, nähes igapäevatus noorte arengut.

Kui Jelena ja Aini motivatsiooni hoidis üleval see, et nad töötades nägid noorte paremaks saamist, siis noorsootööd koordineerivate asutuste töötajad argitöös noorte ega riskinoortega kokku ei puutu. See aga ei tähenda sugugi, et riskinoore taasloimimine ühiskonda oleks neile vähem südamelähedane. Nii rääkis oma motivatsioonist kohaliku omavalitsuse tasemel noorsootööd koordineeriv **LEENU:**

Alati, kui mul tekib küsimus, et miks ma seda teen, või kahtlus, kas ma peaks seda tegema, sest mind on ka palju ära kutsutud, siis... lähen oma mõtetega tagasi Koplisse [linnaosa Tallinnas – toim.]. Seepärast, et seal sain võib-olla kõige lähemalt aru, miks seda tööd üldse vaja on. Ja kellele. Valdavalt on mu töö olnud kõigi nende aastate jooksul seotud riskinoore kaasamisega. Selles valdkonnas tunnen ennast võib-olla hästi kodus ja... kui keegi minult küsiks, et miks need noored seda vajavad, siis mul ei teki mingit kahtlust või sellist tunnet, et oo, äkki ei peaks.

Leenu oli töötanud Koplis noorsootöötajana ning see kogemus saatis teda praeguseni, kuigi ta enam igapäevaselt noortega ei tegelenud. Sellegipoolest iseloomustab tema erialast tegevust soov aidata kaasa riskinoorte olukorra parandamisele. Praeguses ametis on tal selleks võib-olla suuremadki võimalused kui enne. Eelnev kogemus võimaldas tal selle töö tulemuste hindamist paremini mõtestada.

Ent noorsootöö on märksa laiem kui pelgalt riskinoorte taasloomimine ühiskonda. Tegeletakse ju peamiselt noortega, kes pole seadusega pahusis. Ka meie valimis olid noorsootöötajad, kelle põhifookuses olid aktiivsed noored, kellele sooviti teadvustada võimalusi, mis nende elus on, ärgitada neid kriitiliselt mõtlema ning osalema ühiskondlikus elus. Noorsootöö teravikud ongi suunatud mitmele poole ning valdkond on üsna kõikehõlmav. Igal intervjuueeritud noorsootöötajaga seotud võtmeisikul olid omad eesmärgid ja sihid, milliseid valdkondi nad soovisid noorte elus arendada ning millise tulemuseni sealjuures jõuda. Tulemuslikkus oli märksõna, millest räägiti ka laiemalt noorsootööd ja noorsooga seonduvaid projekte silmas pidades.

Kui mõtiskleti Eesti noorsootöö kitsaskohtade üle, kritiseeris mõnigi intervjuueeritav seda, kuidas tulemuslikkus jäetakse sageli tahaplaanile:

LEENU: Miks planeerida asju, millel ei ole mõju. See on võib-olla asi, mis mind paelub. Et me võiksime noorsootöös rohkem mõelda oma tegevuste tulemuslikkusele.

Noorsootööd koordineerivad ametnikud rõhutasid, et tulemuslikkust ja mõju oodatakse ka igalt koolituselt, mis noorsootöötajate seas läbi viiakse.

MERLI: Ma olen jälginud ka mõjusust selles mõttes, et lõpus oleme alati proovinud teha tagasisideringe, kus me lihtsalt ei küsi, kas toit maitses, vaid ikkagi, et mis te selle infoga nüüd edasi teete, kas saite siit min-geid projekti-ideid, et võib-olla anda natukene **seda**

möödet, mis on see mitteformaalne õpe. Et see ei ole ainult see, et saame kokku ja teeme nalja, vaid siit saab päriselt endale *midagi nagu... külge*.

Oma tegevuse planeerimine, mõju arvestamine ja reaalne tulemus olid märksõnad, mida kasutati sageli töö mõtestamiseks. Siinjuures oli peamiselt fookuses noorsootöötajate eneseanalüüsi- ja hindamisvõime – kuidas nad ise näevad või teadvustavad oma tegevuste mõju ning milliseid endale seatud eesmäärke nad on suutnud täita. Mõju ja hindamise puhul ei räägitud kvantifitseeritavatest numbritest, vaid pigem vastamisest subjektiivsetele hindamiskriteeriumitele.

Sellist suhtumist on tõenäoliselt süvendanud viimastel aastakümnetel levinud võimalus leida noorsootööle (lisa) rahastust erinevate projektide kaudu. Kõik intervjuueeritavad olid ühel või teisel moel puutunud kokku projektikirjutamise või -hindamisega. Projektide kirjutamine toimub väga erinevatel tasanditel – munitsipaaltasandist kuni Euroopa Liidu tasandini, hõlmates asutusi või rahvusvahelisi kooslusi kuni üksikindiviidi/nooreni. Igasugune projektikirjutamine aga eeldab tegevuse läbimõeldust ning eesmärgistamist. See tõttu üritavad noorsootöötajad neid oskusi noortele edasi anda ning eeldavad juhendatavatelt noortelt nende omandamist ja kasutamist:

MIREL: Kindlasti ka see, et nad saaksid aru, miks nad seda teevad. Et see ei ole lihtsalt chill olemine, vaid et nad leiaksid selle taga kaugema mõtte või eesmärgi. Võib-olla **see** on kõige olulisem. Tegevus tegevuseks, aga miks nad just **seda** teevad. Põhjendus peab olema.

Eeltoodud tsitaat näitab, et noorsootöötajad ei lähtu vaid ajaliselt piiratud perspektiiviga tulemusest, vaid näevad enda rolli laiemalt, õpetades noori analüüsima ennast ja ümbritsevat keskkonda. Teisisõnu püüdis Mirel anda noortele edasi midagi, mis aitaks neid mitte käesolevas hetkes, vaid toetaks neid edaspidise elu mõtestamisel ning otsuste langetamisel. Niisiis on tulemuslikkus üks olulisemaid märksõnu

noorsootöös, olgu see siis konkreetsete või abstraktsete oskuste omandamine mistahes tasandil (noorsootöötajate või noorte hulgas).

Tulemusest mitte vähem tähtis oli aga intervjuueeritavate jaoks noorsootöö keskkond ja protsess, kuidas tulemusteni jõutakse. Olukorras, kus on raskendatud või vahel koguni võimatu tulemusi täpselt kindlaks teha ja demonstreerida, on loomulik, et intervjuudes tõuseb tähelepanu keskmesse ka (õpi)keskkond. Siin tuleb mängu noorsootöö sihtgrupi spetsiifika. Näiteks võib riskinoorte puhul tulemuste saavutamine võtta aastaid ja noorsootöö või konkreetse noorsootöötaja panus on võrreldav vaid mõne kivi ladumisega telliseina. Kuigi kõik kivid müüris on olulised, ei pruugi noorsootöötaja näha seina valmimist. Vanglanoortega tegeleva **JELENA** räägitu sooja ja sõbraliku keskkonna loomisest illustreerib siinkohal seda fenomeni:

*Suurem osa [vanglanoori] on näinud elus ainult halba. Nad isegi ei tea, et on midagi teistsugust. Praegu on nende silmade ees vangla. Kinnised ukSED, inimesed vormis ja... nemad on vangid. See on see, mida **nemad** teavad. Nad ei tea, et elul on ka teine pool, kus ei pea tegema igasuguseid... halbu asju. /.../ Rohkem peaks neid kuulama, et mis nad arvavad elust või mis nendega toimus, et nad välja räägiks... Psühholoogitööd on hästi palju vaja. /.../ Ma ei räägi, et te peate tegema seda või käituma niimoodi. Ma lihtsalt püüan olla... nende sõber vist... Sõber. Jah.*

Eeltoodud intervjuulõik näitab, et Jelena väärtustab ühte põhilist aspekti protsessikeskses noorsootöös: noore ja noorsootöötaja omavahelist suhet ning selle iseloomu. Muuhulgas on tema suhtumine kooskõlas noorsootöö kutseala eetiliste väärtustega, milles on tähtsal kohal noore mõistmine ning lähtumine tema vajadustest ja olukorrast. Kuivõrd lähtub Jelena oma töös juriidilistest aktidest ning mil määral sisetundest ja isiklikest humanistlikest väärtustest,

polegi siinkohal ehk tähtis: oluline on, et need on omavahel kooskõlas.

Ka teised informandid rõhutasid noore ja noorsootöötaja omavahelise usalduse tähtsust, rääkides oskustest, mida nad vajavad professionaalses elus:

KERSTI: *Avatus. Kõigele. Sest iga päev tuleb sinu uksest sisse erinev noor erineva maailmaga. [Tuleb] olla avatud sellele, mis ta ütleb ja plaanib, ja teda toetada. Toetamisprotsessis tulebki appi see teine väga oluline pool, sallivus, paindlikkus, mõistmine... Ikkagi avatus. Igas mõttes.*

Kersti öeldu võtab hästi kokku kesksed tingimused noorsootöö keskkonna loomisel (paindlikkus, mõistmine, sallivus, avatus, toetus). Noorsootöö kasutab palju mitteformaalse õppe meetodeid, kus uusi oskusi omandatakse tegevuste käigus. Seega on tähtis läheneda individuaalselt ja kohandada tegevusi paindlikult, lähtuvalt iga noore vajadusest ja olukorrast.

Alapeatüki kokkuvõtteks võib öelda, et tulemuse- ja protsessikeskne lähenemine oli intervjuudes põimitud. Tulemuste ja mõju hindamine oli intervjuueeritavatele väga oluline, ent see lähtus peamiselt individuaalses tööplaanis seatud eesmärkidest ja nende sihtide eneserefleksiivsest hindamisest. Iga noorsootöötaja nägi tulemusi erinevalt, seega ei saa noorsootöö hindamiskriteeriumeid paika panna tsentraalselt, vaid lähtudes konkreetse töötaja seatud eesmärkidest ja eneserefleksiivsest hinnangust. Selline subjektiivsuse aste tähendab sedagi, et oluliseks muutub protsess ehk õpikeskkonna loomine ning avatud suhtumise, mõistvuse, sallivuse ja toetuse tagamine. Võib öelda, et noorsootöötajad rääkisid oma intervjuudes tulemustest ning protsessist põimitult. Motivatsioonist rääkides rõhutasid nad eelkõige tulemuslikele aspektidele. Ent tööks vajalike pädevuste arutelul tõid nad välja omadused, mis on olulised eelkõige soodsa keskkonna loomiseks.

Pädevused

Järgnevalt peatumegi põgusalt pädevustel, mida intervjueeritavad välja tõid. Ühelt poolt on pädevused olulised noorsootöö hindamisprotsessis, kuivõrd nii tulemuste kui protsesside evalveerimisel muutub tähtsaks ka nende hindamine. Teiselt poolt on seega oluline, kas noorsootöötajad mõistavad pädevusi ühtsetel alustel noorsootöö kontseptuaalse ja juriidilise raamistikuga: kas hinnatakse samu kriteeriume, mida noorsootöötajad ise tähtsaks peavad.

Intervjuude analüüsil joonistusi kodeerides välja kaks tinglikku pädevuste rühma, mis olid noorsootöötajate jaoks olulised:

- pädevused, mida saab seostada protsessikeskse lähenemisega noorsootööle;
- pädevused, mis panustavad noorsootöö tulemuslikkusse.

Mõistagi on igasugune rühmitamine mõneti meelevaldne ja analüütiline – nagu ka noorsootöö jaotamine protsessi- ja tulemusekeskseks – ning mõlemasse gruppi liigitatud pädevused on reaalses elus märksa mitmetahulisemad. Allpool tutvustame neid pädevusi siiski teoreetilise mudeldamise huvides nende rühmade alusel, mis tekkisid analüüsi käigus materjali kodeerides, näidates ka pädevuste tähendusi ja tähtsust noorsootöötajate jaoks. Tähendused on olulised just seetõttu, et saaks olla kindel, et noorsootöö praktikud, koordineerijad ja hindajad on noorsootöö hindamises n-ö ühel leheküljel.

Pädevuste teemat käsitledes joonistusi reljeefselt välja eelkõige *protsessikesksed e noorele orienteeritud* pädevused. Ükski intervjueeritav ei jätnud mainimata, et noorsootöötaja peamine ülesanne on eelkõige luua noorega suhe ja seda säilitada. Seega olid sotsiaalsed oskused üks neid pädevusi, mida intervjuudes sageli mainiti. Sotsiaalseid oskusi, mida peeti oluliseks, on terve trobikond.

KATRINI sõnad koondasid ka paljude teiste intervjueeritavate mõtteid:

Ma arvan, et sa pead olema avatud, et noor tunneks, et ta saab su poole pöörduda. Mitte kritiseerida, mis ta räägib. Isegi kui sa ei pea seda õigeks, siis ei hakka kohe süüdistama, vaid püüad avatult kuulata. Alles seejärel üritad suunata. Usaldusväärsus on väga oluline.

Väga paljude noorsootöötajate jaoks olid pädevustest rääkides kõige olulisemad võtmesõnad avatus ja usaldusväärsus ning vajadus olla noore jaoks olemas ka siis, kui teised täiskasvanud on talle selja pööranud. Rõhutati noorsootöötaja rolli mitteformaalse hariduse pakkujana: teadmiste edastamisest tähtsamgi on tekitada soodne õpikeskkond. Noorsootöö kutseala kirjelduse võtmes on tegu kuulamis- ja suhtlemisoskuste ning nõustamistehnikate rakendamisega.

Mitmed informandid tõmbasid selge piiri koolihariduse ja noorsootöö vahele. Üks intervjueeritavatest nimetas kooliharidust passiivseks ning noorsootööd aktiivseks hariduseks:

HALLIKI: *Nemad [õpilased] elavad hoopis teistsugust elu. Nad võtavad seda vastu hoopis teistmoodi. Sina teed palju tööd, et „Jaa, ma nüüd annan teile seda informatsiooni!“, aga lapsed suhtuvad umbes nii, et „Noh, sa võid seal ees tõmmelda, mul on jumala savi!“. Midagi külge jääb, aga see ei tule mu seest. Aktiivne tegevus on see, kui sa **tahad** midagi teada saada ja siis lähed ja otsid.*

Halliki jaoks pidi noorsootöötajal olema piisavalt pädevusi, et noort motiveerida, et ta läheks ja otsiks (ning seeläbi õpiks). Seejuures on motiveerivaid pädevusi intervjueeritavate hinnangul vaja mõlemal juhul – nii siis, kui noor on aktiivne ja otsib tegevusväljundeid väljaspool kooli, kui ka siis, kui ta on marginaliseeritud või käitub probleemsest.

MIREL loetles ja selgitas oma arusaamu noorsootöötaja pädevusest:

Kindlasti... avatus, paindlikkus ja sallivus. Seda tuleb mul iga päev töös ette. Võrdne kohtlemine. Isegi kui mõni saab hakkama millegi väga hulluga, siis ma ikkagi ei saa teda karistada või teda noortekeskusest välja tõrjuda. Ma pean talle andma võimaluse ja annangi. Ühtlasi annan ka iseendale sellega seoses võimaluse. Need on minu jaoks võib-olla kõige olulisemad.

Niisiis räägiti sotsiaalsete oskuste raames suhtlus- ja läbirääkimisoskustest; oskusest olla salliv, paindlik, usaldusväärne ja kannatlik; võimetest taluda pingeid ning kaasata noori; samuti noorte võrdsest kohtlemisest. Kõik need pädevused on olulised eelkõige noorsootöö kui protsessi seisukohast.

Pädevused, mida saaks seostada *tulemusele orienteeritud* noorsootööga, olid intervjuudes samuti olulisel kohal. Mainiti pädevusi, mida saab kategoriseerida laiemalt isikuseomadustega, ja mis mõneti asuvad kahe kategooria piirimal. Nende hulka kuuluvad kohusetunne ja vastutuse võtmine, eesmärgistatus, aktiivsus, analüüsi- ja algatusvõime ning tahtejõud. Kõiki neid pädevusi on vaja mõistagi ka protsessikeskse lähenemise puhul, ent intervjuudes seostati neid pigem siiski tulemustele orienteeritusega.

LISETE: *Mida on noorsootöös veel vaja... Noorsootöö on projektipõhine ehk siis on vaja palju loogilist ja matemaatilist mõtlemist. Nii et sa tead, mida ja kuidas sa teed. Süsteemsust kui sellist [läheb vaja].*

HALLIKI: *Näiteks mingisuguse projekti kirjutamine koos partnerorganisatsioonidega. Professionaalne on, kui ma neid kaasan, arvestan kõikide asjadega ning julgen võtta vastutuse. Nii et kui midagi läheb pekki, siis ma ei hakka ajama, et ha-ha-haa, keegi teine oli süüdi. Ei olnud. Mina olin süüdi. Või oli see MINU tegematajätmine. Seisan püsti ja ütlen, et kuidas ma saan paremini teha või asju lahendada. Professionaalsus on vastutuse võtmine.*

Lisaks eelmainitud isikuomadustele räägiti pädevuste võtmes konkreetsetest oskustest ja teadmistest. Intervjueeritavad rääkisid oskustest, mida läheb vaja eelkõige projektide taotlemiseks ja edukaks teostamiseks. Kuigi ka projekti teostamine toimub koostöös noortega, eeldab hea administreerimine siiski teistsuguseid oskusi ja teadmisi kui pelgalt suhtlemisoskus. Oluliseks peeti ka informeeritust ja eriala valdamist. Selle all mõeldi nii noorsootöök vajalike teooriate (nt arengupsühholoogia) valdamist kui ka konkreetseid noorsootöölaseid õigusakte, teavet projekti-taotlemise kohta, oskusi projektikirjutamiseks jne. Mainiti ka üldisemaid pädevusi nagu keeleoskus (nii eesti- kui ka võõrkeelte) ja digipädevus.

Kokkuvõte

Eesti avaliku halduse süsteemi normidest lähtudes³⁰ tuleks Eestis noorsootööd planeerides ja korraldades mõelda, milline on selle mõju ning kuidas seda mõju näidata ja tõestada. Et noorsootöö on oma erinevates vormides ja eesmärkides kompleksne, on selle tulemuste hindamine samuti komplitseeritud. Kuna tulemusteni jõutakse siiski teatud meetodeid rakendades, on ehk lihtsam hinnata meetodeid, keskkonda ja protsessi, mis peaks sihile viima. Seda enam, et eesmärgid on seadnud enamasti noorsootöötaja ise, lähtuvalt spetsiifilisest olukorrast ja sageli pikema perspektiiviga, mis teeb nende mõõtmise keerukaks. See aga ei tähenda, et ei peaks eesmarke sõnastama või nende täitmise poole püüdlema.

Artiklis huvitas meid eelkõige, mil määral on noorsootöö kaks peamist telge – protsess ning tulemus – sõnastatud ja mõtestatud noorsootöötajate arusaamades. Otsisime vastuseid 35 intervjuust koosnevast empiirilise andmestikust. Analüüsi tulemuste põhjal võib öelda, et noorsootöötajad pööravad suurt tähelepanu noorsootöö kutseala kirjelduses sõnastatud eetilistele põhimõtetele ning rakendavad neid igapäevases tegevuses. Samuti peavad nad oluliseks administratiivseid oskusi, mida on vaja projektitaotluste koostamiseks ja projektide elluviimiseks. Kolm kõige sagedamini mainitud pädevuste rühma olid a) noortega vahetuks suhtlemiseks vajalikud oskused ja omadused, b) suhtumine nooresse ja noorsootöö eetika ning c) organisatsioonilised teadmised ja oskused, mis on tähtsad eeskätt projektide taotlemiseks ja elluviimiseks.

Neid tulemusi noorsootöö tunnustamise raamistikku paigutades selgub, et noorsootöötajate ja ka noorsootöö korraldajate tasandil on jõutud enesetunnustamises suhteliselt kaugele. Töötajad jagavad väärtusi ja standardeid, mis on kirjas noorsootööd suunavates dokumentides. Nad kirjeldavad oma tööd kui õpikeskkonda, kui protsessi, mis toetab noore

küpsemist. Samuti jagavad nad noorsootööd raamistavates dokumentides sõnastatud eesmarke, mis praegusel ajal on seotud eeskätt hariduse omandamise ja töö leidmisega. Intervjuud näitavad sedagi, et noorsootöötajad mõistavad oma tööd kui arengukeskkonda ja selle tulemuslikkust kui ühe ja sama nähtuse lahutamatuid aspekte. Peetakse enesestmõistetavaks, et soovitud tulemuste saavutamiseks tuleb rakendada sobivaid meetodeid, luua viljakas keskkond ja usalduslik suhe: teisisõnu, keskenduda protsessile. See tulemus on kindlasti tähelepanuväärne, sest näitab, et noorsootöötajate arusaamades on nende töö selline kutseala, kus on võrdselt tähtis pöörata tähelepanu nii tulemustele kui ka protsessile.

Avaliku poliitika kujundamise seisukohalt tähendavad need tulemused seda, et senine tegevus noorsootöötajate ja noorsootöö korraldajate ettevalmistamisel on viinud rühmasisese ühtse identiteedi kujunemisele, mis on kooskõlas ka noortevaldkonda ja noorsootööd raamistavate dokumentidega. Soovides selles suunas edasi liikuda, peaks jätkama noorsootöötajatele hariduse pakkumist ja nende koolitamist, jälgides suures plaanis samu eesmarke ja ellu viies samu tegevusi. See võimaldab viia noorsootöö tunnustamis- ja hindamiskriteeriumid ühtsetele alustele ning tagada, et osapooled hindavad nii tulemusi kui ka protsesse samadelt lähtealustelt.

³⁰ Justiitsministeerium. <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/mojude-analuus-ja-hea-oigusloome>.

Kasutatud allikad

Bamber, J., O'Brien-Olinger, S. & O'Brien, M. (2014). *Ideas in Action in Youth Work. In theory*. Dublin: Center for Effective Services.

Belton, B. (2014). Professionalizing Youthwork: A Global Perspective. Criteria for Professional Youth Work, Its Principles and Values. Rmt: B. Belton (toim.) 'Cadjan-Kiduhu' *Global Perspectives on Youth Work*. Rotterdam: Sense Publishers.

Benson, P. L., Scales, P. C., Hamilton, S. F. & Sesma, A. (2007). Positive youth Development: Theory, Research, and Applications. Rmt: *Handbook of Child Psychology*, lk 894–941. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.

Cooper, T. (2012). Models of youth work: a framework for positive sceptical reflection. *Youth & Policy*, 109, lk 98–117.

Declaration of the 2nd European Youth Work Convention. Making a World of Difference. Brussels, 27–30 April 2015. <http://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/eywc-website-declaration>.

Dickinson, K., Vigurs, C. A. & Newman, M. (2013). *Youth work: A systematic map of the research*. Dublin: Government Publications. <http://www.dcy.gov.ie/documents/Publications/YouthWorkLR.pdf>.

Dunne, A., Ulicna, D., Murphy, I. & Golubeva, M. (2014). Euroopa Komisjon (toim.) *Working with young people: the value of youth work in the European Union*. Brüssel: Euroopa Komisjon.

Durlak, J. A., Weissberg, R. P. & Pachan, M. (2010). A Meta-Analysis of After-School Programs That Seek to Promote Personal and Social Skills in Children and Adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 45, lk 294–309.

Eccles, J. S. & Gootman, J. A. (toim.) (2002). *Community programs to promote youth development*, lk 320–323. Washington, DC: National Academy Press.

Enn, Ü. Noorsootöö kutseala. Rmt: M. Valge (toim.) *Noorsootöö õpik*, lk 23–33. Tallinn: SA Archimedes, <http://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2014/07/Noorsootöö-opik-veebi-uusver1.pdf>.

Euroopa Komisjon (2015). *Quality Youth Work. A common framework for the further development of youth work. Report from the Expert Group on Youth Work Quality Systems in the EU Member States*. Brüssel: Euroopa Komisjon.

Fusco, D. (2012). Framing trends, posing Questions. Rmt: D. Fusco (toim.). *Advancing youth work. Current trends, critical questions*, lk 2016–31. New York and London: Routledge.

Geldhof, G. J., Bower, E. P., Mueller, M. K., Napolitano, C. M., Callina, K. S., Walsh, K. J., Lerner, J. V. & Lerner, R. M. (2015). The Five Cs Model of Positive Youth Development. Rmt: E. P. Bowers, G. J. Geldhof, S. K. Johanson, L. J. Hilliard, R. M. Hersherberg, J. V. Lerner & R. M. Lerner (toim.). *Promoting Positive Youth Development. Lessons from the 4-H Study*, lk 161–186. Springer Cham Heidelberg New York Dordrecht London: Springer International Publishing Switzerland.

Haridus- ja Teadusministeerium (2002). *Noorsootöö kutseala kirjeldus*. Haridusministeeriumi noortetalituse töörühma koostatud kirjeldus noorsootöö kutseala sisust, põhimõtetest ja nõudmistest kutsealal tegutsevatele töötajatele.

Hurley, L. & Treacey, D. (1993). *Models of Youth Work. A Sociological Framework*. Dublin: Irish Youth Work Press.

Justiitsministeerium. *Mõjude analüüs ja hea õigusloome*. Veebileht. <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/mojude-analuus-ja-hea-oigusloome>.

Kiilakoski, T. (2015). *Youth work, Volunteering, Recognition and Employability. Defining and recognizing competences. Report on Desk Research*. <http://www.alliance-network.eu/wp-content/uploads/2014/12/IVE-Desk-Research-Report-Output-1.pdf>.

Lejeune, P. (2015). European Union support for youth work

and non-formal learning. *Youth work and non-formal learning in Europe's education landscape. A quarter of a century of EU cooperation for youth policy and practice*, lk 40–63. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Lopez, M. E. (2015). *Leave Them Wanting More!: Engaging Youth in Afterschool*. Cambridge: Harvard Family Research Project.

Milmeister, M. & Williamson H. (toim.) (2006). *Dialogues and networks: Organising exchanges between youth field actors*. Luxembourg: Scientific – Editions PHI.

Nõukogu resolutsioon Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistiku kohta (2010-2018). Haridus-, noorte- ja kultuuriministrite nõukogu istung Brüssel, 27. november 2009, lk 12.

ENTK (2015). *Noorsootöötaja kutsestandard*. Tallinn: ENTK, https://www.entk.ee/sites/default/files/63933_EestiNoorsootoo_EST.2015.pdf.

Riigi Teataja I (2010). 33, 262, *Noorsootöö seadus*, <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016006?leiaKehtiv>.

Ord, J. (2016). *Youth Work Process, Product and Practice. Creating an authentic curriculum in work with young people*. 2nd edition. Oxon, New York: Routledge.

Petersen, A. C., Verma, S., Koller, S. H. & Motti-Stefanidi, F. (2017). Global Positive Youth Development. Rmt: A. C. Petersen, S. H. Koller, F. Motti-Stefanidi & S. Verma (toim.). *Positive Youth Development in Global Contexts of Social and Economic Change*, lk. 1-14. New York, London: Routledge.

Ramey, H. L. & Rose-Krasnor, L. (2012). *Contexts of Structured Youth Activities and Positive Youth Development*, 6 (1), lk 85–91.

Riigi Teataja (2010), 44, 262. *Noorsootöö seadus*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062016006?leiaKehtiv>.

Sapin, K. (2009). *Essential Skills for Youth Work Practice*. London: Sage Publications Ltd.

Schlummer, E. Noorsootöö tegevussuunad. Sissejuhatus. Rmt: M. Valge (toim.) *Noorsootöö õpik*, 155–157. Tallinn: SA Archimedes, http://mitteformaalne.ee/wp-content/uploads/2014/07/Noorsootoo_opik_veebi_uusver1.pdf.

Snyder, F. J. & Flay, B. R. (2012). Positive Youth Development. Rmt: P. M. Brown, M. W. Corrigan, & A. Higgins-D'Alessandro (toim.). *The Handbook of Prosocial Education*, lk 415-443. New York: Rowman and Littlefield.

Wisconsin Family Impact Seminars (2004). *Update on Out-of-School Time. Family Matters*, 4 (1). https://www.purdue.edu/hhs/hdfs/fii/wp-content/uploads/2015/06/pnLv04i01_0504.pdf.

A person with short hair and glasses, wearing a dark leather jacket and a thick, textured scarf, is shown from the chest up in profile, looking towards the right. The background is a soft-focus landscape of a field under a pale sky. A large, white, stylized 'Z' shape is superimposed over the right side of the image. The entire image has a green color overlay, with a white diagonal stripe running from the top left corner.

KOKKUVÕTTEKS



KOKKUVÕTTEKS

Käesoleva aastaraamatu teema oli mitteformaalse ja informaalse õppe roll, võimalused ja vajadused noorte elus ning avaldumine noorsootöös. Vaatlesime mitteformaalse õppe tunnustamise võimalikkust ja vajalikkust, puudutasime selle mõju (noorsootöös osalemise kaudu) ja käsitlesime seda ühiskondliku aktiivsuse vaatenurgast. Samuti avasime mitteformaalse õppe ja noorsootöö geograafilisi aspekte ning uurisime noorsootöötajate käsitlust nende töö eesmärkidest.

Mitteformaalse õppe tähtsust, ulatust ja mõju on raske ülehinnata – see on oluline nii noorte kui ka täiskasvanute elus. Teisalt – ja just selsamal põhjusel, et see on nii kõikehõlmav – on keeruline seda hinnata ja selle mõju käegakatsutavalt mõõta. Segadus tekib juba defineerimisel, sest mitteformaalne õpe võib olla eesmärgistatud või kindla eesmärgita, struktureeritud või struktureerimata.

Kui mitteformaalse õppe **vormi** on keeruline kindlate raamide abil paika panna, siis **sisu** väljendub nimes ometi selgesti – tegu on õppimise või arenguga, mis on alternatiiviks formaalsele õppele (peamiselt formaalharidussüsteemile). Formaalharidust on kritiseeritud selle range vormi ja standardiseeritud eesmärkide tõttu. Klassikomplektid on enamasti suured ning omandama peab – kindla

ajaperioodi jooksul ja etteantud tempos – faktiteadmisi, mida mõõdetakse ja kontrollitakse. Kriitikute sõnul jätab selline süsteem vähe ruumi loovale ja individuaalsele lähenemisele, on suunatud pigem teadmiste- kui pädevuste arengule, soodustab aktiivse lähenemise asemel hoopis õpitava passiivset omandamist ning suunab noori pigem omandama võimupositsioonilt pakutavaid teadmisi, küsimusi esitamata, mitte ühiskonda kriitiliselt analüüsima.

Mõistagi on selline lähenemine utreeritud ja üldistav ning ka formaalharidus liigub – vähemasti Eestis – üha enam kujundava hindamise, kriitilise analüüsivõime arendamise ning aktiivõppe vormide juurutamise poole. Sellegipoolest on selge, et mitteformaalne õpe oma vabama vormi, individuaalsema lähenemise ning vabatahtlikkuse osakaaluga peaks formaalharidust täiendama või selle kitsaskohtadele alternatiivi pakkuma.

Kuigi mitteformaalset õpet defineeritakse paljuski seda formaalõppega vastandades, ei tähenda see, et neid peaks vastandama ka süsteemidena. Vastupidi: üha enam räägitakse, et mitteformaalne õpe tuleb loimida haridussüsteemi. Teises peatükis vaatles **Liisa Martma** just mitteformaalse õppe arvestamist, sedastades, et see on eriti oluline noortele. Kuna noortel puudub tööstaaž,

võimaldaks mitteformaalses õppes omandatud oskuste arvestamine esitleda neid töötütingutel või koolis mõne õppeaine sooritamisel. Tänapäeva Eestis on mitteformaalse õppe arvestamine teatud määral tagatud kõrgkooli tasemel (VÕTA programm), ent madalamatel kooliastmetel on veel palju teha.

Mitteformaalse õppe üks vorme on noorsootöö. Uurides noorsootöö mõju, saab paremini mõista, milliseid selle aspekte tasub väärtustada mitteformaalse õppe tunnustamise raames. Kolmandas peatükis osundas **Marti Taru** analüüs, et noorsootöös osalemise aktiivsus (ja vähemal määral selles osalemise aeg) võib mõjutada noore tulevikuplaanide olemasolu ning enda pädevuste hindamise võimet. Samas viitab autor, et võiks teha põhjalikumaid sarnaseid uuringuid, sest praegu on vähe uuritud, kuidas mõjutab noorsootöös osalemist ning selle tulemusi sotsiaalne kontekst ning mil moel mõjutab noorsootöö reaalseid sotsiaalseid tulemusi indiviidi tasandil (näiteks tööturul).

Kui kvantitatiivsel tasandil on mõju-uuringuid tehtud veel vähe ning nende läbiviimine on komplitseeritud mitteformaalse õppe mitmekesiste vormide tõttu, siis kvalitatiivsed uuringud näitavad, et mitteformaalse õppe erinevad vormid tõepoolest arendavad mitmeid elus kasulikke praktilisi oskusi. **Airi-Alina Allaste jt** artiklis näidati, et noorte osalemine ühiskondlikes organisatsioonides avardeb mitte ainult nende silmaringi ühiskonna toimimisest, vaid arendab ka pädevusi edaspidiseks eluks (nt kollektiivis töötamist, juhtimisoskust, planeerimist või avaliku esinemise oskust jne). Nii noored kui ka noortepoliitika kujundajad on ühel meelel, et organisatsioonides osalemine annab hea potentsiaali. Rääkides noorsoopoliitika kujundajatest, võiks ehk enam mõelda uuemate osalemisvormide teadvustamisele mitte- ja informaalse õppena ning noorte toetamisele selles valdkonnas.

Seega on raske mööda vaadata mitteformaalse õppe positiivsest mõjust. Ent noorsootöö ei ulatu kõigi noorten: paljud marginaalsed grupid ei pruugi teadvustada kõiki noorsootöö võimalusi, mõned pelgavad stigmatiseerimist ning mõnda takistavad logistilised probleemid. **Raili Nugin** vaatles oma peatükis geograafilise aspekti mõju noorsootööle. Artiklist nähtus, et maapiirkondade mitteformaalse õppe ühe vormi – noorsootöö – hindamine ja võrdlemine linnas toimuvaga on komplitseeritud. Kuna väikeses kohas on võimaluste pakumine paratamatult limiteeritud, võivad seal piiritletud suunitlusega noorteühingud koondada laiemate huvidega grupe (nt poliitikaühingud korraldavad fotomatu, kirikuorganisatsioonid luuleõhtuid). Noortekeskuse puudumine ei pruugi tähendada mitteformaalse õppe puudumist, sest sageli pakub seda mõni MTÜ või teine organisatsioon.

Mitteformaalse õppe heterogeensus ja keerukus sellele ühtsete hindamiskriteeriumide kehtestamisel ilmnes ka **Raili Nugini** ja **Marti Taru** kirjutatud peatükis. Kuivõrd mitteformaalse õppe tunnustamise protsessis on oluline osapool ka noorsootöötajad ja noorsootööd koordineerivad inimesed, uurib artikkel just nende nägemusi oma tööst. Autorid analüüsisid, kas noorsootööd ja selle käigus toimuvat mitteformaalset õpet mõtestatakse pigem tulemuste- või protsessikeskselt. Jõuti järeldusele, et noorsootöötajate jaoks on oluline nii protsess kui ka selle mõju, ent mõju ning tulemuse hindamine on väga kontekstuaalne ja eneserefleksiivne.

Arutelu ja mõtted edaspidiseks

Käesolevasse kogumikku koondatud uurimused avasid mitteformaalse õppe erinevaid tahke, ent kindlasti ei ammendanud kogu seda teemat. Ometi näitasid peatükid veenvalt, et mitteformaalsel õppel on mitmeid väljundeid ja avaldumisvorme. Ehkki selle õppe mõju on seni vähe uuritud selle hindamise keerukuse tõttu, on see siiski väga

oluline noorte igakülgse arengul. Leiame, et siin on uurijatel ees lai tegevuspõld. Uurima peaks veel täpsemaid seoseid konkreetsete tegevuste, osalejate ja tulemuste vahel. See võimaldaks suunata ressursse, planeerida noorsootööd ning aitaks välja töötada selle tunnustamise ja hindamise kriteeriume.

Ent juba toimuva (ja toimiva) mitteformaalse õppe mõju uurimise vajadus on vaid üks järeldus, mida antud kogumiku põhjal saab teha. Nagu peatükkidest nähtub, on tähtis, et mitteformaalse õppe arvestamine oleks laiem, kui seda noorsootöö raamistik seni võimaldab. Kuigi ametliku arvestamise suunas on juba samme astunud (VÕTA, noortepass jne), pole mitteformaalse õppe vormid leidnud ühiskonnas laiemat tunnustamist. Kuna ametliku arvestamissüsteemi väljatöötamine võib olla ajakulukas ja bürokraatlik, on esmalt vajalik teavitustöö mitteformaalse õppe vajalikkusest ja tähtsusest. Selle õppevormi arvestamises on oluline nii see, et seda väärtustaks haridusinstituutsioonid (koolid ja ülikoolid), kui ka see, et noored sooviks seda esitleda ka näiteks tööandjatele, kes omakorda märkaks hinnata sel moel omandatud oskusi. Siit samm edasi on informaalses õppes omandatud oskused ja teadmised, mida esmalt suudaks noored ise refleksiivselt teadvustada ning vajadusel ka esitleda. Sageli ei juleta oma pädevusi esile tuua, kui neid ei kinnita konkreetse instituutsiooni tõend või mõne koolituse läbimine. Ometi on koos sõpradega organiseeritud matk või vestlused sõjas käinud vanaisaga sageli õpetlikumad kui koolitunnis omandatu. Seega leiame, et mitte- ja informaalse õppe arvestamise üks oluline osa on tugevdada teavitustööd ning julgustada inimesi, et nad märkaks sellist õpet ka olukordades, mis on seni varju jäänud.

Veel peame oluliseks eesmärgiks, et in- ja mitteformaalne õpe jõuaks võimalikult paljude noorteni – sõltumata nende elukohast, emakeelest, seksuaalsest sättumusest või kuumisest mõnda vähemusgruppi. On oluline märgata ja

kaasata ka marginaliseerunud noori ning teha seda enne, kui nad ühel või teisel moel köidavad korrakaitseorganite või sotsiaalametnike tähelepanu. Sellest tulenevalt leiame, et vaja oleks veelgi põhjalikumalt uurida, miks ja kuidas jäävad noored mitteformaalsest õppest kõrvale, millised on olnud seni efektiivseimad praktikad selliste noorte kaasamiseks ning kuidas hoida neid püsivalt mitteformaalses õppes.

Noorteseire meeskond

NOORTESEIRE MEESKOND

Airi-Alina Allaste

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
sotsioloogia professor
airi-alina.allaste@tlu.ee

Airi-Alina Allaste omandas sotsioloogia magistrikraadi Eesti Humanitaarinstituudis ning doktorikraadi sotsioloogia erialal Helsingi Ülikoolis. Ta on mitme rahvusvahelise ja kodumaise uurimisvõrgustiku liige, sh juhatuse liige Euroopa Sotsioloogide Assotsiatsioonis ja Eesti Sotsioloogide Liidus. Tema uurimused ja õpetamine on keskendunud eelkõige noorsoosotsioloogia teemadele, sh elustiilid, kogukondlik liikumine, subkultuurid, poliitiline osalus ja online-aktivism. Allaste on avaldanud oma uuringute tulemusi mainekates rahvusvahelistes ja kodumaistes ajakirjades, toimetanud mitmeid kogumikke ning juhtinud rahvusvahelisi ja Eesti-siseseid uurimisprojekte.

Mai Beilmann

Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
sotsiaalpoliitika nooremteadur
mai.beilmann@ut.ee

Mai Beilmann omandas magistrikraadi sotsioloogia erialal Tartu Ülikoolis, lisaks on ta õppinud Konstanzi Ülikoolis sotsioloogiat ja psühholoogiat. Tema teadustöö fookuses on sotsiaalne kapital ja usaldus. Alates õpingute ajast on ta osalenud uurimisprojektides, mis on keskendunud noortele ja noortevaldkonnale. Praegu käimasolevas projektis uurib ta noorte kodanikuaktiivsust. Beilmanni huvi noortevaldkonna vastu tärkas kokkupuutest noorsootöö kooğipoolega: ta on töötanud neli aastat vabatahtliku

noorsootöötajana avatud noortekeskuses, tegutsenud noorteorganisatsioonides ning algatanud ja juhtinud mitmeid noorteprojekte.

Liisa Martma

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
nooremteadur
liisa.martma@tlu.ee

Liisa Martma on omandanud Tallinna Ülikoolis magistrikraadi sotsioloogia erialal ning jätkab õpinguid sama eriala doktorantuuris Tallinna Ülikoolis. Bakalaureusetöös uuris ta haridusteede soolist diferentseeritust Eestis. Martma magistritöö ja tulevane doktoritöö keskenduvad kutsekeskharidusele ning tööturuvõimalustele. Tallinna Ülikoolis on ta varem töötanud teadusosakonnas ETIS-e spetsialistina ning praegu töötab nooremteadurina.

Raili Nugin

Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut/
ühiskonnateaduste instituut
teadur
raili.nugin@tlu.ee

Raili Nugin on omandanud magistrikraadi Kesk-Euroopa Ülikoolis ajaloo erialal ning doktorikraadi Tallinna Ülikoolis sotsioloogia erialal. Tema uurimusteemad on olnud täiskasvanukssaamine erinevatel aegadel, põlvkondlikud identiteedid ja mälu ning maanoored ja nende täiskasvanukssaamise kontekst. Ta on kirjutanud monograafia 1970. aastatel sündinutest, toimetanud raamatu põlvkondadest Eestis, avaldanud artikleid rahvusvahelistes ja kodumaistes teadusajakirjades ning artiklikogumikes. Ta on Euroopa Sotsioloogide uurimisvõrgustiku liige.

Reelika Pirk

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
doktorant
reelika.pirk@gmail.com

Reelika Pirk omandas magistrikraadi sotsioloogia erialal Tallinna Ülikoolis. Tema teadustöö on keskendunud noorte poliitilisele aktiivsusele, millisel teemal kirjutab ta praegu ka doktoritööd. Tema teadustöö põhisuunaks ongi noortevaldkonna ja ühiskondliku aktiivsusega seotud uuringud.

Marti Taru

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
teadur
marti.taru@tlu.ee

Marti Taru on olnud viimase kümmekonna aasta jooksul kaasatud mitmetesse noorsootööle ning noortele ja avaliku poliitika meetmete keskendunud uurimisprojektidesse kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil. Autori ja toimetajana on ta panustanud Euroopa Komisjoni ja Euroopa Nõukogu noortevaldkonna koostööinitsiatiivi väljaantava Knowledge Books seeria viide kogumikku. Rahvusvahelistel konverentsidel on Taru esinenud ettekannetega noorsootööst ja noortepoliitikast. Ta on kaks korda valitud Euroopa noorteuurijate võrgustiku (Pool of European Youth Researchers) liikmeks.

Peeter Vihma

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituut
lektor
peeter.vihma@tlu.ee

Peeter Vihma on omandanud magistrikraadi Tallinna Ülikoolis sotsioloogia erialal. Praegu uurib ta Helsingi Ülikoolis sotsioloogia doktorantuuris, kuidas tekib innovatsioon kohalikul tasandil. Tema senised uuringud on hõlmanud kogukonna ja kodanikuühiskonna teemasid, turvalisust, kriminaalpreventsiooni ja noorte osalust kodanikuühiskonnas. Ta on mitme dokumentaalfilmi autor, osaledes aktiivselt ka Tallinna asumiseltside tegevuses. Lisaks tegutseb ta vabakutselise uurija ja konsultandina.

KAITSTUD TEADUSTÖÖD, ARTIKLID, PEATÜKID, KOGUMIKUD

1. Aland, L. **Multikultuurilises koolikeskkonnas õppimise mõju noorte sotsiaalsele lõimumisele: Tartu linna gümnaasiumi õpilaste näide.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, ühiskonnateaduste instituut, sotsioloogia õppekava, 2016.
2. Allaste, A.-A.; Cairns, D. **Understanding online activism in transition society.** Peatükk kogumikus: A. Furlong (toim.). *Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood*. 2nd Edition (308–315). Routledge Taylor & Francis Ltd, 2017.
3. Allaste, A.-A.; Cairns, D. **Youth Political Participation in a Transition Society.** Ajakirjaartikkel: *Studies of Transition States and Societies*, 8 (2), 3–10, 2016.
4. A.-A. Allaste, K. Tiidenberg (toim.). „**In search of...**“ **New Methodological Approaches to Youth research.** Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
5. Certa, M. **The impact of EVS project on participants' professional and private life : youth policies and their potential effectiveness through European Voluntary Service.** Magistritöö. Tallinna Ülikool, Kommunikatsiooni Instituut, 2016.
6. Dibou, T. **Estonian experience of implementing the new forms of youth participation in youth policy.** Ajakirjaartikkel. *Italian Journal of Sociology of Education*, 7 (1), 176–206, 2015.
7. Dibou, T. **Cooperation Of Various Stakeholders In Providing Youth Services In Estonia.** Ajakirjaartikkel. *Youth World Politic*, 1, 98–112, 2015.
8. Grigorjev, G., Kannelmäe-Geerts, M. (toim.) **MIHUS. Noorsootöö ja noorte tervis muutub maailmas**, 17, 2015.
9. Hillep, M. **Intellektipuudega noorte enesehinnang.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, psühholoogia instituut, 2015.
10. Hämäläinen, J., Kraav, I., Bizaeva, A., Kainulainen, J. **Measuring Ethnic Attitudes of Young People: Methodological Examinations for Cross-National Research.** Ajakirjaartikkel. *Czech and Slovak Social Work*, 15, 34–50, 2015.
11. Härma, K. **Uudiste lugemine internetis noorte ja nooremate keskealiste hulgas.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, ühiskonnateaduste instituut, ajakirjanduse õppekava, 2015.
12. Jõgi, L. **Learning in the Young Adult Years – Cognitive Perspectives.** Ajakirjaartikkel. *Studies for the Learning Society*, 3, 1–3, 2015.
13. Jürimäe, J. **Growth, maturation, and exercise during youth.** Ajakirjaartikkel. *Pediatric Exercise Science*, 3–6, 2016.

14. Kask, R. **Turunduskommunikatsiooni rakendamise võimalused noorsportlaste leidmiseks Eesti kergejõustiku-klubide näitel.** Magistritöö. Tartu Ülikool, Pärnu kolledž, ettevõtlusosakond, 2016.
15. Kersen, O. (toim.) **MIHUS. Noorsootöö ja kultuuritundlikkus**, 18, 2016.
16. Kersen, O. (toim.) **MIHUS. Nutikas noorsootöö**, 19, 2016.
17. Kesamaa, M. **Noorte valmidus ja erakondade valmisolek valimisea langetamiseks.** Magistritöö. Tallinna Ülikool, Riigiteaduste Instituut, 2015.
18. Kiisel, M., Leppik, M., Seppel, K. **Engaged and critical? The young generation's political participation in EU countries.** Ajakirjaartikkel. *Studies of Transition States and Societies*, 7 (3), 51–65, 2015.
19. Kimmel, M. **Vabatahtlike ja mittevabatahtlike üliõpilaste hinnangud tuleviku aja perspektiivile.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, haridusteaduste instituut, põhikooli mitme aine õpetaja õppekava, 2015.
20. Kirch, A., Tuisk, T. **Complex Patterns in Construction of Entrepreneurial Identity among Youth in Estonia.** Ajakirjaartikkel. *European Integration Studies*, 9, 208–223, 2015.
21. Koit, M. **Muusikateadvus, muusikakäitumine ning noortekultuur kui koolinoorte elustiili väljendavad ja kujundavad tegurid.** Doktoritöö. Tallinna Ülikool, Kasvatusteaduste Instituut, 2015.
22. Kruus, K. **Soolise võrdõiguslikkusega seotud arusaamad õpetajakoolituse üliõpilaste näitel.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, haridusteaduste instituut, hariduskorralduse õppekava, 2015.
23. Kruusamäe, H., Kull, M., Mooses, K., Riso, E.-M., Jürimäe, J. **Results From Estonia's 2016 Report Card on Physical Activity for Children and Youth.** Ajakirjaartikkel. *Journal of Physical Activity and Health*, 13, S150–S156, 2016.
24. Kull, M., Mooses, K., Jürimäe, J., Kruusamäe, H. **Laste ja noorte liikumisaktiivsuse tunnistus 2016.** Ajakirjaartikkel. *Eesti Arst*, 52, 2016.
25. Kuslap, E. **Projekti „Pärnumaa noored hakkajad kogukonna toel tööturule“ osalenud noorte toimetulek tööturul neli aastat hiljem.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, ühiskonnateaduste instituut, sotsiaaltöö- ja sotsiaalpoliitika õppekava, 2016.
26. Leilop, L. **Kutsekoolist väljalangevuse riskitegurite ja ennetusmeetmete kirjeldus kutsekoolist väljalangenute hinnangul.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, haridusteaduste instituut, põhikooli mitme aine õpetaja õppekava, 2015.
27. Leisberg, M. **Noorukite tõlgendusi uimastite tarvitamisest Tallinna Lastehaigla psühhiaatria osakonna näitel.** Magistritöö. Tallinna Ülikool, Sotsiaaltöö Instituut, 2015.
28. Luik, M. **Karjääriõpetuse kursusel osalenud ja mitteosalenud 8.–9. klasside õpilaste töö käsitlus ja tööväärtused Tartu linna ja maakonna näitel.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, haridusteaduste instituut, kasvatusteaduste õppekava, 2015.

29. Luks, P. **Motivatsioonitegurid õpetaja kutse valikul programmi Noored Kooli osalejate ja traditsioonilise õpetaja-koolituse valinute võrdluses.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, haridusteaduste instituut, klassiõpetaja õppekava, 2016.
30. Martinez, F., Runnel, P. (toim.). **Hopeless Youth.** Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
31. Masso, J., Kureková, L. M., Tverdostup, M., Žilínčiková, Z. **Return migration patterns of young return migrants after the crises in the CEE countries: Estonia and Slovakia.** STYLE Working Papers, STYLE-WP 6.1. CROME, University of Brighton, Brighton, 2016.
32. Mägi, K. **Kool noore heaolu toetajana.** Magistritöö. Eesti Kunstiakadeemia, kunstihariduse osakond, 2015.
33. Neppi, G. **Noortele pakutavate avalike huviteenuste arendamine Mustamäe Avatud Noortekeskuse näitel.** Magistritöö. Tartu Ülikool, Pärnu kolledž, ettevõtlusosakond, 2016.
34. Nugin, R. **Negotiating the Past: Some Issues of Transmission of Memories among Estonian Young People.** Ajakirjaartikkel. *Studies of Transition States and Societies*, 8 (2), 13–30, 2016.
35. Ott, E. **Sotsiaalsed võrgustikud mõjutavad meie elu kvaliteeti sama palju kui õige treening ja toitumine.** Ajakirjaartikkel. *Tartu Tervishoiu Kõrgkooli veebiajakiri Tervist!*, 10, 33–33, 2016.
36. Parder, M.-L., Vihalemm, T. „...if there is a party, then there is definitely alcohol.“ **Construction of partying practices and abstinence in Estonian youth forums.** Ajakirjaartikkel. *Nordic studies on alcohol and drugs*, 32 (6), 563–578, 2015.
37. Part, K. **Sexual health of young people in Estonia in a social context: the role of school-based sexuality education and youth-friendly counseling services.** Doktoritöö. Tartu: University of Tartu Press, 2015.
38. Part, K., Ringmets, I., Laanpere, M., Rahu, M., Karro, H. **Contraceptive use among young women in Estonia: Association with contraceptive services.** Ajakirjaartikkel. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 21 (2), 132–140, 2016.
39. Pirk, R., Nugin, R. **Multiple Faces of Conventional Political Activism: A Youth Council Case Study.** Ajakirjaartikkel. *Studies of Transition States and Societies*, 8 (2), 81–100.
40. Purre, M. **Psüühikahäirete stigma ja vaimse tervise diskursus Eesti noorte seas.** Magistritöö. Tartu Ülikool, Filosoofia ja semiootika instituut, semiootika osakond, 2015.
41. Pörhölä, M., Cowie, H., Cvancara, K., Kaal, E., Myers, C.-A., Tampere, K., Torres, B. **Cross-Cultural Comparisons of Bullying among University Students: Perspectives from Argentina, Estonia and Finland, United Kingdom and United States.** Peatükk kogumikus: H. Cowie, C.-A. Myers (toim.). *Bullying among University Students* (127–141). London: Routledge, 2016.
42. Reimund, M. **Autistlike noorte igapäevaelu ja toetamine.** Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, ühiskonnateaduste instituut, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava, 2017.

43. Riivits-Arkonsuo, I., Leppiman, A. **Young Consumers and their Brand Love**. Ajakirjaartikkel. *International Journal of Business and Social Research*, 5 (10), 33–44, 2015.
44. Rindemaa, T. Õpilasesinduste kaasatus koolielu kujundavatesse tegevustesse põhikoolide õpilasesinduste liikmete hinnangute põhjal Tartu linna ja maakonna näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, haridusteaduste instituut, hariduskorralduse õppekava, 2015.
45. Saar, T. **Loodus on hirmutav ja ebamugav: Y-generatsiooni kogetud emotsioonid looduses**. Magistritöö. Eesti Maaülikool, Põllumajandus- ja keskkonnainstituut, 2015.
46. Sildnik, H. **Role of youth information services in supporting youth mobility: Estonian example**. Magistritöö. University of Tartu, European College, 2015.
47. Strömpl, J. **Euroopa integratsioonipoliitikate peegeldus immigrandi taustaga noorte täiskasvanute elulugudes**. Ajakirjaartikkel. *Sotsiaaltöö*, 1, 56–63, 2016.
48. Tamm, A.-L. **Tubakatarvitamine tapab**. Ajakirjaartikkel. *Tartu Tervishoiu Kõrgkooli veebiajakiri Tervist!*, 3, 2016.
49. Ticchi, D. **Narratiivteraapia kliinilises ja rakenduslikus sotsiaaltöös: positiivse kehakuvandi kujunemise näitel teismelistel ja noorukitel**. Ajakirjaartikkel. *Sotsiaaltöö*, 2, 53–59, 2016.
50. Titko, J., Lace, N., Polajeva, T. **Financial Issues Perceived by Youth: Preliminary Survey for Financial Literacy Evaluation in the Baltics**. Ajakirjaartikkel. *Oeconomia Copernicana*, 6 (1), 75–98, 2015.
51. Toomsalu, L. **Nutiseadmete tarbimisharjumused ja mõju turunduskommunikatsioonile ning mobiilireklaamidele Eesti noorte näitel**. Magistritöö. Tallinna Ülikool, Kommunikatsiooni Instituut, 2015.
52. Tverdostup, M., Masso, J. **The labour market performance of young return migrants after the crisis in CEE countries: the case of Estonia**. Ajakirjaartikkel. *Baltic Journal of Economics*, 16 (2), 192–220, 2016.
53. Valss, N. **Eesti noortepoliitika euroopastumine**. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, riigiteaduste instituut.
54. Varik, M. **Kui seda vanustundlikkust minu sees ei oleks**. Ajakirjaartikkel. *Tartu Tervishoiu Kõrgkooli veebiajakiri Tervist!*, 12, 24–25, 2016.
55. Varik-Maasik, E. **Erineva sotsiaalse tagapõhjaga eesti noorte kirjaoskus**. Doktoritöö. Tallinn : Tallinna Ülikool, 2015.
56. Veigel, M. **Formation of youth worker's professionalism: problems in Estonia**. Ajakirjaartikkel. *Problems of Education in the 21st Century*, 24CFP (68, ICID1191871), 84–96, 2015.
57. Veigel, M., Reedik, T. **Opportunities of Implementing Outdoor Education in Youth Work: on the Example of Tallinn Youth Centres**. Ajakirjaartikkel. *Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, Rezekne Higher Education Institution Faculty of Education, Language and Design, 1, 363–372, 2016.

58. Ventsel, A., Briggs, D., Gololobov, I. **Ethnographic Research among Drinking Youth Cultures: Reflections from Observing Participants**. Ajakirjaartikkel. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, 157–176, 2015.
59. Viik, R. Üliõpilaste hinnangud oma õpingute peatumise või katkestamise põhjustele ühe Eesti ülikooli kolledži näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, haridusteaduste instituut, hariduskorralduse õppekava, 2015.
60. Õun, T., Rannala, I.-E. (toim.). **Eesti noorsotöö areng ja muutumine**. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2015

UURINGUARUANDED, RAPORTID

1. **Infotehnoloogiliste võimaluste rakendamine noorsootöös.** Balti Uuringute Instituut, Haridus- ja Teadusministeerium, e-Riigi Akadeemia. Uuringuaruanne 2016. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/55401>
2. **Mobiilse kontaktnoorsootöö mõju-uuring.** Tulemuste kokkuvõte. Eesti Uuringukeskus, 2015. http://www.taheklubi.eu/upload/editor/files/MOKO_koondraport_EUK%283%29.pdf
3. Nelis, K., Nelis, L. **Kofeiini riskihinnang Eesti laste, noorte ja täiskasvanute seas vanuses 10-24 aastat.** Tervise Arengu Instituut, 2016. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/2016/valjaanne-2016-riskihinnang-kofeiin.pdf>
4. **Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga.** Lõpparuanne 2016. https://www.hm.ee/sites/default/files/2015_aastaL_noorsootoos_osalenud_noorte_rahulolu_noorsootooga_0.pdf
5. **Noorteinfo teenuse kättesaadavuse ja kasutajamugavuse tõstmise analüüs.** Aruanne. Ernst&Young, Haridus- ja Teadusministeerium, 2016. https://www.entk.ee/sites/default/files/EY-HTML_noorteinfo_aruanne_12.10.16.pdf
6. Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Sammul, M., Tamm, G., Espenperg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksel, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (Toim.). **Laste ja noorte seksuaalne väärkohtlemise leviku uuring.** Tallinn: Justiitsministeerium (Kriminaalpoliitika uuringud), 2016. http://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/vaarkohtlemise_uuring_lopparuanne.pdf
7. Tallinna 18+ ja riskiohus noorte osalemine noorsootöös. Uuringu kokkuvõte. Tallinna Spordi- ja Noorsootöö amet, 2016. <http://www.tallinn.ee/Tallinna-18-ja-riskiohus-noorte-osalemine-noorsootoos>
8. Taru, M. Tallinna noorte osalemine noorsootöös. Koolinoorte arvamus. Küsitlusuuringu aruanne. Tallinn: Noorteuuring OÜ. <http://www.tallinn.ee/TLN-noorsootoo-2015-aruanne-11.04.2016%20>
9. Valk, A. **Madala haridustasemega noored.** Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, 2016. https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_madala_haridustasemega_noorte_osakaal.pdf
10. Villenthal, A., Kaunismaa, I., Veemaa, J., Talur, P., Žuravljova, M., Varblane, U. **Huvihariduse ja huvitegevuse pakujad ning noorsootöötajad kohalikes omavalitsustes.** Lõpparuanne. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, 2016. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/55423>
11. Vorobjov, S. **Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15-16-aastaste kooliõpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis.** Publitseeritud raport. Tallinn: Atlex, 2016.